

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 30 kwietnia 2024 r.

Poz. 2413

UCHWAŁA NR LXVII/405/2024 RADY GMINY PRZELEWICE

z dnia 23 kwietnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przelewice na lata 2024-2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 40) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840) po uzyskaniu opinii Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przelewice na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Przelewice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady

Marian Świdorski

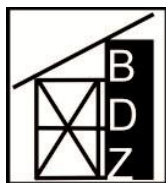
G M I N A PRZELEWICE WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI na lata 2024 – 2027

SZCZECIN 2023

BIURO
DOKUMENTACJI
ZABYTKÓW
W SZCZECINIE

Instytucja Kultury
Samorządu Województwa
Zachodniopomorskiego

GMINA PRZELEWICE WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI na lata 2024-2027

Opracowanie:

*Biuro Dokumentacji Zabytków
w Szczecinie*

Szczecin 2023

Opracowanie na prawach rękopisu. Prawa autorskie zastrzeżone.

SPIS TREŚCI

Wstęp	s.4
1. Podstawa prawna i cele opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 7
2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 8
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Przelewice	s. 19
4. Charakterystyka krajobrazu i dziedzictwa kulturowego gminy Przelewice	s. 38
5. Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Przelewice – ustanowienia prawne	s. 62
6. Polityka w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami w świetle działań gminy Przelewice	s. 66
7. Ocena stanu zachowania i funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy Przelewice	s. 71
8. Cele i zadania Programu Opieki nad Zabytkami gminy Przelewice	s. 75
9. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami	s. 83
10. Kryteria oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 84
11. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 85
Załączniki (wykazy)	s. 92

WSTĘP

Podstawowym zadaniem gminnych programów opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego - zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku gminy.

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi gminy poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego gminy Przelewice poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Trzecią edycję dokumentu pn. **Program Opieki nad Zabytkami gminy Przelewice na lata 2024 – 2027** opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Gminy w Przelewicach, krajowe, wojewódzkie

i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono obszerną informację nt. aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Odrębną część poświęcono charakterystyce krajobrazu i dziedzictwa kulturowego gminy, które są przedmiotem Programu Opieki.

Gminna polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa i powiatu. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie, powiatowe i gminne, zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym. Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Województwa Zachodniopomorskiego¹.

W przygotowaniu niniejszego programu (podobnie jak przy I. edycji) korzystano z „Poradnika metodycznego – gminny program opieki nad zabytkami” opracowanego przez Zespół powołany przez Dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie w 2008 roku.

¹ Uchwała Nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 28 października 2021 r. (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2021 r., poz. 5593).

Główne materiały wykorzystane w tworzeniu programu:

1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Województwa Zachodniopomorskiego, opr. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie 2021 r.
2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (zwany dalej „PZPWZ 2020”), oprac. Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2020 r².
3. Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030 (zwana dalej „SRWZ 2030”).
4. Aktualizacja „Studium zasobów i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego” do zmiany planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodnio-pomorskiego. Dziedzictwo i krajobraz kulturowy, Projekt ochrony. oprac. BDZ, 2009 r.
5. Studium ruralistyczne (skrótowe) gminy Przelewice, Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie 1998.
6. Wytyczne i zasady zagospodarowania w obszarach kulturowo-krajobrazowych (wyodrębnionych w „Studium zasobów i stanu zachowania wartości kulturowych...”), BDZ 2010.
7. Zasób archiwalny WUOZ w Szczecinie, Narodowego Instytutu Dziedzictwa OT w Szczecinie, Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie – dokumentacje konserwatorskie, karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa (kościoty, zespoły folwarczne, rezydencje, cmentarze etc.).
8. Materiał uzyskany metodą fotogrametrii (zasoby BDZ).
9. Opracowania studialne – strona www. UM w Przelewicach.
10. Bieżąca konsultacja z UG Przelewice.

Bibliografia

- Berghaus H., Landbuch des Herzogthums Stettin von Kamin und Hinterpommern, Th. II, Bd. III, Berlin - Anklam 1868
- Gemeindelexikon für den Freistaad Preussen (1874 i 1932)
- Gflter Adressbuch für die Provinz Pommern (1892)
- Landwirtschaftliche Adressbücher der Provinz Pommern, Leipzig 1929
- Lemcke H., Die Bau-und Kunstdenkmaler des Regierungbezirks, Stettin Kreis Pyritz, Stettin 1906
- Niekammer's Landwirtschaftliche Guter-Adressbücher, Leipzig 1929
- Pommersches Güter-Adressbuch, Stettin 1892
- Rymar E., Poznajemy historię i kulturę Pomorza Szczecińskiego. Zesz. nr 6
- Verzeichnis samtllicher Ortschaften der Provinz Pommern, Stettin 1928
- D. Bartosz, M. Słomiński. Projekt badawczy: Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo zachodniopomorskie, Powiat pyrzycki, I etap prac. Wstępny wykaz zabytków architektury i sztuk plastycznych. Szczecin 2004

² Uchwała Nr XVII/214/20 z dnia 24 czerwca 2020 r. Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego.

Zastosowane skróty:

- AZP** - Archeologiczne Zdjęcie Polski
BDZ - Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
GEZ - Gminna ewidencja zabytków
GPR - Gminny Program Rewitalizacji
JST - jednostki samorządu terytorialnego
MKIDN - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MPZP - miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
NID - Narodowy Instytut Dziedzictwa
OKK - Obszary Kulturowo-Krajobrazowe
GPONZ - Gminny Program Opieki nad Zabytkami
PZPWZ 2020 - Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego
SKZ - Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków
SRWZ - Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego
SUiKZP - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
t.j. - tekst jednolity
UMWZ - Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego
„ustawa o oziomz 2003” – Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003
WEZ - wojewódzka ewidencja zabytków
WPoNZ - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami
WUOZ - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
ZWKZ - Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Opracowanie: zespół merytoryczny BDZ i konsultanci:

dr Anna Bartczak – historyczka

mgr Waldemar Witek – etnograf, rzeczoznawca Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków w dziedzinie: architektura i budownictwo, krajobraz kulturowy, specjalność: budownictwo ryglowe, ruralistyka oraz zespoły zabytkowe

mgr Kamila Wójcik – historyczka sztuki,

mgr inż. architekt Krzysztof Tymbariski,

mgr inż. arch. Aleksander Pukalski

mgr Mateusz Oleksiak - informatyk

mgr Paulina Kubacka, mgr Marta Żukowska-Bosy – archeolożki – analiza zasobu

kierownik zespołu:

mgr Maria Witek – dyrektor Biura Dokumentacji Zabytków

1. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami, będącego istotnym instrumentem opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego, nałożonych ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 84 - 87, Dz.U. z 2003 r., Nr 162 poz. 1568 z późn. zm., t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 951), w której określono tryb sporządzenia oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

- Gminny program sporządza Prezydent/ Burmistrz/**Wójt** Gminy
- Gminny program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.
- Programy gminne przyjmowane są uchwałą **Rady Gminy** / Rady Miasta.
- Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania.
- **Wójt** zobowiązany jest do sporządzania, co 2 lata sprawozdania z realizacji Programu³.
- Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

• **Cele gminnego programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:

- **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;**
- **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;**
- **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;**
- **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;**
- **wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;**
- **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;**
- **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.**

Reasumując - podstawowym celem sporządzenia i realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami jest utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie władania samorządu, poprzez różnorodne działania służące utrzymaniu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków, ich zagospodarowaniu w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz działania zmierzające do podniesienia wiedzy o zabytkach i świadomości potrzeby utrzymania dziedzictwa kulturowego.

³ Np. w formie uchwały podejmowanej przez Radę Gminy, tak jak ma to miejsce w przypadku Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest ww. ustawa z 23 lipca 2003 r. – o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 951 zwana dalej „ustawa oozionz 2003”), w której określono m.in. przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Wśród aktów wykonawczych istotnych dla programów opieki nad zabytkami jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. 2021 poz. 56).

Wybrane akty wykonawcze i rozporządzenia związane z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- ❖ Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022” (M.P. poz. 745). W 2021 r. uchwałą nr 92 zmieniono dotychczasową uchwałę, wprowadzając kilka zmian.
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. 2021 poz. 81).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014, poz. 110).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. 2021, poz. 56).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30, poz. 259).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71, poz. 650).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. 2015, poz. 979).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku,

wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019, poz. 1470).

- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89, poz. 510).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304, z późn. zm.).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212, poz. 2153).

Przedmiotem ochrony i opieki jest zabytek, którego definicje i określenia według art. 3 „ustawy o ożonizacji 2003” brzmią:

- **zabytek** - *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- **zabytek nieruchomy** - *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;*
- **zabytek ruchomy** - *rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;*
- **zabytek archeologiczny** - *zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - *przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
- **historyczny zespół budowlany** - *powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;*
- **krajobraz kulturowy** - *przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;*
- **otoczenie zabytku** - *teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.*

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6, ust. 1 „ustawy o ożonizacji 2003”, który wskazuje, że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,

- dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 1479),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami
 - etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne – nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2).

Formami ochrony zabytków są (art. 7 „ustawy o ożionz 2003”):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie zabytków nieruchomych podejmowane są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku położonego na terenie województwa).

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii ustanawia Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury, w drodze rozporządzenia. Pomnikiem historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury – określa to art. 15 ustawy ust.1, ust.2 precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Zgodnie z ust. 4 istnieje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 r.

Utworzenie **parku kulturowego** oraz sporządzanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** z odpowiednimi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2022 r, poz. 503) leży w kompetencjach samorządu gminy.

Ochrona zabytków realizowana jest przez organy administracji publicznej, co określa art. 4 „ustawy oooionz 2003”. Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 „ustawy oooionz 2003” polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z „ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.” zabytki podlegają ochronie i opiece bez względu na stan ich zachowania (art.6).

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w innych dokumentach, planach i strategiach

„Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.” precyzuje w art. 18 ust. 1., iż ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw,
- planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłączonej strefy ekonomicznej,
- analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami musi być zawarta w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa, powiatu, gminy (art. 18 ust.2), m.in. poprzez :

- uwzględnienie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określenie rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnienie ochrony zabytków przy realizacji inwestycji,
- ustalenie rozwiązań mających na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu,
- ustalenie przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniającego opiekę nad zabytkami.

Szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zabytków i obszarów zapisywane są, zgodnie z art. 19.1. i 1a w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), a także w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochronę zabytków uwzględnia się także w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Gminna ewidencja zabytków (GEZ)

Zgodnie z **art. 21 „ustawy oozionz 2003”** ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy, powiaty, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, a także studiów zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opiera się na wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd działania te powinny poprzedzać działania ewidencyjne.

Zgodnie z **art. 22 ust. 4 „ustawy oozionz 2003” wójt** (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków, zaś zgodnie z ust. 2 wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

GEZ nie jest ustawową formą ochrony zabytków, ale faktycznie funkcjonuje jako taka poprzez inne przepisy:

- art. 7, pkt. 4 „ustawy oozionz 2003” łącznie z przepisami ustawy Prawo budowlane (art. 36, ust. 3) i ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- obowiązek uwzględniania GEZ w programach opieki wojewódzkich, powiatowych i gminnych (art. 21), które z kolei uwzględnia się przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego;
- obowiązek uwzględniania GEZ w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19, 1.2);
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

UWAGA !

Zmiana „ustawy oozionz 2003” – z 22 czerwca 2017 r.⁴ w zakresie art. 81.1 – wprowadza możliwość **udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa**, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (...) nie dotyczy GEZ uchwalonych przed wejściem w życie w/w rozporządzenia. Dotyczy ono w szczególności trybu wpisywania i skreślania z zasobu WEZ, GEZ, obowiązku informowania o podjęciu zamiaru o wpisaniu do ewidencji (lub skreślenia) właścicieli zabytków, współpracy samorządów z WKZ.

⁴ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 1595.

Podział kompetencji i organizacja organów ochrony zabytków określone są w art. 89-101 „ustawy oooz 2003”.

Ustawowo organami ochrony zabytków są:

- a. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków (GKZ).

Do kompetencji GKZ należy m.in. opracowywanie krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, podejmowanie działań związanych ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacja kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami, sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków, prowadzenie krajowej ewidencji zabytków, promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków. Przy ministrze ds. kultury działa Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniodawczo-doradczy. Przy GKZ działa Główna Komisja Konserwatorska jako organ opiniodawczy.

- b. Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Do zadań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ) należy m.in.: realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie; wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych; sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych; organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; opracowywanie wojewódzkich planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych; upowszechnianie wiedzy o zabytkach; współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków. Przy WKZ działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniodawczy.

Zmiany w „ustawie oooz 2003” wprowadzono (dotychczas) 27 razy.

W latach 2017–2022 uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- 1) ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz.U. poz. 397),
- 2) ustawą z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. poz. 774),
- 3) ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz.U. z 2016 r. poz. 1330 i 1887),
- 4) ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustaw regulujących warunki dostępu do wykonywania niektórych zawodów (Dz.U. poz. 1505),

- 5) ustawą z dnia 4 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz.U. poz. 1887),
- 6) ustawą z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. poz. 1948 oraz z 2017 r. poz. 379),
- 7) ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 60),
- 8) ustawą z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. poz. 1086),
- 9) ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1595)

Wprowadzono zmiany m.in. w:

- zasadach wywozu zabytków za granicę,
- udzielaniu pozwoleń na prowadzenie prac przy zabytku,
- uprawnień do prowadzenia, kierowania i nadzoru nad pracami przy zabytku,
- restytucji zabytków,
- powoływania wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- powoływania członków ciał doradczych: Rady Ochrony Zabytków, Głównej Komisji Konserwatorskiej, Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków.

Nowe są zasady karania za działania przeciw zabytkom, z wprowadzeniem kar aresztu i ograniczenia wolności do lat 5 oraz wysokich kar pieniężnych – do trzydziestokrotności minimalnego wynagrodzenia (rozdział 10a i 11 – „ustawa o ożionz 2003”). Powołany został (art. 83b – „ustawa o ożionz 2003”) nowy państwowy fundusz celowy: **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**⁵, którego dysponentem jest minister kultury i dziedzictwa narodowego, zasilany finansowo z ww. kar pieniężnych.

Na mocy zmian, **od 2017 r. obowiązuje możliwość udzielania przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane także przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81.1. „ustawa o ożionz 2003”)**. Zasady udzielania dotacji mają zostać określone w uchwałach organów udzielających dotacji.

W 2018 roku ustawa o ochronie zabytków otrzymała kolejny tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 2067, 2245. Uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- ustawą z dnia 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz. 10), **w zakresie przepisów wykonawczych dotyczących usunięcia drzew lub krzewów;**
- ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1669);

⁵ Patrz raport NIK, s. 9 – <https://www.nik.gov.pl/plik/id,25591,vp,28358.pdf>.

- ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. – o zmianie ustawy Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw.
- ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2020 poz. 282, z późn. zm. (782 i 1378 dot. planowania)

W 2020 roku wprowadzony został tekst jednolity ustawy uwzględniający wszystkie poprzednie zmiany (Dz.U. 2020 poz. 282). Uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy - Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2245 oraz z 2019 r. poz. 1287);
- ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (DZ.U. poz. 1696) oraz zmian wynikających z przepisów ogłoszonych przed dniem 6 lutego 2020 r.;
- ustawą z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia parlamentu europejskiego i rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/we (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (DZ.U. poz. 730).

Po publikacji tekstu jednolitego, w 2020 r. wprowadzone zostały jeszcze dwie zmiany do ustawy o ochronie zabytków, wynikające z wprowadzonych zmian w ustawach:

- ustawie z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (DZ.U. 2020 poz. 1378);
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - prawo geodezyjne i kartograficzne oraz niektórych innych ustaw (DZ.U. 2020 poz. 782).

W 2021 roku wprowadzone zmiany dotyczyły m.in.:

- wpisów i skreśleń z rejestru zabytków (odniesienie do katastru nieruchomości),
- uwzględniania tematyki ochrony zabytków w dokumentach planistycznych i strategicznych.

W 2022 roku - tekst jednolity ustawy (Dz.U. 2022, poz. 840).

30 maja 2023 r. ogłoszono nowy tekst jednolity ustawy o ochroni zabytków i opiece nad zabytkami (Duz. 2023, poz. 951). Zmiana uwzględnia wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dn. 18 maja 2023 r. w sprawie gminnej ewidencji zabytków (art. 22, ust. 5, pkt. 3).

Trybunał Konstytucyjny orzekł:

Art. 22 ust. 5 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, jest niezgodny z art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy.

Art. 7, ust.1. ustawy o samorządzie gminnym z 1990 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 559 ze zm.) określa zadania własne gminy następująco: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy”. W szczególności zadania własne obejmują m.in. zagadnienia:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych; wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (pkt. 9);
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Zadania gminy mogą być związane bezpośrednio lub pośrednio z dziedzictwem kulturowym. W gminnych planach, bowiem nie sposób pominąć zabytków w sprawach dotyczących budownictwa mieszkaniowego (np. pierzeje z domami mieszkalnymi o wartościach zabytkowych), przy rozwiązywaniu problemów dotyczących utrzymania dróg i mostów (zabytki techniki) oraz organizacji ruchu czy też zieleni gminnej i zadrzewień (obsadzenia traktów, zieleni zabytkowych cmentarzy, parków) lub promocji gminy.

Inne istotne uregulowania prawne dotyczące zabytków:

- ✓ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2022, poz. 503 ze zm.) z aktami wykonawczymi.
- ✓ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. 2021, poz. 2351 ze zm.).
- ✓ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1973 ze zm.) z aktami wykonawczymi.
- ✓ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2022, poz. 916 ze zm.), uwzględnia ochronę cech charakterystycznych danego krajobrazu, a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tej ustawy są parki krajobrazowe – obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe.
- ✓ Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1947).
- ✓ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1899 ze zm.).

- ✓ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. 2020, poz. 194).
- ✓ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1038 ze zm.).
- ✓ Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz.U. 2021, poz. 2373 z późn. zm.). Na mocy ww. ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.
- ✓ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. ustawa krajobrazowa (Dz.U. 2015, poz. 774 z późn. zm.). Ustawa nakłada na władze samorządowe województwa obowiązki w zakresie krajobrazu kulturowego i sporządzenia audytu krajobrazowego.

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY PRZELEWICE

3.1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu**
(Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona)**
– 16 stycznia 1992 r. – La Valetta
(Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)

Konwencja dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

- **Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja**
(Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

- **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.**
(Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju - z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne. Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

- **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy**
(przyjęta 3 października 1985 r. w Granadzie, weszła w życie 1 grudnia 1987 r. Przez Polskę została podpisana 19 października 2011 r. (Dz.U. 2012 poz.2010)

Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Konwencja zakłada współdziałanie społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla rolę promocji dziedzictwa i rozwijania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków. Zobowiązuje również strony do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków.

- **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE**
(*Infrastructure for Spatial Information In Europe*)

W ustawie o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r. (Dz.U. 2010 nr 76 poz. 489) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomości w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE.

Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr publiczny (wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa).

- **Znak Dziedzictwa Europejskiego**
(decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 roku ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE)

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny**; odróżnia to znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

Kryteria przyznawania

Do przyznania znaku kwalifikują się zabytki, miejsca naturalne, obiekty podwodne, archeologiczne, przemysłowe lub miejskie, krajobrazy kulturowe, miejsca pamięci, dobra i obiekty kultury i dziedzictwo niematerialne związane z danym miejscem, w tym dziedzictwo współczesne.

Wspólne wnioski mogą być składane dla **obiektów międzynarodowych** usytuowanych w kilku państwach członkowskich, które łączy jeden konkretny temat, jak również dla **krajowych obiektów tematycznych** obejmujących kilka obiektów usytuowanych w tym samym państwie członkowskim, które łączy taki sam temat.

➤ **Znak Błękitnej Tarczy** (znany także jako „Blue Shield”)

Znak został stworzony do oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Symbol ten, zaprojektowany przez Polaka prof. Jana Zachwatowicza, został określony w Konwencji haskiej z 1954 r.

(Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.).

Zgodnie z art. 12 „ustawy o zabytkach 2003” Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Wzór znaku opartego na Błękitnej Tarczy, jego wymiar i miejsce umieszczenia na zabytku nieruchomym określa rozporządzenie Ministra Kultury z 09 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004, nr 30, poz. 259). Umieszczanie znaku na zabytku jest elementem promocji dziedzictwa narodowego, ma przyczynić się także do podniesienia świadomości u mieszkańców i turystów o wartości danego zabytku. Zwolenie na umieszczenie znaku na zabytku wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

3.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

❖ **STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (z perspektywą do 2030)**

Uchwała Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r., Monitor Polski z 2017 r., poz. 260.

W zapisach Strategii w punkcie 4. „Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej”, w działaniach do 2030 r. zapisano: „Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).” Wśród projektów strategicznych wymienione zostały m. in.: Dziedzictwo buduje wspólnotę (sieć muzeów historycznych), Kultura/ Dziedzictwo/ Wspólnota (wsparcie bibliotek, domów kultury, archiwów państwowych), Kolekcje (wspieranie instytucji kultury w tworzeniu kolekcji sztuki współczesnej).

❖ **KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2030 („KSRR 2030”)⁶**

Przyjęta uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r., Monitor Polski, z 2019 r., poz. 1060.

Strategia zastąpiła „Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie”. Rozwija postanowienia *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, określone w filarze rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. „KSRR 2030” jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie roku 2030⁷.

❖ **KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI, 2019–2022**

Krajowy Program Ochrony i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (przyjęty uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. został zrealizowany, nowy - na kolejne lata jest obecnie w procedowaniu.

⁶ <https://www.miir.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego-2030/>

⁷ <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>

❖ OCHRONA DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

16.08.2011 roku w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

(Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r. , Dz.U. 2011 Nr172 poz. 1018)

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja kultury, stanowiąca zaplecze eksperckie MKiDN) zajmuje się zagadnieniami związanymi z dziedzictwem niematerialnym i jego ochroną w Polsce, w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Przygotowano założenia i procedury dotyczące ochrony dziedzictwa niematerialnego, wytyczne w sprawie składania wniosków o wpis na krajową listę dziedzictwa niematerialnego, formularze wniosku zgłoszeniowego, załączniki do wniosku oraz instrukcje i stronę internetową. (www.zabytek.pl, www.nid.pl, <http://niematerialne.nid.pl/>).

Obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie, lecz wzmocnieniu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne

- i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich (...);
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek: grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kultywowany jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/

Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadzi również krajowy rejestr dobrych praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego. Jest to platforma do wymiany doświadczeń oraz inspiracji dla wszystkich stron zainteresowanych ochroną niematerialnego dziedzictwa.

[\(http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/\)](http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/)

3.3. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

❖ STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO („SRWZ 2030”) do roku 2030

(Przyjęta dnia 28 czerwca 2019 r. uchwałą nr VIII/100/19 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego).

Strategia wskazuje wizję rozwoju regionu, obszary priorytetowe, główne cele działań, wykraczające czasem poza sferę bezpośrednich kompetencji samorządu województwa. Zmiany demograficzne, aktywność społeczno-publiczna, edukacja, „niebieska gospodarka”, odnawialne źródła energii oraz turystyka to atuty jakimi dysponuje Pomorze Zachodnie, a równocześnie wyzwania jakie przed nim stoją. By móc się rozwijać, poprawiać jakość życia trzeba budować otwartą społeczność, dynamiczną gospodarkę, sprawny samorząd i partnerski region. To cele wyznaczone w nowej Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030⁸.

Wśród zasad zrównoważonego rozwoju wskazuje się na potrzebę poszanowania zasobów środowiska i zachowanie spójności przestrzennej, poprzez zarządzanie i planowanie zapewniające utrwalanie ładu przestrzennego na każdym szczeblu samorządu.

⁸ <http://bip.rbip.wzp.pl/artukul/strategia-rozwoju-wojewodztwa-zachodniopomorskiego-do-roku-2030>

❖ **REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA
ZACHODNIOPOMORSKIEGO na lata 2021-2027 („RPO 2021-2027”)
(obecnie trwają prace nad wdrażaniem RPO WZ 2021-2027)**

Program Regionalny to jedna z metod realizacji Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego.

Dokument „Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027. Roboczy opis celów szczegółowych (wersja z października 2023 roku)” wskazał m.in. priorytet 5: PRZYJAZNE MIESZKAŃCOM POMORZE ZACHODNIE działanie (10) – rozwój i wzmocnienie potencjału turystycznego Regionu, cel szczegółowy VI – wzmocnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

❖ **PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO, zwany dalej („PZPWZ 2020”)**

(Przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego Nr XLV/530/2010 z dn. 29.10.2010 r. Przystąpienie do zmiany planu nastąpiło Uchwałą nr 555/18 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 09.04.2018 r. przyjmującą projekt zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko oraz uruchomienia procedury opiniowania i uzgadniania projektu.)

UWAGA: W 2020 r. nastąpiła aktualizacja Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (Uchwała Nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 24 czerwca 2020 roku)

Jest to opracowanie o charakterze regionalnym, które stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań; formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

Strategicznym celem zagospodarowania przestrzennego województwa jest zrównoważony rozwój służący integracji przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską i krajową; spójności wewnętrznej województwa; zwiększeniu jego konkurencyjności oraz podniesieniu poziomu i jakości życia mieszkańców do średniego poziomu w Unii Europejskiej.

Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć m.in.:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i **dziedzictwo kulturowe**;
- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń).

Ustalenia „PZPWZ 2020” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

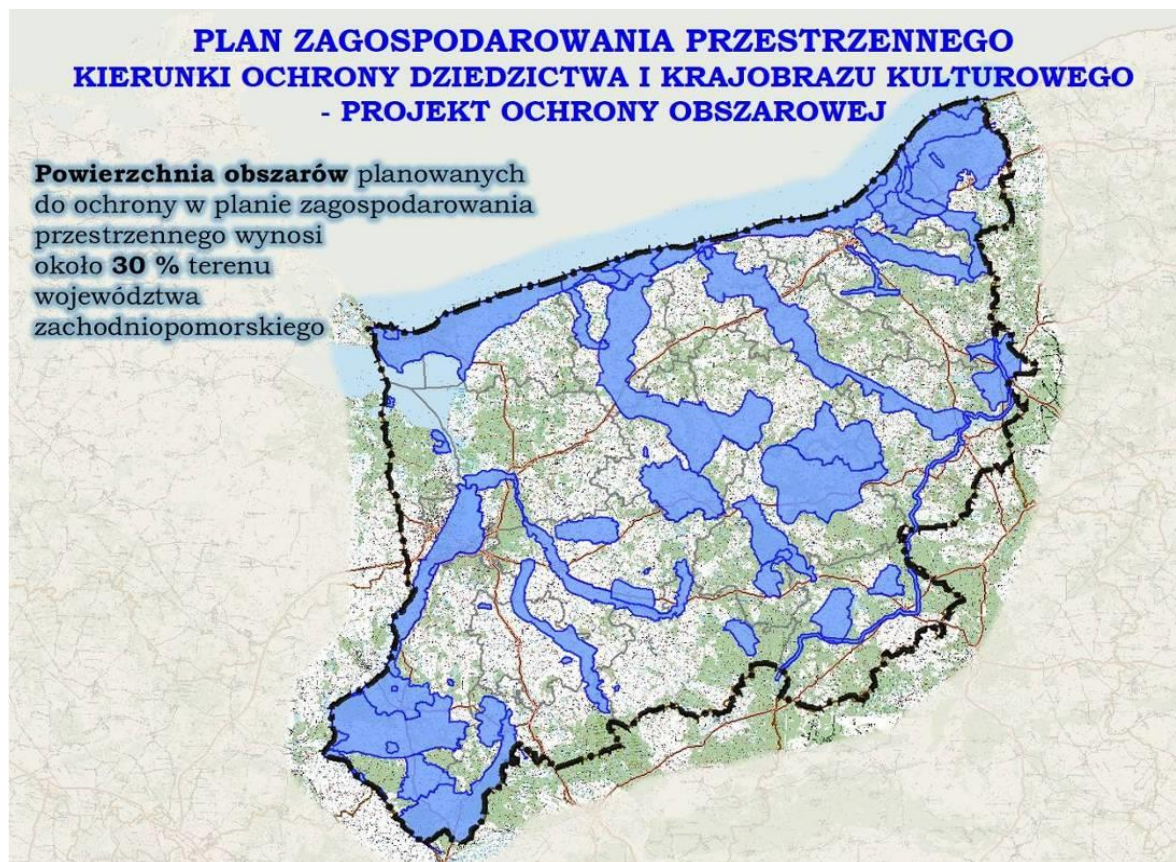
Uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z **terenu województwa zachodniopomorskiego**, z uwzględnieniem konieczności uzgodnień z ZWKZ, leży w kompetencjach gmin.

We wszystkich planach dotyczących obszarów wpisanych do rejestru zabytków – np. układów staromiejskich, zabytkowych zespołów folwarcznych, pałacowych, parkowych – znajdują się zapisy ustalające warunki ochrony zabytków. Dla innych obszarów chronionych, na których znajdują się np. obiekty z wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków, także wprowadzane są indywidualne zapisy. Plany i ich aktualizacje tworzone są zgodnie z potrzebami poszczególnych samorządów lub inwestorów.

Jednym z ważniejszych elementów planu jest część poświęcona zachowaniu dziedzictwa kulturowego opracowana przez Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie⁹, pn. „Aktualizacja Studium i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego” do zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego”.

Opracowanie to wskazało **Parki Kulturowe (PK) i Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK)**.

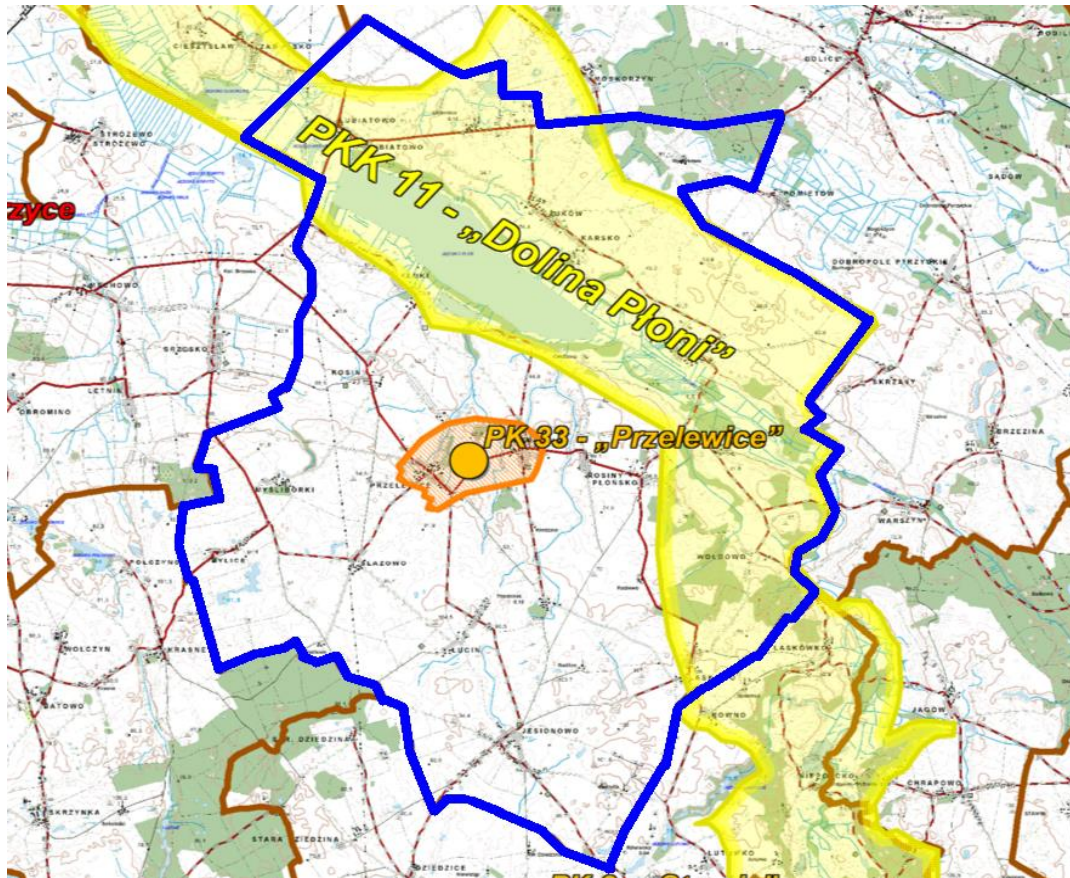
W „PZPWZ 2020” wskazano kategorię obszarów kulturowo-krajobrazowych (**OKK**) z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego¹⁰. Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono 30 OKK.

⁹ Biuro Dokumentacji Zabytków to instytucja kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego, wyspecjalizowana w ochronie i dokumentacji dziedzictwa kulturowego; opracowanie powstało w 2010 r.

¹⁰ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, Szczecin 2020.*, s. 136 - 139.

Gmina Przelewice ujęta została w: **OKK 11 „Dolina Płoni”** obejmującym obszar wzdłuż rzeki Płoni od Barlinka do ujścia do jez. Miedwie wraz z terenami wokół jeziora, rozciągający się na obszarze gmin: Barlinek, **Przelewice**, Warnice, Kobylanka, Stare Czarnowo i Stargard¹¹.

Walory kulturowe

Archeologia: Przywodzie – grodzisko późnośredniowieczne, położone na krawędzi doliny rzeki, prostokątne w kształcie z czytelnymi wałami i fosą. **Ukiernica** – we wsi znajduje się dobrze zachowany grobowiec kurhanowy z epoki brązu. **Gardziec** – na piaszczystej wysepce pośród podmokłych terenów doliny Płoni znajduje się wczesnośredniowieczne grodzisko o kolistym kształcie, przez obiekt przebiega droga. Ryszewko – na południowo-zachodniej krawędzi wysoczyzny okalającej jez. Miedwie znajduje się grobowiec kurhanowy.

Obszar w północnej części historycznie znajdujący się w granicach księstwa zachodniopomorskiego do poł. XVII wieku. Na południe od Przelewic we władaniu Brandenburczyków od 2 poł. XIII w. Istotny udział w zagospodarowaniu terenów w rejonie rzeki mieli cystersi, sprowadzeniu do Kołbacza w 1173 r. przez kasztelana szczecińskiego Warcisława Świętoborzycy.

Cystersi wzniesli w Kołbaczu kościół wraz zabudowaniami klasztorными i gospodarczymi. Całe założenie klasztorne otoczono murem oraz wodami Płoni i kanału.

¹¹ Opis dotyczy całego obszaru OKK 11, który obejmującego dolinę rzeki Płoni i kilka gmin. W tekście GPOnZ zaakcentowano (podkreślono) elementy dotyczące gminy Przelewice.

Z historycznego założenia, realizowanego w latach 1210-1247 i 1254-1347, pozostały: romańsko-gotycki kościół (najstarsza ceglana świątynia pomorska) na planie krzyża łacińskiego, jednonawowy (pierwotnie trójnawowy), z rozetą maswerkową w szczycie zachodnim (porównywaną z rozetą kościoła w Chartres); część zachodniego skrzydła klasztornej (refektarz konwersów); dom opata i Baszta Więzienna (1 ćw. XIV w.) będąca pozostałością systemu obronnego; stodoła (1 poł. XIV w.). Zespół gotyckich budowli pocysterskich w Kołbaczu posiada wybitne walory historyczne i artystyczne. Cystersi budując jazy młyńskie na Płoni spiętrzyli wody jeziora o prawie 2,5 m, co spowodowało zalanie terenów niżej położonych i połączenie wód jeziora Miedwia z wodami jezior Płoń i Będgoszcz. W XVIII w. przeprowadzono szeroko zakrojone prace melioracyjne w rejonie Miedwia, co spowodowało obniżenie poziomu wód do stanu obecnego.

W granicach włości cysterskich leżały m.in. wioski: Żelewo, Wierzbno, Stary Przylep, Zaborsko.

Wierzbno od XIV w. posiadało prawa miejskie. Nadal jest czytelny plan ulic miejskich, plac rynkowy z XV-wiecznym gotyckim kościołem.

Do miejscowości z dobrze zachowanymi elementami historycznego zagospodarowania należą:

- **Karsko** z pałacem (1889-91) i parkiem (XIX w.),
- Koszewko z zespołem dworsko-parkowym (poł. XIX w.) oraz kościołem gotyckim z barokowym zwieńczeniem wieży,
- Koszewo z pałacem (XIX - pocz. XX w.), parkiem (założenie krajobrazowe rozciągające się nad Miedwiem), kościołem z XV w.,
- Niepołtcko - ryglowy dwór z pocz. XIX w. z parkiem,
- **Lubiatowo** z późnogotyckim kościołem (XV w.), pałacem neogotyckim oraz zabudowaniami pofolwarcznymi (m.in. murowany gołębnik z k. XIX w.),
- **Przywodzie** - wieś owalnicowa z kościołem gotyckim, w murze otaczającym cmentarz przykościelny zachowała się XV-wieczna bramka,
- Stary Przylep - barokowy kościół z 1681 r.,
- **Żuków** - gotycki kościół (XIV w.), pałac z 1877 z parkiem.

Nad Płonią w granicach Barlinka znajdują się trzy dawne osady młyńskie, z zachowanymi budynkami młynów (ryglowe i murowane).

Zespół pocysterski w Kołbaczu - projektowany pomnik historii¹².

Miejscowość **Przelewice** proponowana jako park kulturowy (PK).

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Południowa część doliny Płoni znajduje się w granicach Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego. Całą dolinę wraz z jez. Miedwie objęto ochroną w ramach sieci Natura 2000 (PLH320006). Rzeka w górnym biegu płynie w głębokiej dolinie o lesistych zboczach. Na Równinie Pyrzycko-Stargardzkiej przepływa przez jez. Płoń, a następnie przez południową część jez. Miedwie i małe jez. Żelewko.

¹² Obecnie jest już Pomnikiem Historii.

Elementy charakterystyczne

Krajobraz doliny rzeki z jeziorami Płoń i Miedwie. Założenie pocysterskie w Kołbaczu. Wsie z metryką średniowieczną (czytelne układy, zespoły zabudowy o walorach zabytkowych, kościoły z XIII-XV w.). Młyny w Barlinku.

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 11 „Dolina Płoni”

Do najpoważniejszych zagrożeń ostoi zalicza się zalesianie muraw kserotermicznych lub ich spontaniczne zarastanie, a także zaniechanie tradycyjnego, ekstensywnego użytkowania łąk i antropopresja związanej z gospodarką rolną (zmiany intensywności użytkowania łąk, rozszerzanie arealu gruntów ornych, eutrofizacja, m.in. bezściółkowy chów świń), melioracje, spadek poziomu wód gruntowych, budowa stawów rybnych, eksploatacja kredy jeziornej i torfu.

Ochrona krajobrazu

- zachowanie i wyeksponowanie zasadniczych elementów krajobrazu kulturowego obrazujących historię procesów osadniczych,
- utrzymanie i eksponowanie otwarc krajobrazowych, punktów widokowych, miejsc ekspozycji wartościowych krajobrazów kulturowych i przyrodniczych,
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełnianie nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania tras krajobrazowo-widokowych,
- zapewnienie ekspozycji założenia pocysterskiego w Kołbaczu i innych historycznych zespołów,
- zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych poprzez ugorowanie terenów rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych, pozyskiwanie kruszyw, obudowy brzegów jezior obiektami turystycznymi,
- przeciwdziałanie zaśmiecaniu krajobrazu kulturowego lokalizacjami budowli substandardowych (tymczasowych pawilonów usługowych, baraków, budek kempingowych, agresywnych form reklamy) i urządzeniami technicznymi (naziemne sieci inżynieryjne, wieże anten telekomunikacyjnych, wieże elektrowni wiatrowych),
- kontynuacja form architektonicznych i zagospodarowania właściwych dla lokalnej tradycji,
- zalecenie opracowania studiów krajobrazowych przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona układów przestrzennych

- ochrona i rewaloryzacja kompozycji architektoniczno-przestrzennej historycznych układów poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania/uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie parceli, skali i architektury zabudowy,
- kształtowanie współczesnych form zabudowy i zagospodarowania terenu z poszanowaniem tradycji i wykorzystaniem wzorców regionalnych

- zachowanie historycznych granic zabytkowych założeń dworsko-parkowych i folwarków, zakaz parcelacji parków i lokalizacji na ich terenie zabudowy w ahistorycznej lokalizacji.

Ochrona zabytkowych obiektów

- rewaloryzacja otoczenia zespołu klasztornego w Kołbaczu,
- utrzymanie w dobrym stanie zabudowy o zabytkowych walorach lokalnych i ponadlokalnych,
- utrzymanie kompozycji architektonicznej, kolorystyki i tradycyjnych materiałów budowlanych zabytkowej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej i in.,
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii - nieczynnych cmentarzy ewangelickich,
- ochrona reliktyw osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach,
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji¹³.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Zespół pocysterski w Kołbaczu należy do zabytków o randze ponadlokalnej. Nie znajduje to odzwierciedlenia w zagospodarowaniu jego otoczenia. Na całym obszarze brak odpowiedniego wykorzystania znajdującego się tu dziedzictwa kulturowego w budowie wizerunku gmin w dolinie Płoni

Obszar Kulturowo-Krajobrazowy stanowi charakterystyczny wyróżnik regionalny i może stanowić niewątpliwy impuls do tworzenia markowego produktu turystycznego i regionalnego.

❖ WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021–2024, zwany dalej „WPONZ 2021–2024”

(przyjęty Uchwałą nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 28 października 2021 roku)¹⁴

Główne cele programów opieki nad zabytkami określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku to:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

¹³ Szczególnie bogactwo gm. Przelewice

¹⁴ Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2021 r., poz. 5593.

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„**WPONZ 2021–2024**” zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne – Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWZP, Biuro Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa. Wobec innych właścicieli zabytków może pełnić jedynie funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą.

Samorząd Województwa w ramach aktualnych możliwości finansowych i organizacyjnych może tworzyć warunki wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno-strategicznych naturalnym jest dążenie do kompatybilności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

W osiągnięciu celów „WPONZ 2021–2024” fundamentalną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków (np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane), na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych). Opracowany - zgodnie z dokumentami strategicznymi - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjmuje uchwałą Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego. Uchwalone programy podlegają publikacji w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego powinien stać się podstawą określania polityki w zakresie opieki nad zabytkami dla samorządów lokalnych.

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.).

Cele „WPONZ 2021–2024” to:

- I. Utrzymanie zabytków jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodniopomorskiego.
- II. Zwiększenie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego.
- III. Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego.

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

W celu perspektywicznym I „Utrzymanie zabytków jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodniopomorskiego” wskazano na konieczność utrzymania spójności Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego z celami WPOnZ 2021–2024 oraz uwzględniania ich w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Zachodniopomorskiego, a także w dokumentach planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej i innych dokumentach programowych WZ, dotyczących np. edukacji, turystyki, środowiska przyrodniczego. Wskazano też na konieczność wspierania procesu opracowywania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków oraz monitoring zmian prawa w zakresie ochrony zabytków.

Cel operacyjny: „integracja opieki nad dziedzictwem, krajobrazem kulturowym i środowiskiem przyrodniczym” – m.in. przez opracowanie **Audytu Krajobrazowego Województwa Zachodniopomorskiego**, a także wzmocnienie wykorzystania potencjału dziedzictwa przez system ochrony krajobrazu kulturowego.

Cel operacyjny: „poprawa materialnego stanu zabytków” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- opieka nad drewnianym, rodzimym budownictwem ryglowym, jako wyróżnikiem kulturowym regionu;
- działania na rzecz utworzenia parku etnograficznego i tworzenia „Wirtualnego skansenu przy drodze OD STAREGO KRAKOWA DO NOWEGO WARPNA”;

- wspieranie działań na rzecz zabezpieczania obiektów zabytkowych przed zagrożeniami;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami („dobre praktyki” konserwacji i rewaloryzacji).

Cel operacyjny: „współodpowiedzialność za zabytki i lokalne dziedzictwo zakłada wspieranie samorządów lokalnych w działaniach na rzecz opieki i ochrony zabytków (np. gminne i powiatowe programy opieki, gminne ewidencje zabytków).

Cel perspektywiczny II „Zwiększanie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego”

zawiera trzy cele operacyjne, z czego jeden dotyczy **form finansowania zadań** związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego (np. dotacje na prace renowacyjne i konserwatorskie dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków **i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków**) oraz z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji województwa.

Cel operacyjny: „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na następujące zadania:

- rozwój wojewódzkiego samorządowego systemu informacji o zabytkach dostępnych turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe regionu w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków, tradycje niematerialne i patriotyczne;
- działania na rzecz zagospodarowania obiektów zabytkowych na cele turystyczne i gospodarcze;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny: „tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami” kładzie nacisk na wspieranie rozwoju oferty turystycznej opartej o zabytki i elementy dziedzictwa oraz gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach, z wykorzystaniem miejscowych tradycji.

Cel perspektywiczny III „Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego” zawiera trzy cele operacyjne związane z edukacją regionalną i promocją zabytków oraz walorów kulturowych regionu, w tym wspieranie funkcjonowania lokalnych muzeów i izb regionalnych.

Cel operacyjny: „edukacja i promocja zabytków i dziedzictwa kulturowego” wskazuje na następujące zadania:

- organizacja wydarzeń związanych z popularyzacją dziedzictwa regionu kierowanych do szerokich grup społecznych – np. Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa, Europejskie dni Dziedzictwa, Noce Muzeów;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do działań edukacyjnych i promocyjnych województwa;

- popularyzacja wiedzy o historii, zabytkach i dziedzictwie województwa i jego ochronie, ze szczególnym uwzględnieniem dynastii Gryfitów, z wykorzystaniem nowych technologii cyfryzacji zabytków;
- kształtowanie postaw patriotycznych w kontekście historii regionu;

❖ **POLITYKA KULTURALNA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO**

(przyjęta uchwałą nr 1257/21 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 30 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu „Polityka kulturalna województwa zachodniopomorskiego”)

Na podstawie analizy dostępnych danych, opracowań i badań dla Polityki kulturalnej województwa zachodniopomorskiego określono 3 priorytetowe strategiczne obszary interwencji:

1. Dostęp do kultury oraz uczestnictwo w kulturze
2. Rozwój współpracy międzynarodowej w obszarze kultury
3. Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe

Mają one na celu realizację wizji rozwoju kultury w regionie, zgodnie z którą w perspektywie roku 2030 Pomorze Zachodnie, ze względu na swoje położenie geograficzne oraz zasoby, stanie się regionem przyciągającym osoby twórcze, przedsiębiorcze, aktywne zawodowo, chcące mieszkać w regionie, gdzie zapewniony jest najwyższy poziom usług publicznych, edukacyjnych oraz unikalna oferta kulturalna na najwyższym poziomie artystycznym.

W ramach realizacji priorytetu 3. (Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe) działania będą nakierowane na ochronę rodzimego dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, a zarazem przyczyniającego się pośrednio do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

W dokumencie zapisano:

„Dziedzictwo kulturowe regionu przez wiele powojennych lat było postrzegane jako swego rodzaju balast. Konsekwencje tego stanu są odczuwane pomimo dużych nakładów na jego ochronę poczynionych w ostatnich latach. Dlatego dalsze inwestowanie w ochronę i rewaloryzację zachowanego dziedzictwa przyczyni się do zniwelowania pewnych niekorzystnych zaszczości oraz do zachowania tego, co cenne i stanowi o tutejszej specyfice wynikającej z uwarunkowań historycznych. Należy podkreślić także inną percepcję dziedzictwa, inną identyfikację mieszkańców regionu z krajobrazem kulturowym niż w innych regionach Polski.

Działania samorządu województwa będą ukierunkowane na ochronę, promocję najcenniejszych i unikalnych obiektów, których ochrona jest potrzebna, aby przekazać przyszłym pokoleniom wielowiekową różnorodną spuściznę zachodniopomorską.

Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego regionu

W ramach celu podejmowane są działania nakierowane na ochronę i rozwój rodzimego dziedzictwa materialnego oraz niematerialnego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową. Realizowane działania mają na celu materialną

poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja celu pozytywnie wpłynie na zwiększenie atrakcyjności regionu, a poprzez wykorzystanie potencjału posiadanego dziedzictwa kulturowego, przyczyni się pośrednio do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Badanie, dokumentowanie i promocja zachodniopomorskiego dziedzictwa kulturowego

W ramach priorytetu podejmowane są działania mające na celu podnoszenie zainteresowania problematyką ochrony zabytków oraz promocji zachodniopomorskiego dziedzictwa poprzez wykłady, konferencje naukowe, wystawy, działania edukacyjne oraz wydawnictwa. Kluczowym partnerem jest Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie.

W ramach priorytetu wskazane zostaje, iż Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie opracowuje na zlecenie Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami. Podstawę opracowania programu stanowi analiza zasobu kulturowego województwa i potrzeb w zakresie jego ochrony i opieki nad nim, w celu zachowania dla obecnych i przyszłych pokoleń. Program obejmuje szerokie spektrum zagadnień związanych z bogatym dziedzictwem kulturowym Województwa Zachodniopomorskiego, w tym wytycza cele strategiczne i określa zadania opieki nad zabytkami w perspektywie najbliższych czterech lat."

❖ **POLITYKA SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO W SEKTORZE TURYSTYKI**

(przyjęta uchwałą Nr 786/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17 maja 2016 r.)

Polityka, określona w perspektywie roku 2030, stanowi element kompleksowego planu działań mających na celu tworzenie jak najlepszych warunków życia i pracy mieszkańców, z postrzeganiem potencjału gospodarczego jako istotnego czynnika wzrostu. Turystyka stanowi istotną dziedzinę gospodarki województwa zachodniopomorskiego i jest akceleratorem aktywizacji społecznej, rozwoju regionalnego, pogłębiania procesów integracyjnych. Jako silnie powiązana z rozwojem kultury – w tym dziedzictwem kulturowym, a także sportu, ochroną środowiska, rolnictwem, transportem i zdrowiem, znajduje odniesienia w wielu dokumentach strategicznych na poziomie krajowym i europejskim.

3.4. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI STAROSTWA POWIATOWEGO W PYRZYCACH

Starostwo Powiatowe w Pyrzycach - jak dotąd - nie opracowało Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami (co stanowi ustawowy obowiązek samorządów), a co za tym idzie nie posiada skutecznego mechanizmu opieki nad dziedzictwem

kulturowym formie ogólnodostępnej/konkursowej (jakim jest chociażby o finansowanie remontów obiektów wpisanych do rejestru zabytków, a od 2018 r. także będących w gminnej ewidencji zabytków).

Sporadycznie przyznawane są dotacje z budżetu Powiatu (np. na prace geologiczne pod emporą w kościele św. Ottona w Pyrzycach). Starostwo Powiatowe było wnioskodawcą do Rządowego Programu Odbudowy Zabytków (Polski Ład) i skutecznie uzyskało dotację dla: kościoła w Bielicach, gm. loco i parku św. Ottona w Pyrzycach.

4. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY PRZELEWICE

4.1. POŁOŻENIE GMINY W REGIONIE

Przelewice są gminą wiejską leżącą w południowo-zachodniej części woj. zachodniopomorskiego, sąsiaduje z gminami: Lipiany, Pyrzyce, Warnice w pow. pyrzyckim; gm. Barlinek w pow. myśliborskim i gm. Dolice w pow. stargardzkim. W sensie geograficznym to obszar Równiny Pyrzycko-Stargardzkiej i Pojezierza Myśliborskiego; przez gminę przepływa rz. Płonia. Użytki rolne stanowią ok. 80% powierzchni gminy, lasy i zadrzewienia - 7.1%, wody – 5,9%.

Gmina Przelewice składa się z 25 jednostek osadniczych, w tym z 16 wsi sołectkich (Bylice, Gardziec, Jesionowo, Kluki, Kłodzino, Kosin, Laskowo, Lubiатовo, Lucin, Płońsko, Przelewice, Rosiny, Ślázowo Ukiernica, Topolinek, Żuków).

Liczba mieszkańców na 31 grudnia 2022 r. (wg GUS) wynosiła 4578 osoby.

4.2. RYS HISTORYCZNY

Na potrzeby niniejszego opracowania za optymalne uznano przedstawienie dziejów obecnej gminy Przelewice w formie syntetycznego kalendarium.

Epoka neolitu – liczne ślady osadnicze, m.in. w Przelewicach, Myśliborkach,

Epoka brązu – potwierdzone osadnictwo kultury łużyckiej, ślady osadnicze w Gardźcu

VI w. – początki osadnictwa słowiańskiego na terenie obecnej gminy Przelewice

VIII w. – gród plemienia Pyrzyczan w pobliżu Gardźca, osada palowa na jeziorze Płoń

Ok. 845 – w dziele tzw. Geografa Bawarskiego wymienione zostaje słowiańskie plemię Pyrzyczan

963-972 – tereny ziemi pyrzyckiej włączone w granice państwa Polan

1124 – zgodnie z ustną tradycją mieszkańców Przelewic, biskup Otto z Bambergu przejeżdżał przez tę wieś w drodze do Pyrzyc

XII-XVII w. – tereny gminy obszarem pogranicza pomorsko-brandenburskiego i terenem częstych walk granicznych

XIII w. – wzniesienie kościoła w Laskowie/Gross Latzkow, Przelewicach/Prillwitz; budowa kościoła w Kosinie/Kossin (rozebrany w l. 60. XX w.)

1235 – pierwsza wzmianka dokumentowa o Lubiатовie/Lübtow – wieś w granicach dóbr cystersów w Kołbaczu, potem posiadłość biskupów kamieńskich, a następnie von Schöningów (aż do pocz. XX w.)

1236 – pierwsza wzmianka o wsi Laskowo – książę Henryk Brodaty potwierdza cystersom z Kołbacza nadanie wsi; później lenno rodów von Hagen, Wedel, Podewils, w XVIII i XIX w. liczne zmiany właścicieli

1240 – w dokumentach pojawiają się: wieś Kosino (przez kilka stuleci w rękach rodu von Wedel) i wieś *Clodsin* czyli obecne Kłodzino/Kloxin, wielokrotne zmiany właścicieli, m.in. rody von Schack, von Steinwehr, von Wedel, von Küssow, Thorein,

od 1835 do l. 30.

XX w. w rękach rodziny von Randow

k. XIII w. – budowa kościoła w Jesionowie/Schönow

XIII/XIV w. – budowa kościoła w Kosinie

XIV w. – początek budowy kościoła w Kłodzinie (kilkukrotne rozbudowy i przebudowy)

1302 – w dokumentach margrabiów brandenburskich i księcia pomorskiego Ottona I pojawia się Przywodzie/Fürstensee – wieś częściowo pomorska, stale znajdująca się w rękach Wedlów z Krępcewa, częściowo brandenburska

1303 – pierwsza wzmianka dokumentowa o wsi Oćwieka /Woitfick (*Woitnick*)

1311 – wzmianka o probostwie w Lubiawie

1329 – w dokumentach pojawia się wieś Ukiernica/Uckerhof (*Hukerwitz*), od XV w. do 1945 pozostawała w rękach rodu von Schöning

1337 – Bylice (*Llinpusch*) wymieniane jako lenno Heynego i Gebharda Witte, potem 3/4 przechodzi w ręce rodu von Schack i stanowi przysiółek Przelewic, w XIX w. przemianowany Ślazowo/Malvinenvorwerk; wymieniona w dokumentach nazwa wsi Myśluborki/Mützelburg (*Misselburgh*), do 1781 połowa wsi w granicach Nowej Marchii; informacja o kościele parafialnym w Przywodziu

1346 – pierwsza prawdopodobnie wzmianka w dokumentach o Żukowie/ Suckow an der Plöne, od XV do XX w. wieś pozostanie w rękach rodu von Schöninge

Ok. 1400 – Płońsko/Plönzig lennem rodu von Brederlow z Gardźca; budowa kościoła w Lubiawie;

XV w. - budowa kościoła w Płońsku

1417 – pierwsza wzmianka o wsi Jesionowo, własności rodu Runge

1423 – pierwsza wzmianka dokumentowa o Płońsku

I. 30. XV w. – wzniesienie kościoła w Klukach/Klücken

1437 – pierwsza wzmianka dokumentowa o wsi Przelewice

1442 – pierwsza wzmianka dokumentowa o Klukach jako lennie rycerza pomorskiego *Gluczek*, potem w rękach rodów Küssow, Steinwehr, Ploetz, w XIX w. kilkakrotne zmiany właścicieli

1484 – pierwsza wzmianka o wsi Rosiny/Rosenfelde, związanej z rodami Steinwehrów, Brederlowów, a następnie Enckevortów z Gardźca

1499 – połowa wsi Bylice określana jako opuszczona

ok. 1500 – wzniesienie kościoła w Żukowie

1515 – bracia Asmus i Jürgen von Steinwehr odkupują od Bartłomieja Glutkow część majątku Kluki i tworzą nowe lenno – Oćwiekę

1598 – wielki pożar niszczy Przelewice

Ok. 1600 – wybudowanie kościoła w Gardźcu

1608 – pierwsza wzmianka dokumentowa o zapewne średniowiecznej wsi Gardziec/Gartz – liczy 22 gospodarstwa chłopskie i 10 zagrodniczych

1618-1648 – wojna trzydziestoletnia, po zakończeniu której w związku z wymarciem pomorskiej dynastii Gryfitów, obszary gminy Przelewice w granicach Brandenburgii

1744 – założenie przez Joachima Baltzera von Küssow na terenach majątku Kłodzino przysiółka Topolinek/Ernestinenhof, nazwanego od imienia jego córki; w l. 60. XIX w. były tu młyn, gorzelnia, kuźnia i 7 domów mieszkalnych

2. poł. XVIII w. – budowa nowego pałacu w miejscu dawnej siedziby rodu von Schack w Kłodzinie, przebudowa w poł. XIX w.

1754 – Gustav Heinrich von Enckevort obejmuje majątki Gardziec (pozostanie w rodzinie do 1945 r.) oraz Płońsko i Rosiny

- 1770** – założenie na terenach majątku Przelewice przez Gneomara Bernda Wilhelma von Schack folwarku Lucin/Luisenhof, nazwanego od imienia jego jedynej córki
- 1779** – założenie na polach majątku Laskowo folwarku Wołdowo/Waldowsaue, nazwanego od nazwiska założyciela kapitana Carla von Waldow
- XVIII/XIX w.** - wybudowanie dworu w Klukach
- 1804** – założenie w majątku Przelewice folwarku Podlesie/Augustthal przez tajnego radcę Augusta Heinricha von Borgstede
- 1817** - założenie majątku Karsko/Schöningsburg na 1535 morgach przez właściciela Żukowa Augusta Petera von Schöning na gruntach po reformie uwłaszczeniowej;
- 1818** – utworzenie powiatu pyrzyckiego/Kreis Pyritz, w granicach którego znalazły się tereny gminy Przelewice
- 1821** – zakupienie przez księcia Augusta von Hohenzollern dla ukochanej, córki kupca Arndta majątku Przelewice, król Fryderyk Wilhelm III nadaje jej tytuł von Prillwitz
- 1822** – założenie przez Gustava Adalberta von Enckevort na gruntach majątku Płońsko folwark Radlewo/Wilhelmsfelde
- 1835** – pożar Żukowa niszczy kilkanaście zagród
- 1842** – budowa pałacu w Laskowie przez Ottona von Prolliusa, wkrótce potem powstaje założenie parkowe, (1896 – rozbudowany); założenie na gruntach Laskowa zakładu rolnego (majątku) Radlice/Freiburg
- 1846** – budowa cegielni w Oćwiecie
- 1848** – wybudowanie szkoły dla dzieci z Oćwieki i Kluk
- Poł. XIX w.** – wzniesienie dworu dla rodziny Jentsch w Płońsku; w Jesionowie dwa folwarki, 11 gospodarstw chłopskich, 4 kmiece, posiadłość kościelna, szkoła, gospoda, wiatrak;
- 2. poł. XIX w.** – budowa dworu w Płońsku
- 1877** – budowa pałacu w Żukowie na zlecenie Richarda von Schöning
- 1889** – budowa pałacu w Karsku na zlecenie Hermanna von Schöning; przebudowa kościoła w Klukach
- Ok. 1890** – budowa pałacu w Lubiatowie dla Friedricha Wilhelma von Schöning
- 1892** – w majątku Kłodzino funkcjonuje cegielnia, gorzelnia parowa i młyn; w Klukach działa gorzelnia parowa; w Lubiatowie czynne dwie cegielnie i wiatrak; Oćwieka posiada cegielnię i mleczarnię; w Płońsku funkcjonuje gorzelnia, młyn i wiatrak; w Przelewicach działają młyn zbożowy, tartak, cegielnia i gorzelnia
- Po 1928** – właścicielem majątku w Jesionowie zostaje organizacja katolicka, która osiedla tu rolników wyznania rzymskokatolickiego z Westfalii lub Fryzji
- 1932** – katolicy osadnicy budują w Jesionowie kościół, szkołę i plebanię
- 1945** – gmina Przelewice w granicach państwa polskiego, w powiecie pyrzyckim
- 1948** – uruchomienie szkoły podstawowej w dworze w Klukach
- 1975** – w ramach reformy administracyjnej zostaje zlikwidowany powiat pyrzycki, gmina Przelewice w granicach województwa szczecińskiego
- 1994** – Ogród Dendrologiczny w Przelewicach własnością gminy
- 1999** – gmina Przelewice (162,2 km²) w granicach województwa zachodniopomorskiego
- 1999** – remont pałacu w Karsku

2021 – Ogród Dendrologiczny w Przelewicach instytucją kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego – Zachodniopomorskie Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej

2022 – liczba mieszkańców gminy wg. GUS wynosi 4574 osoby

PRADZIEJE – DZIEDZICTWO ARCHEOLOGICZNE

Gmina Przelewice, położona jest w południowo – zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, w powiecie pyrzyckim. Gmina leży na Równinie Pyrzycko-Stargardzkiej i Pojezierzu Myśliborskim. Przez północną część gminy przepływa rzeka Płonia. Na jej trasie zlokalizowane jest duże jezioro Płoń.

Na terenie Gminy według obecnego stanu wiedzy mamy zaewidencjonowane 554 stanowiska¹⁵. Należy podkreślić, iż zbiór ten jest cały czas otwarty i możliwe jest odkrycie kolejnych, które również podlegają ochronie prawnej.

W skład Gminy Przelewice wchodzi 21 obrębów geodezyjnych: Bylice, Gardziec, Jesionowo, Karsko, Kluki, Kłodzino, Kosin, Laskowo, Lubiatowo, Lucin, Myśliborki, Płońsko, Podlesie, Przelewice, Przywodzie, Rosiny, Ślázowo, Topolek, Ukiernica, Wołdowo, Żuków. Warto zaznaczyć, iż niektóre nazwy stanowisk nie nawiązują do obecnego obrębu geodezyjnego, a ich numeracja w obrębie miejscowości nadawana była według granic okresu międzywojennego. Na obszarze wyżej wymienionych obrębów znajduje się następująca liczba obecnie zaewidencjonowanych stanowisk archeologicznych datowanych na okres od epoki kamienia po nowożytny:

Bylice - 31 stanowisk

Gardziec – 13 stanowisk

Jesionowo – 40 stanowisk

Karsko – 16 stanowisk

Kluki - 40 stanowisk

Kłodzino – 35 stanowisk

Kosin – 68 stanowisk

Laskowo – 5 stanowisk

Lubiatowo – 32 stanowiska

Lucin – 8 stanowisk

Myśliborki – 7 stanowisk

Płońsko – 26 stanowisk

Podlesie – 9 stanowisk

Przelewice – 74 stanowiska

Przywodzie – 31 stanowisk

Rosiny – 15 stanowisk

Ślázowo – 6 stanowisk

¹⁵ Ewidencja została utworzona na podstawie Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Projekt powstał w 1978 roku i trwa nieprzerwanie aż do dzisiaj. Głównym jego celem jest poszukiwanie, rejestrowanie i nanoszenie na mapy wszystkich odkrytych stanowisk archeologicznych, a więc potencjalnych śladów ludzkiej działalności na przestrzeni wieków. Projekt koordynują Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków, Narodowy Instytut Dziedzictwa przechowuje zebrane dane w specjalnej bazie.

Topolinek – 4 stanowiska
Ukiernica – 37 stanowisk
Wołdowo – 15 stanowisk
Żuków – 42 stanowiska

Już do 1945 roku odnotowano szereg znalezisk i stanowisk archeologicznych, związanych z okresem od neolitu po nowożytność. Najstarsze ślady osadnictwa związane są z epoką kamienia i wiążą się przede wszystkim z pojedynczymi znaleziskami krzemiennymi, jakie można wiązać z bytowaniem ludzi na tym terenie. Do najdawniejszych odkryć datowanych już na okres neolitu zaliczyć można również fragmenty ceramiki oraz egzemplarze siekierok wykonanych zarówno z kamienia jak i krzemienia. Najciekawszymi stanowiskami są natomiast tak zwane grobowce kujawskie.

W epoce brązu możemy mówić o stałym osadnictwie na tych terenach i zwiększeniu liczby osad. Z odkryć sprzed II wojny światowej znane są m.in. popielnice, w których to ludność kultury łużyckiej grzebała swoich zmarłych.

Statość osadnictwa była kontynuowana w następnym okresie (epoka żelaza), z którego jednym z bardziej interesujących zabytków jest moneta rzymskiego cesarza Elagabalusa (218 – 222 r. n.e.), potwierdzająca kontakty z Basenem Morza Śródziemnego. W miejscowości Gardziec odkryto natomiast skarb kultury łużyckiej, w skład którego wchodziła szpila z łabędzią szyjką, fragment brzytwy oraz zapinka płytowa.

Z okresu wczesnego średniowiecza widoczne są głównie ślady i punkty osadnicze, kilkanaście osad oraz grodzisko w miejscowości Gardziec, które z pewnością już wówczas musiało pełnić istotną rolę. Z osad znana jest głównie ceramika, jednak odnotowano również znalezisko noża, żelaznego, szydła oraz przęślika. Na jeziorze Płoń (obręb Gardziec) funkcjonowała także osada palowa, zasiedlona również we wcześniejszych okresach. Łącznie znanych jest dotychczas 55 osad z okresu wczesnego średniowiecza. W późniejszym okresie średniowiecza dalej widoczne są w przeważającej większości ślady i punkty osadnicze, choć występuje również 12 osad oraz grodzisko w Przywodziu.

Warto podkreślić, że najstarsze ślady związane z działalnością człowieka odnoszą się do dwóch kategorii źródeł archeologicznych: stanowisk ziemnych, do których należą wspomniane osady, cmentarzyska płaskie, punkty lub ślady osadnicze oraz stanowisk naziemnych, posiadających własną formę terenową, do których można zaliczyć:

1) wymienione uprzednio grobowce megalityczne zlokalizowane w obrębach: Jesionowo, Karsko, Kluki, Kłodzino, Kosin, Myśliborki, Płońsko, Przelewice, Przywodzie oraz Ślázowo datowane na okres neolitu (kultura pucharów lejkowatych). Kamienna obstawa ww. grobowców zwanych również grobowcami kujawskimi przypominała formą wydłużony trapez lub trójkąt, co mogło stanowić nawiązanie do domów mieszkalnych ludności kultury lendzielskiej żyjącej również w neolicie. Megality budowano na osi wschód–zachód, na szerokim wschodnim krańcu najczęściej grzebano jedną osobę w pozycji wyprostowanej wzdłuż osi grobowca. Następnie jamę grobową zasypywano ziemią i kamieniami, a nad nią budowano nasyp. Całą

konstrukcję, sięgającą nawet 100 m długości otaczano głazami. Tego typu obiekty o wyjątkowej wartości poznawczej są jednymi z najbardziej istotnych stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Przelewice. Co warto odnotować, wzmianki w źródłach XIX w. wymieniają zdecydowanie większą liczbę znanych wówczas grobowców kujawskich, a zatem większość z nich musiała ulec zniszczeniu do okresu II wojny światowej;

Karsko - megality

2) kurhan zlokalizowany w obrębie Ukiernica, który jest charakterystycznym grobowcem o własnej formie terenowej datowanym na epokę brązu (ww. kurhanowi towarzyszy cmentarzysko szkieletowe z okresu wpływów rzymskich, co może świadczyć o wielokrotnym wybieraniu danych punktów w krajobrazie na miejsca kultu);

Ukiernica - kurhan

- 3) grodziska zlokalizowane w obrębach: Gardziec datowane na okres wczesnego średniowiecza oraz w obrębie Przywodzie datowane na okres średniowiecza.
- 4) Stanowiskami o wyjątkowej wartości poznawczej, które ujęto natomiast w rejestrze zabytków są:

- Gardziec, grodzisko wpisane do nr rej. 569 decyzja z dnia 16.12.1968r., znak: Kl.I.6801/15/68, stanowisko Gardziec, stan. 3 (AZP: 37-11/52),
- Karsko, 2 grobowce megalityczne wpisane do nr rej. C-15 decyzja z dnia 26.08.1972r., znak: Kl.I.6801/10/72, stanowisko Karsko, stan. 1 (AZP: 36-11/32),
- Przywodzie, grodzisko wpisane do nr rej. 620 decyzja z dnia 16.12.1969r., znak: Kl.I.6801/34/70, stanowisko Skrzany, stan. 4 (AZP: 37-11/118),
- Ukiernica, kurhan wpisany nr rej. 729 decyzja z dnia 28.08.1972, znak: Kl.I.6801/11/72, stanowisko Ukiernica, stan. 3 (AZP: 36-10/106).

Traktując wyżej wymienione stanowiska archeologiczne o własnych formach terenowych za nieodłączny element krajobrazu należy dążyć do zachowania ich w terenie, na którym spełniały niegdyś swoje pierwotne funkcje, a w przypadku prac inwestycyjnych na stanowiskach płaskich koniecznym jest, aby pozyskać jak najwięcej informacji z badań archeologicznych, jakie winny być przeprowadzone ze względu na ingerujące w grunt roboty budowlane.

Wykaz stanowisk archeologicznych - załącznik nr 3

4.3. UKŁADY PRZESTRZENNE, ZABUDOWA

Gmina Przelewice w obecnych granicach administracyjnych to część subregionu, który dawniej stanowił pogranicze pomorsko-brandenburskie. Nie wyróżnia się cechami dla siebie tylko szczególnymi. Takie elementy krajobrazu kulturowego jak układy przestrzenne wsi i folwarków, architektura sakralna i świecka, budownictwo ludowe są podobne jak na terenie Ziemi Pyrzyckiej i Lipiańskiej. Źródła historyczne, wykorzystane dla niniejszego opracowania, dotyczą w największym stopniu XIX w. i pocz. XX w. Z tego też czasu - z wyłączeniem architektury sakralnej - pochodzą zachowane dotąd zabytki architektury i budownictwa.

Zasoby zabytkowe i walory kulturowe gminy Przelewice zostały znacznie pomniejszone po roku 1945. Stąd szczególnie uzasadniona jest ochrona tego, co zachowało się do czasów współczesnych a także - w miarę możliwości - rewaloryzacja najcenniejszych zespołów i obiektów, znaczących dla historii i kultury subregionu.

Układy ruralistyczne gminy Przelewice

Przestrzenne układy ruralistyczne gminy Przelewice są zróżnicowane pod względem chronologicznym, typologicznym oraz stopnia przekształceń i nawarstwień. Metrykę średniowieczną mają m.in.: Jesionowo, Kłodzino, Kosin, Laskowo, Lubiatowo, Przelewice, Rosiny (XIII w.); Bylice, Oćwieka, Przywodzie, Ślazowo, Ukiernica, Żuków (XIV w.), Gardziec, Kluki (XV w.)

We wsiach średniowiecznych dominowały pierwotnie układy placowe, owalnice i układy ulicowe (np. Kluki, Kłodzino, Kosin, Laskowo, Lubiatowo, Płońsko, Przelewice, Przywodzie, Rosiny, Żuków); sporadycznie układy widlicowe (Jesionowo).

Rosiny – wieś owalnicowa

Żuków – wieś owalnicowa

Jedyną zasługującą na wyróżnienie w pełni chłopską wsią są Rosiny; zachowało się tu klasyczne założenie owalnicowe oraz znaczne nasycenie wartościową zabudową. Czytelne założenia owalnicowe istnieją także w Żukowie i Przywodziu.

W większości jednak stare formy wsi uległy w różnym stopniu zatarciu w związku z rozbudową folwarków (np. Przelewice, Gardziec, Bylice, Jesionowo, Kluki, Kłodzino, Kosin, Laskowo i inne).

Kilka jednostek osadniczych (a w okresie powstania - majątków ziemskich) powstało w XVIII w. np. Lucin (1770) jako folwark majątku Przelewice, Myśliborki (1781) jako folwark dóbr w Płońsku, Rutnica (1780), Topolenek (1744) jako przysiółek Kłodzina, Wołodowo (1779) na gruntach Laskowa.

Osadnictwo XIX-wieczne było związane z:

- zakładaniem nowych folwarków na gruntach starych majątków rycerskich (Radlewo (1842), Radlice (1822), Wymykowo (1819)
- lokowaniem przysiółków, tj. przydrożnych karczm i leśniczówek.

Architektura sakralna

To jeden z najcenniejszych elementów historycznej zabudowy na terenie gm. Przelewice; Do najcenniejszych i najstarszych zabytków z terenu gminy Przelewice należy niewątpliwie **zespół budowli sakralnych**, w tym granitowe kościoły XIII-wieczne (Jesionowo, Kłodzino, Laskowo, Przelewice, Rosiny) oraz nieco późniejsze, XIV i XV-wieczne (m.in. Gardziec, Przywodzie, Żuków). Wszystkie - pomimo częściowej przebudowy, jakiej były poddawane w różnych okresach - zachowały wielkie walory artystyczne i historyczne.

Jesionowo jest wsią wyjątkową posiadającą dwa kościoły – wspomniany już XIII-wieczny (p.w. Św. Korduli, pomocniczy trakcie remontu, wyłączony z użytkowania) - oraz kościół parafialny p.w. Chrystusa Króla (wpisany do rejestru zabytków), wzniesiony w stylu modernizmu w 1932. Charakteryzuje się cennym, jednorodnym wyposażeniem: - witraże, 1935; malowidła parapetu empory z przedstawieniem Ewangelistów (?), lata 20-30. XX w.; organy, II poł. XIX w.; szafa, eklektyzm, pocz. w. XX.; biurko, eklektyzm, pocz. w. XX, (na plebanii); zegar, eklektyzm, 3 ćw. XIX w. (?), M. Gabriel Jurkiewicz Lublin (na plebanii).

Jesionowo, kościół pw. św. Floriana

Jesionowo, kościół pw. Chrystusa Króla

Kluki kościół filialny p. w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus k. XV w.

Wyposażenie: płyta nagrobna Christopha v. Steinwehr i jego żony zm. 1580; płyta nagrobna Sophie Hedwig v. Steinwehr zm. 1597, II poł. w. XVI.

Kluki, kościół pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus

Kłodzino kościół filialny p.w. św. Antoniego Padewskiego w. XV/XVI, witraż z przedstawieniem Chrystusa, 1914;

Wyposażenie: ołtarz (d. ambonowy), późny barok, w. XVIII; prospekt organowy, neoromański, II poł. w. XIX; chrzcielnica granitowa, w. XIV.

Kłodzino, kościół pw. św. Antoniego Padewskiego

Laskowo kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, II poł. w. XIII w., witraże figuralne (szt. 2), 4 ćw. w. XIX; witraże ornamentalne (szt. 5), 4 ćw. w. XIX; Wyposażenie: ołtarz główny (d. ambonowy), p. barok, pocz. w. XVIII, z obrazem przedstawiającym Chrystusa, 4 ćw. w. XIX; korpus ambony (dawniej w ołtarzu), pocz. w. XVIII z malowidłami figuralnymi – Chrystus Pantokrator, św. Hubert, rolnik, 1918; chrzcielnica granitowa, romanizm, k. w. XIII; świeczniki korpusowe (szt. 2), 4 ćw. w. XIX; dzwon, w. XVI. Przy kościele znajduje się bramka cmentarna XIV-XV w. (?)

Laskowo, kościół pw. NSPJ

Lubiatowo kościół filialny p. w. MB Nieustającej Pomocy, ok. 1400; Wyposażenie: fragment epitafium Ludike v. Schöning i Curta Ludwiga v. Schöning, 1615; tablica herbowa, 1855; dzwon, ludw. C. Voss, Szczecin, 1928.

Lubiatowo, kościół pw. MB Nieustającej Pomocy

Przelewice kościół parafialny p.w. MB Królowej Polski w. XIII

- fragmenty polichromii ściennej, w. XV/XVI;

Wyposażenie: ołtarz (d. ambonowy), p. barok, I poł. w. XVIII (z rzeźbami Synagogi, Eklezji i Chrystusa Zmartwychwstałego); korpus ambony (d. w ołtarzu) p. barok, I poł. w. XVIII; parapet empory z wystrojem snycerskim, renesans, I poł. w. XVII; prospekt organowy, neoromanizm, ost. ćw. w. XIX; fragmenty ław, p. renesans, I poł. w. XVII; rzeźba figuralna - anioł chrzcielny(?) - destrukcyjna, p. barok, I poł. w. XVIII; krzyż ołtarzowy, neoklasycyzm, poł. w. XIX; świeczniki ołtarzowe (szt. 2), neobarok, 4 ćw. w. XIX; świeczniki korpusowe (szt. 2), neobarok, 4 ćw. w. XIX; dzwon, neoklasycyzm, 1834.

Przelewice – kościół pw. MB Królowej Polski

Przywodzie kościół filialny p.w. Zwiastowania NMP w. XIV-XV; polichromia ornamentalna stropu, II poł. w. XIX;

Wyposażenie: ołtarz (d. ambonowy), p. barok, I poł. w. XVIII (z rzeźbą anioła); korpus ambony (dawniej w ołtarzu), p. barok, I poł. w. XVIII; polichromia ornamentalna empery muzycznej, pocz. w. XX (?); prospekt organowy, neogotyck, 4 ćw. w. XIX; chrzcielnica, neorenesans, II poł. w. XIX; obraz - Chrystus, neoklasycyzm 1887; rzeźba alegoryczna (z ołtarza), p. barok, I poł. w. XVIII; krucyfik, neogotyck, k. w. XIX (?); epitafium Fryderyka Wilhelma v. Wedel, p. barok, 1721; krata sakramentarium, w. XVI; świecznik wiszący, II poł. w. XIX.

Zachowana przy kościele bramka cmentarna z poł. XV w.

Przywodzie, kościół pw. Zwiastowania NMP

Rosiny kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła II poł. w. XIII, 1734

Wyposażenie: ołtarz d. ambonowy, p. barok, poł. w. XVIII; trzy rzeźby alegoryczne i anioł (dawniej w ołtarzu), p. barok, poł. w. XVIII; korpus ambony, p. barok, poł. w. XVIII; chrzcielnica granitowa, w. XIV; świecznik ołtarzowy, barok, 1795.

Bramka cmentarna przy kościele XIV-XV w.

Rosiny, kościół pw. św. Michała Archanioła

Żuków kościół parafialny p.w. Trójcy Świętej, k. w. XV, witraże ornamentalne (szt. 3), w. XIX/XX (?);

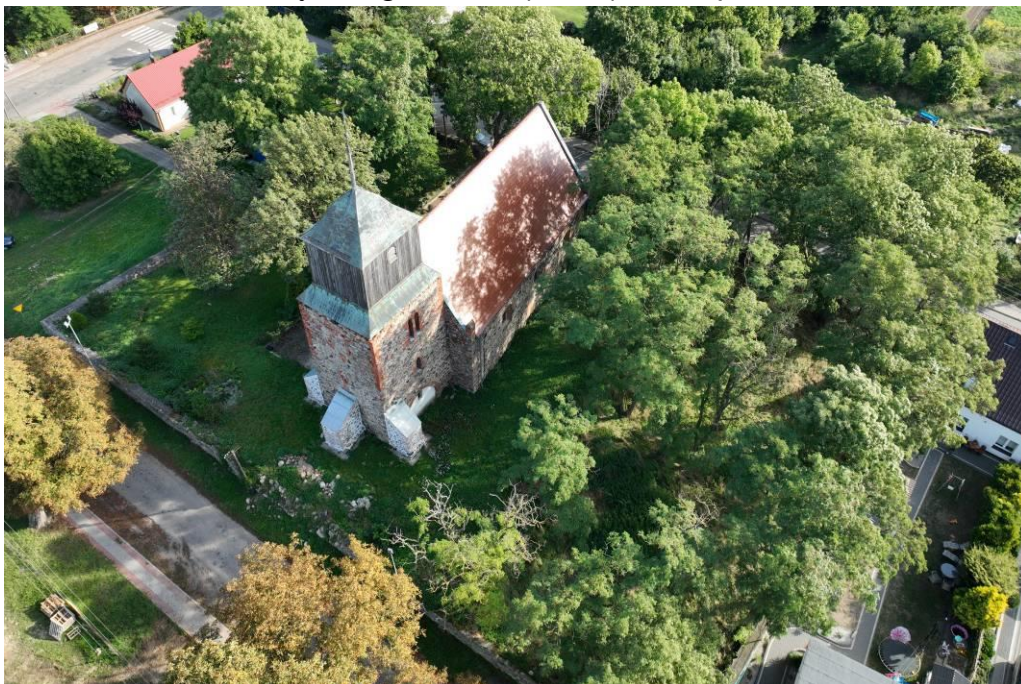
Wyposażenie: ambona, 1610; konfesjonał, 1601 (z elementów ambony i stall kościoła w Pomietowie); obraz – Chrystus Błogosławiący, 1895; rzeźby – śś. Piotr i Paweł, pocz. w. XVII (?); dzwon, gotyk, w. XV.

Żuków, kościół p.w. Trójcy Świętej

Cmentarze historyczne

Przykościelne - 11 obiektów, głównie średniowiecznych - w większości utraciły obecnie swoją pierwotną funkcję grzebalną, charakteryzują się zróżnicowanym stanem zachowania. Datowanie tej kategorii nekropolii opiera się na datowaniu kościołów.

Kłodzino, cmentarz przykościelny

Cmentarze wiejskie (komunalne), głównie XIX-wieczne (pierwotnie ewangelickie) lokowane poza zwartą zabudową wsi (zgodnie z ówczesnymi przepisami sanitarnymi). Jest ich łącznie 15, w tym 5 pełni funkcje grzebalne. Sporadycznie zachował się historyczny drzewostan, fragmenty ogrodzeń i nagrobków.

Zachowały się nieliczne upamiętnia poległych w I wojnie światowej: odrestaurowane w Laskowie; częściowo zachowane w Przelewicach, Płońsku, Rosinach i Żukowie.

Żuków, upamiętnienie I wojny światowej

Aktualna pozostaje w dalszym ciągu kwestia zabezpieczenia i uporządkowania miejsc historycznych pochówków (poewangelickich) na obszarze gminy Przelewice, chociażby w formie lapidariów. Zaangażowanie stowarzyszeń, szkół przy tego typu działaniach pozwala na zaznajomienie się z dziejami ziemi przelewickiej(tzw. małej ojczyzny) i regionu, a jednocześnie stanowić może lekcję tolerancji. Dobry przykład stanowi Jesionowo.

Jesionowo – cmentarz, lapidarium

Architektura rezydencjonalna

Charakter gminy w dużym stopniu kształtują - bardzo tu liczne - majątki rycerskie. Powstałe folwarki z zespołami rezydencyjno-parkowymi dominują nad typowo chłopskimi wsiami, których jest stosunkowo niewiele. W większości zespoły dworsko-rezydencyjno-parkowe pochodzą z XIX w., niejednokrotnie rozbudowywane w 1 ćw. XX w. Z XVIII w. pochodzi pałac w Kłodzinie, rozbudowany w 1846 r.

Na szczególne wyróżnienie zasługują **Przelewice**, gdzie istnieje cenny zespół rezydencyjno-parkowy (obecnie ogród dendrologiczny w ramach instytucji kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego) z folwarkiem. Z dawnych majątków wartościowe są też Karsko, Kłodzino, Laskowo oraz folwark w Ukiernicy. Często zdarzają się zespoły niekompletne; w niektórych zachowały się zabudowania gospodarcze a zniszczeniu uległ pałac, w innych pozostała rezydencja ze skromnymi elementami dawnego folwarku.

Przelewice – zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem

Z architektury **rezydencjonalnej** na uwagę zasługują neogotyckie pałace w: Karsku, Lubiawie, Żukowie, neobarokowy pałac w Laskowie czy klasycystyczne rezydencje w Przelewicach i Kłodzinie. Część pałaców i dworów - w konsekwencji zmiany funkcji - uległa przebudowie, tracąc dawne, często znaczne, walory.

Karsko – pałac

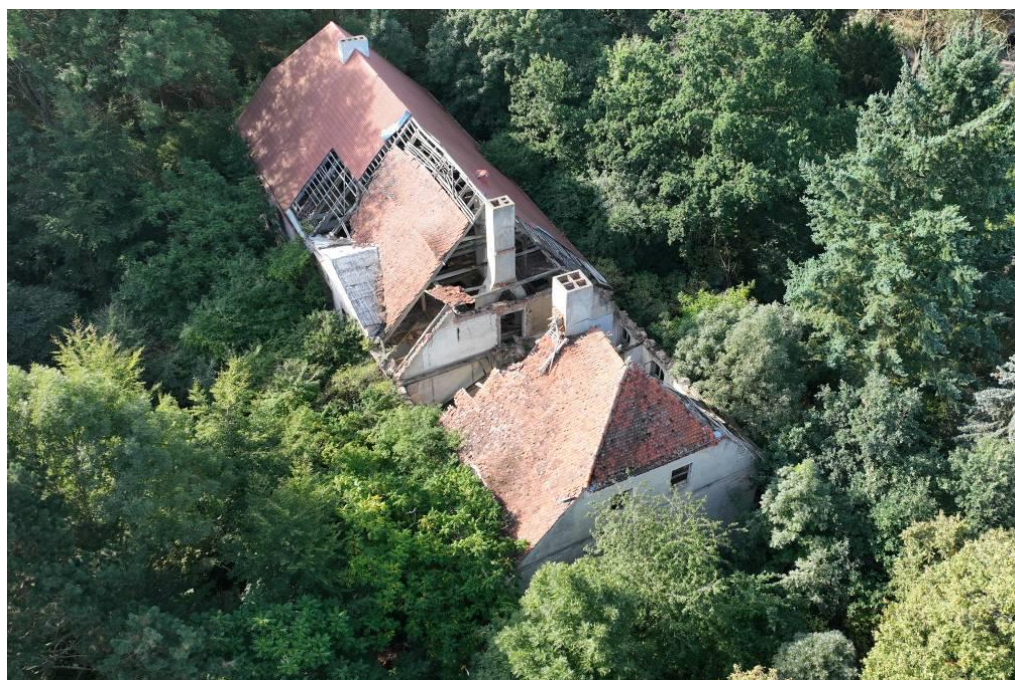
Lubiatowo – pałac

Laskowo - pałac

Przelewice - pałac

Kłodzino - pałac

Towarzyszące rezydencjom **parki** to niemal w całości założenia XIX-wieczne o charakterze krajobrazowym, z przewagą drzewostanu rodzimego. Wszystkie parki - z wyjątkiem ogrodu dendrologicznego w Przelewicach - są w znacznym stopniu zaniedbane - zdewaloryzowane.

Żuków, park pałacowy

Architektura przemysłowa reprezentowana jest na terenie gminy Przelewice nader skromnie – nie licząc zespołu w Przelewicach (m.in. gorzelnia, młyn). Są to: cegielnia w Klukach, mleczarnia w Kłodzinie, zagroda młyńska w Rosinach. Są to obiekty z 2 poł. XIX i pocz. XX wieku, murowane.

Kłodzino - gorzelnia

Zabudowa chłopska

Na zabudowę wsi składają się głównie obiekty murowane, pochodzące z przełomu XIX/XX wieku. Budownictwo ryglowe, niegdyś tu dominujące, zachowało się śladowo. Wymiana dawnej zabudowy chłopskiej mogła być m.in. stymulowana stosunkowo znaczną zamożnością tego terenu, pozwalającą na wznoszenie nowych, murowanych obiektów w miejsce mniej prestiżowych i mniej trwałych obiektów w

konstrukcji ryglowej. Istnieją jednak chałupy - wąsko i szerokofrontowe – których metryka sięga 1. połowy XIX w. Uległy one jednak istotnym przebudowom dokonywanym w różnych okresach, przed i po 1945 roku.

Żuków 14 – chałupa

Zieleń strukturalna

Najcenniejszymi elementami **zieleni komponowanej** są założenia parkowe przy zespołach rezydencjonalnych (o kompozycji krajobrazowej i naturalistycznej), które w niejednokrotnie stanowią jedyny, zabytkowy element pierwotnego zespołu rezydencjonalno-parkowego

Historyczne nasadzenia stanowią często integralny element dawnych nekropolii (zarówno przykościelnych jak i komunalnych); są to aleje, szpalery, pojedyncze drzewa - w tym o cechach pomnikowych.

Aleja kasztanowcowa (w rejestrze zabytków) Przelewice – Ślázowo.

Przelewice – Ślázowo, aleja kasztanowcowa

4.4. WARTOŚCI NIEMATERIALNE

Ziemia przelewicka jest niewątpliwie miejscem posiadającym swoisty klimat, a jej burzliwie dzieje odzwierciedlały losy charakterystyczne dla terenów pogranicznych.

Konwencja UNESCO dotycząca ochrony dziedzictwa niematerialnego mówi o objęciu ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek rozumianego jako: „praktyki, wyobrażenie, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”.

Dziedzictwo niematerialne poprzez stałe odtwarzanie jest przekazywane z pokolenia na pokolenie, przyczyniając się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dlatego utrwalenie i przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku naszych kultur jest priorytetem Konwencji.

Zmiany geopolityczne po zakończeniu II wojny światowej; włączenie do Polski „Ziem Odzyskanych”, niemalże całkowita wymiana ludności na tych terenach; skutkowały dramatycznym przerwaniem ciągłości kulturowej. Budowa tożsamości, poczucia swojskości nowej ojczyzny, adaptacja do nowego środowiska i jego akceptacja to procesy długotrwałe, o niejednokrotnie dramatycznym przebiegu. Nowi mieszkańcy Przelewic przybyli z różnych stron dawnej Rzeczypospolitej, pochodzący z odmiennych środowisk zderzyli się z nową rzeczywistością¹⁶. Dziesięciolecia, jakie upłynęły od 1945 r., zmiany ustrojowe w Polsce po 1989 r., wejście w życie nowych pokoleń, dla których Przelewice to strony rodzinne stworzyły klimat sprzyjający pielęgnowaniu dziedzictwa historycznego regionu. Wpłynęły także na dostrzeżenie wartości wielokulturowości w najbliższym otoczeniu; wiele imprez okolicznościowych odnoszących się do najnowszych dziejów gminy pozwala na szczególny wzrost poczucia swojskości i traktowanie historycznego dziedzictwa, w tym niematerialnego jako wspólnego, pomorskiego a nie „poniemieckiego”.

Bogata historia ziemi pyrzyckiej, której częścią jest gmina Przelewice, jako terenu pogranicznego, z jednej strony sprzyjała powstaniu różnorodnych form dziedzictwa niematerialnego, ale z drugiej strony zmiany przynależności państwowej i graniczne podziały wsi powodowały zanikanie zwyczajów i tradycji regionu należących do kolejnych grup narodowościowych obejmujących ten obszar w posiadanie. Nie są kultywowane ani tradycje regionów Polski, z których przybyli po II wojnie światowej osadnicy na tereny gminy Przelewice, ani zwyczaje przedwojennych mieszkańców tej ziemi.

Na terenie gminy nie zachował się miejscowy folklor (sprzed 1945 r.), publikacje nie prezentują żadnych legend i baśni z tego regionu, co tworzy okazję do ogłoszenia konkursu na stworzenie legend osnutych wokół zabytków regionu i jego historii.

Biblioteka – Centrum Kultury w Przelewicach, wraz z trzema filiami (Jesionowo, Karsko, Kłodzino) i świetlicami wiejskimi w Kłodzinie, Lucinie, Ślazierze, Laskowie,

¹⁶ Patrz powyżej, „Mała architektura”

Lubiatowie oraz Karsku, w swoim statucie ma wpisane m.in. „Gromadzenie, opracowywanie i przechowywanie zbiorów bibliotecznych służących (...) zaspokajaniu potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych dla wszystkich grup czytelnictwa, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnej gminie oraz dokumentujących jej dorobek kulturalny i gospodarczy” oraz „Tworzenie warunków do rozwoju twórczości folkloru, rękodzieła ludowego i artystycznego”, „Popularyzacja i promocja tradycji kulinarnych i produktów tradycyjnych”, a także „Realizowanie projektów w zakresie tradycji narodowej i lokalnej oraz ochrony dziedzictwa narodowego[sic!]”. Docenić należy, że przy wyjątkowo niskim poziomie zatrudnienia bibliotekarze zdołali w 2022 r. zrealizować kilka wydarzeń, które nawiązują do dziedzictwa kulturowego regionu:

- konkurs na „Świąteczna ozdoba na stół” oraz „Świąteczny wypiek”
- konkursy bożonarodzeniowe – na najładniejszą ozdobę świąteczną oraz świąteczny piernik – szkoda, że nie wykorzystuje się ich jako okazji do stworzenia „gminnej” książki kulinarnej, utrwalającej dla kolejnych pokoleń tradycje kulinarne mieszkańców, jednocześnie opowiadając o ich pochodzeniu.

Wystawa „Zamki i ogrody województwa zachodniopomorskiego” oraz „Szczecin stary i nowy” – udostępnione dzięki uprzejmości Książnicy Pomorskiej uwzględniała pałac i ogród przelewicki, ale wskazane byłoby jej kontynuowanie w postaci wystawy pałaców i dworów gminy Przelewice. We współpracy z INICJATYWA ZIEMI PYRZYCKIEJ zorganizowano międzypokoleniowe warsztaty z dziedzictwa kulturowego ziemi pyrzyckiej – malowanie kubków z tradycyjnym haftem pyrzyckim. Tradycje stroju i haftu pyrzyckiego okazały się trwałe i mogą być jednym z elementów wykorzystywanych

w promocji gminy wchodzącej w skład powiatu pyrzyckiego.

W gminie Przelewice działa zespół folklorystyczny „Jutrzenka”.

Bardzo interesująco nawiązano poniekąd do tradycji pomorskich w 2023 r. w projekcie „Na czystym szlaku”, podczas którego wzdłuż drogi polnej (spacerowej) Przelewice–Kłodzino zostały posadzone jabłonie, grusze i orzechy. Zrobiono to z myślą głównie o owadach, ptakach, ale przywrócono tym XVIII-wieczny zwyczaj obsadzania poboczy dróg drzewami „użytkowymi”, dającymi nie tylko cień i ostonę przed wiatrem i deszczem, ale także pożywienie dla ludzi i zwierząt.

To wiąże się z największym potencjałem dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego gminy – zespołem pałacowo-folwarczno-parkowym w Przelewicach, przyciągającym na teren gminy wielu turystów. Niestety nie wykorzystuje się tej okazji do zaproszenia ich do innych miejscowości gminy, gdzie mogliby podziwiać wyjątkowe skupisko średniowiecznych kościołów kamiennych, liczne dwory i pałace, a także wielokulturowość reprezentowaną przez zgodną koegzystencję dwóch wyznań i ich świątyń w jednej miejscowości.

Niewykorzystane i nierozpoznane pozostaje także zagadnienie polskich robotników rolnych, którzy pracowali w tym regionie od XIX w. Podobnie nie stworzono izby regionalnej, która gromadziłaby pamiątki po przedwojennych mieszkańcach regionu, ale też opowiadałaby historię polskich osadników. Gmina nie posiada monografii ani fachowego przewodnika, które gromadziłyby wiedzę o tradycjach, potrawach.

Utworzenie Ogródów Przelewice – Zachodniopomorskiego Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej¹⁷ stwarza możliwość budowania wokół niego tradycji i zwyczajów tworzących element dziedzictwa niematerialnego gminy i tożsamości jego mieszkańców. Współpraca Gminy z Ogrodami mogłaby przynieść edukację historyczną i etnograficzną prezentowaną w niebanalny sposób, wykorzystującą tradycje rolne zarówno przedwojenne, jak i powojenne, stwarzać okazję do porównań i refleksji.

4.5. ZAGROŻENIA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Główne **zniszczenia (zagrożenia) krajobrazu kulturowego wiejskiego** na terenie gm. Przelewice są związane z następującymi czynnikami:

- ❑ po 1945 r. zniszczeniu uległy liczne zabudowania folwarczne na terenie gminy. Proces destrukcji postępuje nadal – całkowity brak zabudowy podwórz gospodarczych w Żukowie, Ślázowie, Gardźcu
- ❑ doszło do znacznych ubytków zabudowy w obrębie pierwotnych ruralistycznych założeń przestrzennych; niektóre osady (wybudowania) o zamierającym charakterze, pozostają słabo czytelne w terenie (np. Topolinek, Bylice, Myśliborki)
- ❑ postępująca dekompozycja i degradacja zespołów rezydencjonalno – parkowych:
 - pałace w Kłodzinie i Żukowie w stanie pogłębiającej się ruiny; Laskowo (obiekt opuszczony), Bylicach. Część z nich pełni funkcje prywatnych mieszkań (brak wspólnot)
 - częściowo zatarte granice parków, z nowymi elementami kubaturowymi (szkoły, bloki, biura) - np. Żuków (bloki mieszkalne na terenie zabytkowego parku)
 - często nieuregulowane sprawy własnościowe obiektów zabytkowych (np. gołębnik w Lubiatowie – 46 właścicieli, obiekt w rejestrze, popadający w ruinę);
 - przekomponowane układy podwórz folwarcznych, o całkowicie zdewaloryzowanej zabudowie (np. Kluki);
 - znaczne ubytki w zabudowie gospodarczej – (np. Lubiatowo, Kłodzino)...
 - zmiana funkcji niektórych obiektów folwarcznych, znaczna ich część pozostaje nieużytkowana;
 - zróżnicowany stan zachowania historycznych kolonii mieszkalnych; pierwotnie typologicznie jednorodne budynki zostały zdewaloryzowane przez liczne przemurowania, nowe formy dachów, kształty otworów okiennych, przybudówki w obrębie elewacji, dotyczy to praktycznie wszystkich historycznych zespołów folwarcznych
- ❑ ubytki zagród w obrębie wsi chłopskich i kolonii (to tendencja pogłębiająca się)
- ❑ ubytki obiektów gospodarczych – głównie stodół (w tym ryglowych) oraz historycznych ogrodzeń, które zastępowane są nowymi płotami, siatkami, czy prefabrykatami

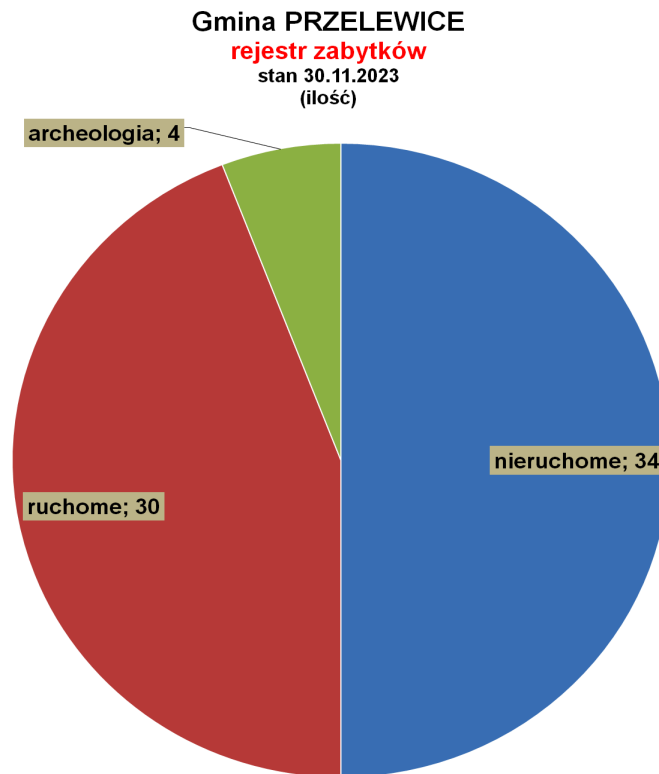
¹⁷ Jako instytucji kultury Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego

- ❑ dekapitalizacja tradycyjnej zabudowy mieszkalnej (w tym ryglowej) poprzez ahistoryczne przekształcenia elewacji, nowe pokrycia dachowe, styropianowe zewnętrzne docieplenia, nowa stolarka z PCV itp.
- ❑ zaniedbania większości cmentarzy poewangelickich, ze zniszczonymi lub usuniętymi nagrobkami i ubytkami w drzewostanie (niektóre nekropolie są słabo czytelne w terenie).

5. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY PRZELEWICE USTANOWIENIA PRAWNE

5.1. REJESTR ZABYTKÓW

Formy ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków reguluje art. 7 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (wraz z późn. zmianami). Formą ochrony ustanawianą przez wojewódzkiego konserwatora zabytków jest wpisanie obiektu/obszaru do rejestru zabytków.

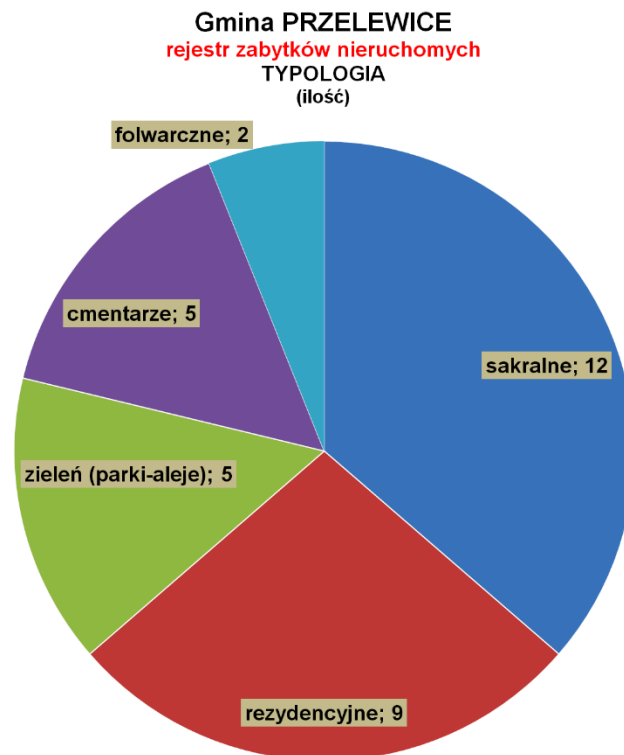
Rejestr zabytków archeologicznych

L.p.	Nazwa	Numer stanowiska	Funkcja	Chronologia
1.	Gardziec	3/52/37-11	Grodzisko	Wczesne średniowiecze (X-XII w.)
	nr 569, decyzja z dn. 16.12.1968 r., znak: Kl.I.6801/15/68			
2.	Karsko	1/32/36-11	Cmentarzysko	Epoka kamienia – neolit (kultura pucharów lejkowatych)
	nr 728, decyzja z dn. 26.08.1972r. (C-15 z dnia 17.10.2012 r.), znak: Kl.I.6801/10/72			
3.	Skrzany (Przywodzie)	4/118/37-11	Grodzisko	Średniowiecze (2 poł. XIII w. – 1302 r.)
	nr 620, decyzja z dn. 16.12.1968 r., znak: Kl.I.6801/34/69			
4.	Ukiernica	3/106/36-10	Kurhan Cmentarzysko szkieletowe	Epoka brązu? Okres wpływów rzymskich B2/C1
	nr 729, decyzja z dn. 28.08.1972 r., znak: Kl.I.6801/11/72			

Wykaz stanowisk archeologicznych - załącznik nr 3

Rejestr zabytków nieruchomych¹⁸

W rejestrze zabytków nieruchomych wpisanych jest **33 obiekty i obszary¹⁹** z terenu gminy Przelewice. Są to zarówno obiekty i obszary samodzielne (np. parki podworskie, kościoły), jak również obiekty występujące w obrębie zespołów wpisanych do rejestru (np. dwory/pałace i parki w założeniach rezydencjonalnych). Największą grupę stanowią zabytki sakralne – 12 (w tym jeden w ruinie); dwory i pałace (w tym w stanie ruiny) – 9. Oprócz tego występuje 5 cmentarzy przykościelnej, 3 parki podworskie, zespół zabudowy folwarcznej (Przelewice), gołębnik (folw.) i aleje.

Wpis do rejestru dokonywany jest w drodze postępowania administracyjnego, przeprowadzonego z urzędu (przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) lub na wniosek właściciela nieruchomości.

Należy zaznaczyć, że liczba wpisów do rejestru zabytków nie jest równoważna z liczbą obiektów objętych danym wpisem. Oznacza to, że jeden wpis może obejmować kilka zabytków np. „kościół wraz z otoczeniem” oznaczać może: kościół, cmentarz przykościelny, starodrzew ogrodzenie (należy zawsze sprawdzać sentencję wpisu).

Ewentualne skreślenie obiektu z rejestru zabytków dokonywane jest przez MKiDN, po wnikliwej analizie merytorycznej i zasięgnięciu opinii eksperckich.

Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Na terenie gminy Przelewice występują również inne obiekty (obszary) o wysokich walorach historycznych, architektonicznych i krajobrazowych, które winny być wpisane do rejestru zabytków.

Wykaz zabytków nieruchomych - załącznik nr 1

¹⁸ Rejestr stanowi załącznik nr 1 do niniejszego opracowania

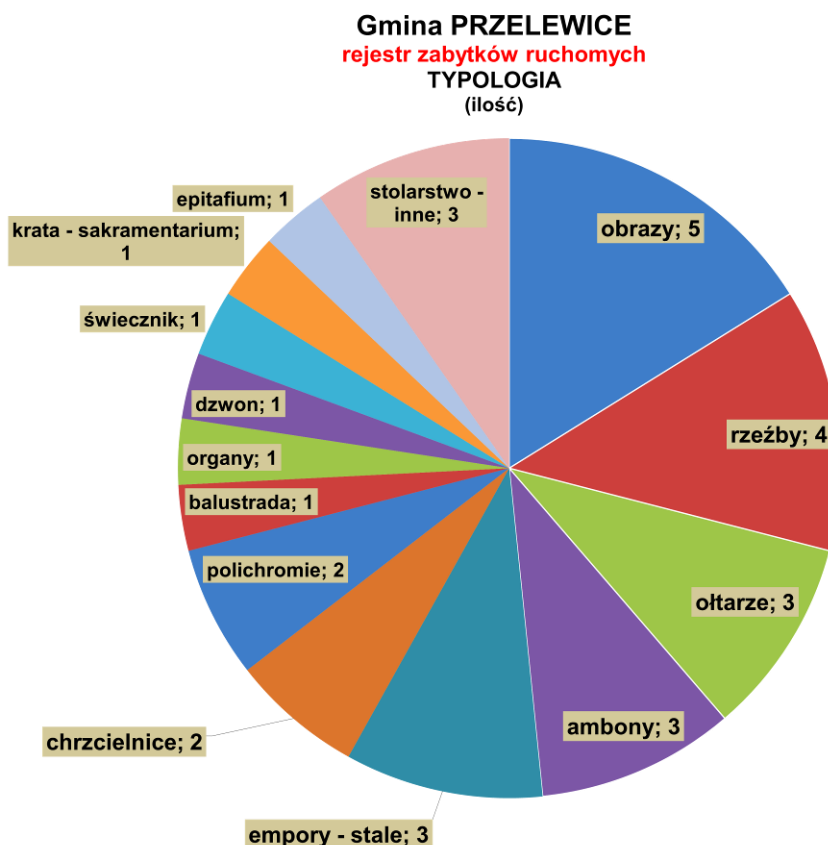
¹⁹ Na stronie internetowej WUOZ w Szczecinie (w wykazie zabytków powiatu pyrzyckiego) stan na 30 października 2023 r.

Rejestr zabytków ruchomych.

Wykaz zabytków ruchomych (oraz innych obiektów ujętych w kartach ewidencyjnych) jest dostępny w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Powyżej – przy opisie zasobu dziedzictwa Gminy Przelewice - podano informację o wyposażeniu ruchomym kościołów.

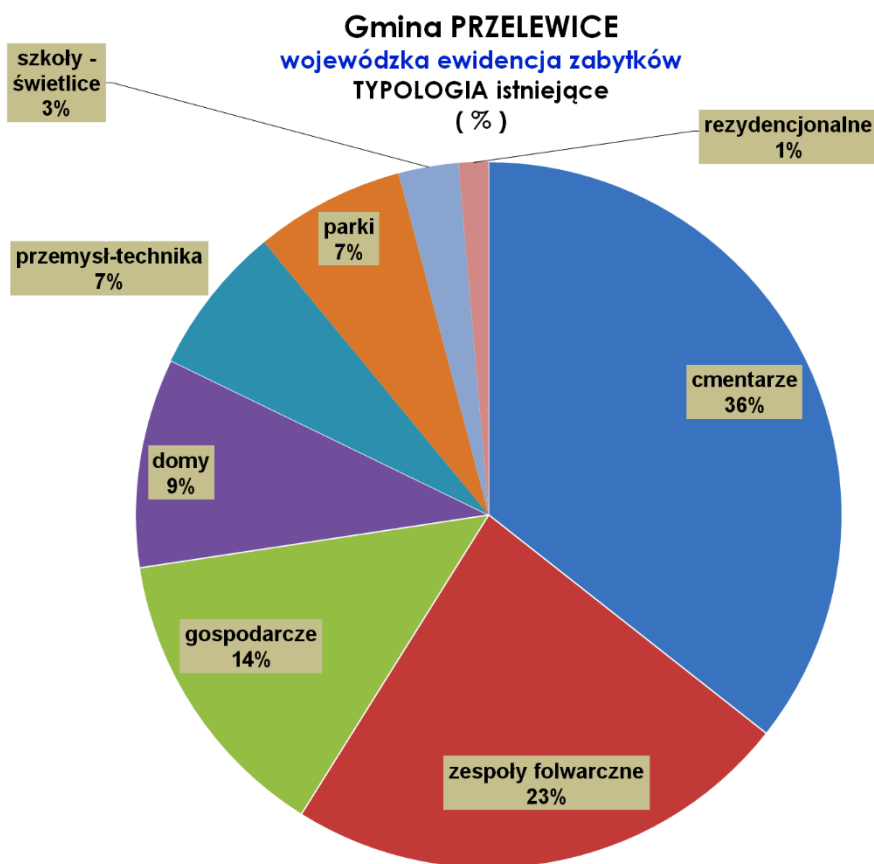
Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, ale na wniosek właściciela tego zabytku. WKZ może wpisać z urzędu zabytek ruchomy do rejestru jeśli istnieje uzasadniona obawa zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywozu za granicę.

5.2. WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTEKÓW

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku, w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem – Wojewódzki Konserwator w Szczecinie opracował „wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Przelewice ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków”, które przekazał gminie.

Wojewódzka Ewidencja Zabytków gminy Przelewice zawierała **95 obiektów i obszarów** – zabytków nieruchomych – zgodnie z pismem WUOZ w Szczecinie (znak DZ-4142/96/AR/KM/2010), które zostało przekazane gm. Przelewice.

Po weryfikacji tych obiektów w terenie, ocenie wartości zabytkowych oraz uwzględnieniu przeniesienia do rejestru zabytków, wykaz Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków obejmuje **69 obiekty i obszary**, które zostały włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków. Są to w większości zespoły folwarczne z zabudową gospodarczą, inwentarską i mieszkalną, cmentarze, parki, sporadycznie budynki mieszkalne oraz cmentarze i aleje

Wykaz zabytków nieruchomych - załącznik nr 2

5.3. INNE

Na obszarze gminy Przelewice nie ma dotychczas obiektów uznanych za Pomnik Historii, nie utworzono parku kulturowego, nie ma również obiektów na liście Skarbów Dziedzictwa.

6. **POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W ŚWIETLE DZIAŁAŃ GMINY PRZELEWICE (wybór dokumentów uchwalonych przez Radę Gminy w Przelewicach)**

➤ **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Przelewice („SUIKZP”)**

(Uchwała Nr XXIV/232/01 Rady Gminy w Przelewicach z dnia 28 grudnia 2001 roku; aktualizacja Uchwała Nr XXXV/279/2014 Rady Gminy Przelewice z dnia 24 kwietnia 2014 r.)

„SUIKZP” gminy jest podstawowym dokumentem planistycznym określającym politykę przestrzenną gminy. „SUIKZP” nie jest aktem prawa miejscowego, jednak wprowadzenie przyjętych w nim zapisów do obiegu prawnego następuje poprzez ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, ponieważ obowiązuje ustawowa zasada zgodności zasad zagospodarowania i zabudowy przyjętych w miejscowym planie z kierunkami wytyczonymi w studium. W związku z tym, ustalenia studium są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

„SUIKZP” gminy Przelewice zawiera także część dotyczącą dziedzictwa kulturowego i zabytków (w tym archeologicznych, powstałą z wykorzystaniem specjalistycznych opracowań tematycznych oraz proponowane formy ich ochrony (w tym np. strefy A, B, K, E).

Zaproponowano także do wpisu do rejestru zabytków:

we wsiach: Przelewice, Gardziec, Jesionowo, Kluki, Kłodzino, Laskowo, Przywodzie, Rosiny, Żukowo.

Wskazano inne obiekty wymagające ochrony:

„Prawie we wszystkich wsiach gminy występuje szereg obiektów wymagających zachowania z tytułu znacznych walorów kulturowych. Występują one w miejscowościach: Przelewice, Bylice, Jesionowo, Karsko, Kłodzino, Kosin, Laskowo, Lubiatowo, Lucin, Płońsko, Przywodzie, Radlice, Rosiny, Ślazowo, Ukiernica, Żukowo”.

Niniejszy Gminny Program Opieki nad Zabytkami (1 edycja) stanowi istotne uzupełnienie „SUIKZP”, odnosząc się nie tylko do weryfikacji stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, ale również aspektów prawnych (Ustawa o ochronie zabytków (nowe rozporządzenie MKiDN), zmiana do planu zagospodarowania przestrzennego woj. zachodniopomorskiego z 2010 r., czy wreszcie Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-24.

➤ **Gminna Ewidencja Zabytków („GEZ”)**

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględnienia zabytków ujętych w „GEZ” w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego, a także na

fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku, o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw²⁰ wzmacnia znaczenie gminnej ewidencji zabytków w art. 22 ust. 4 otrzymuje brzmienie: „**Wójt** (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Nowelizacja (z 18 marca 2010 r.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 3.

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z póź. zm.) w art. 39 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

„W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Gminna Ewidencja Zabytków dla gminy Przelewice została opracowana w 2023 roku i stanowi istotny element przy tworzeniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przelewice. Liczy łącznie 663 karty, w tym 109 obiektów nieruchomych oraz 554 stanowisk archeologicznych. W ramach ustawowych kategorii „GEZ” Gminy Przelewice obejmuje 38 obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz 625 obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Są to: dwory, pałace, obiekty sakralne, obiekty w zespołach folwarcznych, zieleń komponowana (parki i cmentarze), domy mieszkalne, zabytki techniki oraz stanowiska archeologiczne (w tym np.: ślady osadnicze, grodziska, cmentarzyska).

Karty ewidencyjne dostępne są w Urzędzie Gminy Przelewice. Karty ewidencyjne (GEZ) zawierają wszystkie niezbędne dane o obiekcie (zgodnie z rozporządzeniem MKiDN).

„GEZ” jest zbiorem otwartym. Powinna być uzupełniana i weryfikowana na bieżąco. Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Ponadto winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m.in. na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (np. zmiana bryły budynku, istotna zmiana kompozycji elewacji, likwidacja zabytkowego detalu architektonicznego, otynkowanie ceglanych elewacji itp.), w uzgodnieniu z WUOZ w Szczecinie.

²⁰ Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1960 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji z późniejszymi zmianami, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Zmiana ustawy o ożionz 22 czerwca 2017 r. w zakresie art. 81.1 wprowadza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Tym samym, niejako w żywotnym interesie gminy, jest stałe monitorowanie gminnej ewidencji zabytków, tak aby dotacje były udzielane dla obiektów o oczywistych walorach zabytkowych.

➤ **Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Przelewice do roku 2023 („LPR”)**

(Uchwała Nr XXXIII/281/2018 Rady Gminy Przelewice z dnia 29.01.2018 r.)

„LPR” Gminy Przelewice do roku 2023²¹ jest wieloletnim dokumentem planistycznym, którego zadaniem jest koordynowanie i integrowanie różnorodnych aktywności z zakresu rewitalizacji. Celem „LPR” jest planowanie i wdrażanie działań ukierunkowanych na ożywianie i zrównoważony rozwój obszarów, które utraciły dotychczasowe funkcje społeczne i gospodarcze.

Wskazany program ma na celu wzmacnianie działań na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców na obszarach Gminy, na których zdiagnozowano koncentrację negatywnych zjawisk społecznych.

W analizie SWOT wśród pozytywów wymieniono m.in.: dobrą ofertę Gminnego Centrum Kultury oraz dostępność instytucji kultury. W perspektywach natomiast dostępność środków UE, wykorzystanie walorów naturalnych, środowiskowych, historycznych, kulturowych do kształtowania tożsamości regionalnej i postaw patriotycznych.

➤ **Strategia Rozwoju Gminy Przelewice do roku 2026**

Cel strategiczny nr 2. Rozwój kultury, sportu, dziedzictwa kulturowego, turystyki i rekreacji oparty o endogeniczne potencjały.

Wśród celów szczegółowych przyjęto:

- rozwój infrastruktury kultury, sportu, turystyki i rekreacji
- wsparcie rozwoju infrastruktury dziedzictwa kulturowego]
- wsparcie działań kulturalnych.

➤ **Raport o stanie Gminy Przelewice za 2021 r. (opublikowany 2022 r.)**

Dokument zawiera wnikliwą analizę/sprawozdanie ukazujące funkcjonowanie gminy w wielu płaszczyznach: od finansowej po kulturalną i turystyczną. Z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (I edycja na lata 2024-2027) istotne znacznie mają m.in. dane dotyczące szlaków turystycznych (w większości międzygminnych):

²¹ Opracowany zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Rozwoju i RPO WZ na lata 2014-2020.

Szlak „Barlinecki” (ZMY-102c) – szlak czerwony, rowerowy.

Trasa szlaku o długości 40 km przebiega przez: Przelewice – Topolek – Równo (z Wąwozem Trzech Skątek), – Laskówko – Niepołcko – Żydowo – Barlinek – Krzynka – Moczydło – Lipy. Punktem bazowym jest Ogród Dendrologiczny w Przelewicach. Połączenie szlaków z terenu gminy Przelewice z istniejącymi szlakami Gminy Barlinek i województwa lubuskiego stwarza możliwość wariantowego planowania wycieczek rowerowych turystom poruszającym się w tym rejonie.

Szlak „Zachodni” (ZMY-103n) – szlak niebieski, rowerowy.

Charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczo-krajoznawcze, i bogactwem dziedzictwa historyczno-kulturowego. Długość 40 km przebiega przez: Przelewice – Jarząbki – Starą Dzielnię – Strąpie – Dzikowo – Rychnów – Kinice – Karsko – Porzeńsko – Rezerwat „Dębina” - Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy.

Szlak niebieski „Dolina rzeki Płonia”

Trasa prowadzi przez miejscowości: Brzesko - Kosin - Kluki - Oćwieka - Lubiatowo – w kierunku - Żuków - Karsko - Przywodzie, po przejechaniu ok. 4 km skręć w lewo na polną drogę, a następnie docieramy do miejsca, gdzie znajdują się groby megalityczne z okresu 2500 lat p.n.e. – Przywodzie - Warszyn - Gardziec - Płońsko - Rosiny - Kłodzino - Przelewice - dalej znakowanym szlakiem czerwonym w kierunku - Brzesko (meta) długość szlaku ok. 45 km.

Szlak Ziemi Pyrzyckiej im. Stanisława Janosą – szlak niebieski”

Szlak o długości 58 km prowadzi przez rolnicze tereny Ziemi Pyrzyckiej wzdłuż wschodnich, brzegów jeziora Miedwie. Charakteryzuje się licznymi zabytkami (w tym archeologicznymi).

„Raport o stanie gminy (...)” zawiera także informacje o cennych obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków oraz dane o działalności Biblioteki – Gminnego Centrum Kultury w Przelewicach.

W dokumencie zawarto również informacje o wydanych decyzjach o warunkach zabudowy, ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydaniu zaświadczeń o przeznaczeniu działek w s.u.i.k.z.p. gminy Przelewice.

➤ **Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków**

(Uchwała NR X/56/2019 Rady Gminy Przelewice z dnia 24 września 2019 r.)

Wójt gminy Przelewice od 2019 r. przyznaje dotacje na prace przy zabytkach (zgodnie z np. 81 ust. 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku). W miarę posiadanych środków finansowych (bez cyklicznego trybu konkursowego).

W 2019 r. wsparcia udzielono parafiom w Rosinach i Jesionowie na roboty remontowe (obiekty sakralne wpisane do rejestru zabytków) w wysokości po 10 tys. zł.

Gmina Przelewice jest także wnioskodawcą do Rządowego Programu Odbudowy Zabytków („Polski Ład”, uzyskując w dwóch naborach dotacje na obiekty sakralne w: Jesionowie (342 tys.), Kłodzinie (147 tys.), Laskowie (441 tys.), Rosinach (147

tys.) i Przywodziu (196 tys.). W większości to roboty konserwatoro-budowlane oraz w przypadku Przywodzia nastawa ołtarzowa.

Zmiana ustawy o ozionz z 22 czerwca 2017 r. w zakresie np. 81.1 wprowadza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale²².

Dotacje przyznawane przez władze samorządowe mają ogromne znaczenie w polityce ochrony i opieki nad zabytkami; jednoznacznie wykazują troskę i dbałość o dziedzictwo kulturowe. Wnioskodawcy aplikujący do innych instytucji (np. MKiDN, Urzędu Marszałkowskiego) i wykazujący jednocześnie realne wsparcie własnych samorządów (tzw. wkład własny) zwiększają swoje szanse na uzyskanie dofinansowania.

²² Gmina Przelewice nie korzysta z tej możliwości (stan na sierpień 2023 r.).

7. OCENA STANU ZACHOWANIA I FUNKCJONOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY PRZELEWICE

Analiza stanu zachowania i funkcjonowania w obiegu społecznym poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego gminy Przelewice (krajobrazu, zabytków nieruchomych, ruchomych i niematerialnych) pozwala na zestawienie zjawisk pozytywnych i negatywnych oraz wskazanie perspektyw.

7.1. MOCNE STRONY

- Cenny zróżnicowany zasób dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych:
Liczne układy ruralistyczne o średniowiecznym rodowodzie (wsie owalnicowe XIII-wieczne)
architektura sakralna (wraz z wyposażeniem) w większości jednorodna pod względem chronologicznym, typologicznym i materiałowym (od XIII i XIV) np. w Przelewicach, Jesionowie, Kłodzinie, Przywodziu, Laskowie
XVIII i XIX-wieczne dwory i pałace:
zespoły rezydencjonalno-parkowe, liczne zespoły folwarczne z wielokubaturową zabudową gospodarczą i historycznymi koloniami mieszkalnymi.
zabudowa zagrodowa (chłopska), zagrody średnio- i pełnorolne o układach w podkowę i zamkniętych. Domy mieszkalne głównie murowane, parterowe ze skromnym detalem
architektura przemysłowa: w obrębie zespołu w Przelewicach (gorzelnia); młyny (Rosiny, Przelewice wieś), gorzelnia w Kłodzinie, dawne trafostacje wieżowe (Ukiernica, Lubiatowo A)
bogate dziedzictwo archeologiczne (wyróżniające korzystnie gminę Przelewice w regionie).
- Ogrody Przelewice – Zachodniopomorskie Centrum Kultury Obszarów Wiejskich i Edukacji Ekologicznej – instytucja kultury SWZP o zasięgu ponadregionalnym – Wójt gminy zasiada w Radzie programowej instytucji.
- Wykonanie gminnej ewidencji zabytków (w 2023 r.).
- Wykonanie ewidencji obejmującej dziedzictwo archeologiczne (2023).
- Krajobrazy o walorach przyrodniczych i kulturowych (podstawa do zintegrowania ochrony obszarowej krajobrazu – (Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Przelewice).
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Przelewice (aktualizacja Uchwały Nr XXXV/279/2014 RG Przelewice z dnia 24 kwietnia 2014 r.) zawierające szczegółową i wnikliwą analizę krajobrazu kulturowego wraz z zaleceniami do ochrony i kształtowania krajobrazu, obowiązujące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych uchwalonych przez Radę Gminy (w tym np. Lokalny Plan Rewitalizacji

Gminy Przelewice na lata 2017-2023, Strategia Rozwoju Gminy Przelewice do 2026 r.).

- Uwzględnianie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Przelewice w warunkach zabudowy dla nowych inwestycji na terenach nie objętych planami.
- Popularyzacja historii i dziedzictwa kulturowego poprzez własną instytucję kultury: Bibliotekę - Gminne Centrum Kultury w Przelewicach (konkursy, wystawy), wraz z filiami, sieć świetlic wiejskich (6).
- Stowarzyszenia: 7 pozarządowych w tym 5 z siedzibą w Przelewicach (np. „Dotknij kultury” z szerokim spektrum działania na rzecz dziedzictwa kulturowego, „Bo jak nie my to kto” - inicjowanie i wspieranie działalności społecznej i kulturalnej; „Otwarte okno” – działania na rzecz poszanowania dziedzictwa kulturowego i historycznego gminy Przelewice).
- Aktywnie działające Koła Gospodyń Wiejskich – 4 koła.
- Stowarzyszenia zwykłe zarejestrowane przez Starostę Pyrzyckiego – np. Stowarzyszenie ludzi kreatywnych „Jutrzenka” – z działającą kapelą ludową.
- Przyjęcie przez władze gminy uchwały (Uchwała NR X/56/2019 Rady Gminy Przelewice z dnia 24 września 2019 r.) dotyczącej przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub remonty (...) przy zabytkach wpisanych do rejestru.
- Dobra wiedza o zewnętrznych źródłach finansowania prac przy zabytkach; pozyskanie dotacji z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków (Polski Ład) w 2023 r. na remonty obiektów sakralnych.

7.2. SŁABE STRONY

- ❑ Zły lub pogarszający się stan techniczny większości tradycyjnej, historycznej zabudowy wiejskiej zarówno w obrębie układów ruralistycznych jak i zespołów folwarcznych (zabudowa gospodarcza: spichlerze, wozownie, stajnie); technicznego; zaniedbane zabytkowe założenia parkowe.
- ❑ Dewaloryzujące remonty i nieodpowiednie modernizacje przy użyciu niewłaściwych materiałów (np. panele zewnętrzne lub styropian); niewłaściwe pokrycia dachowe, zniszczenia elementów historycznego wystroju elewacji itp.
- ❑ Opuszczona (nieużytkowana) część historycznych poewangelickich cmentarzy, wymagająca szczególnej pieczy właścicielskiej
- ❑ Brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy.
- ❑ Konieczność stałego monitoringu i weryfikacji informacji o zabytkach oraz dziedzictwie kulturowych umieszczanych na stronie internetowej (np. dziejów zabytków gminy; szlaków turystycznych).
- ❑ Konieczność zrównoważonego akcentowania zarówno walorów krajobrazowo-przyrodniczych, jak i dziedzictwa historycznego i archeologicznego.

- ❑ Niewystarczające zaplecze dla obsługi funkcji turystyczno-rekreacyjnej budowanej w oparciu o zabytkowe obiekty terenie gminy Przelewice.
- ❑ Gmina Przelewice nie uczestniczy w Europejskich i Zachodniopomorskich Dniach Dziedzictwa.

7.3. PERSPEKTYWY

- ❖ Przelewice jako gmin wiejska, kultywująca dbałość o dziedzictwo kulturowe poprzez m.in. zachowanie czytelnych (mimo uszczuplenia) układów ruralistycznych o metryce średniowiecznej.
- ❖ Realizująca zapisy Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami, traktująca dziedzictwo kulturowe jako wartość dodaną.
- ❖ Współpracująca w zakresie cyfryzacji zabytków z Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, na zasadzie stałego partnerstwa podnoszącego poziom wiedzy o ziemi przelewickiej.
- ❖ Współpracująca z Narodowym Instytutem Dziedzictwa i BDZ w sferze promocji dziedzictwa archeologicznego gminy w ramach projektu „Krajobraz archeologiczny gmin Przelewice i Maszewo” (uzgodniony z WUOZ w 2023 r.).
- ❖ Wzbogacająca programy świetlic wiejskich o edukację regionalną (konkursy plastyczne, konkursy wiedzy o zabytkach gminy, potrawy rodzinne i regionalne, pamiętniki, wywiady z seniorami, wystawy dawnego sprzętu, tworzenie drzew genealogicznych).
- ❖ Kontynuująca współpracę z instytucjami kultury jak np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Szczecinie, placówkami muzealnymi w Szczecinie, Barlinku, Biblioteką w Pyrzycach.
- ❖ Wzmacniająca rozwój wiejskiej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, gospodarstw agroturystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe poprzez utworzenie zintegrowanego systemu zarządzania i monitoringu.
- ❖ Budująca i rozwijająca produkty markowe turystyki kulturowej.
- ❖ Gmina może powołać - w ramach OKK 11 - Park Kulturowy.
- ❖ Tworząca skuteczny mechanizm finansowy wspierający właścicieli zabytków oraz tworząca ośrodek doradczy (stanowisko w Urzędzie Gminy) wspierający merytorycznie wnioskodawców (szkolenia, informatory itp.).
- ❖ Posiadająca (lub kontynuacja zadania) w strukturze UG stanowisko ds. zabytków. Współpracująca z instytucjami (np. BDZ, NID) w zakresie pogłębiania wiedzy o aspektach prawnych ustawy o ożoz 2023 (z późn. zmianami).
- ❖ Posiadająca liczne - na dobrym poziomie merytorycznym i edytorskim – wydawnictwa dotyczące historii i jej świadectw na ziemi przelewickiej; będące pomocą merytoryczną dla szkół (wiedza o regionie).
- ❖ Tworząca platformę internetową o zasobie kulturowym i historii Gminy Przelewice.
- ❖ Prowadząca edukację regionalną w szkołach finansowanych przez samorząd gminny.

- ❖ Powstanie społeczeństwa świadomego historii Pomorza Zachodniego, ziemi przewickiej akceptującego i szanującego dziedzictwo kulturowe, aktywnie włączającego się w działania promujące ochronę dziedzictwa kulturowego o zasięgu ponadregionalnym np. obchodzone corocznie od sierpnia do października Europejskie i Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa.

8. CELE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PRZELEWICE

8.1. CELE PERSPEKTYWICZNE

Przeгляд zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku gminy atrakcyjnej dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

Cele perspektywiczne, dalekosiężne, służące osiągnięciu finalnych efektów w trzech podstawowych dziedzinach:

- ❖ poprawie stanu dziedzictwa kulturowego (**cel 1**)
- ❖ funkcjonowaniu zabytków w procesach aktywizacji ekonomicznej i społecznej oraz budowie atrakcyjności i konkurencyjności (**cel 2**),
- ❖ społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego (**cel 3**).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i generujące wysokie koszty utrzymania).

Określone niżej cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Cel perspektywiczny 1 – Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy,
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej,
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym (kulturowym i przyrodniczym) do zachowania, wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz (**z uwzględnieniem wytycznych zawartych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodnio-pomorskiego**),
- poprawę stanu zachowania zabytków (rejestranych i ujętych w gez),

- rewitalizację obszarów zaniedbanych, zdegradowanych (dziedzictwo archeologiczne, zespoły pofolwarczne, zieleń komponowana, historyczne nekropolie wiejskie, zabytki techniki),
- budowę zintegrowanego systemu informacji, monitoringu stanu i zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego,
- współpracę czynników społecznych (społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje), samorządowych i rządowych w sprawach dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego,
- utworzenie w strukturze Urzędu Gminy stanowiska pracy koordynującego zadania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami,
- ochrona zabytków gminy na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Cel perspektywiczny 2 – Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku gminy

Osiągnięcie tego celu wymaga:

- tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną²³ stworzenie zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, Gminy Przelewice oraz prawidłowego przygotowania wniosków,
- racjonalne wykorzystanie środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację i aktywizację obszarów i społeczności,
- zagospodarowania zabytkowych (nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, ale także ewidencyjnych) budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich,
- budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zabytki,
- propagowania dobrych przykładów zagospodarowania i użytkowania zabytkowego dziedzictwa kulturowego.
- budowy profesjonalnego systemu informacji turystycznej, w tym ponadgminnej.

Cel perspektywiczny 3 - budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania

Osiągnięcie celu poprzez:

- organizację imprez kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk,
- kształcenie profesjonalnych kadr,

²³ Np. poprzez utworzenie placówki muzealnej w obiekcie zabytkowym.

- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami,
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów urbanistyki, architektury i budownictwa,
- tworzenie i rozbudowę sieci muzealnej (muzea samorządowe, prywatne, izby regionalne).

8.2. CELE PERSPEKTYWICZNE – CELE OPERACYJNE - ZADANIA – PROPOZYCJE ZADAŃ DO REALIZACJI W LATACH 2024 – 2027

CEL PERSPEKTYWICZNY 1. UTRZYMANIE I WYEKSPONOWANIE ZACHOWANYCH ZASOBÓW I STRUKTURY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2024-2027 na mocy uchwały Rady Gminy Przelewice
1. Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków (sporządzana w 2023 r.)	1. Stała weryfikacja GEZ w uzgodnieniu z ZWKZ w Szczecinie 2. Rozważenie możliwości udostępnienia GEZ na stronie www. Urzędu Gminy Przelewice
	Włączenie zadań ds. opieki nad zabytkami w strukturę Urzędzie Gminy Przelewice	włączenie zadań ds. opieki nad zabytkami do określonego stanowiska w Urzędzie Gminy
	Utrzymanie (i doskonalenie) poziomu wiedzy o zasadach, formach, metodach opieki nad zabytkami i ochrony zabytków	Organizacja i udział w szkoleniach związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi (teoria i praktyka), w tym przy pomocy Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
2. Budowa zintegrowanego systemu ochrony wartości kulturowych i przyrodniczych	Utrzymanie zieleni zabytkowej	1. Bieżąca pielęgnacja nasadzeń alejowych i form zabytkowej zieleni (cmentarze, tereny zielone) oraz działania na rzecz poprawy ich kondycji. 2. Odtwarzanie utraconych zadrzewień – w miarę możliwości finansowych gminy (kontynuacja działań).

	Budowa sieci dróg /szlaków krajobrazowych – ekspozycja walorów kulturowych i przyrodniczych (w tym na stronie www. gminy)	np. Droga krajobrazowa „Dolina Płoni” w nawiązaniu do <u>Obszaru Kulturowo-Krajobrazowego Dolina Płoni (12) (w pzp. WZP z 2010 r., aktualizacja 2020)</u> szlak historycznych parków, (we współpracy np. z Narodowym Instytutem Dziedzictwa OT Szczecin i Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie) W tym kontynuacja rozbudowy już istniejących szlaków międzygminnych
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Monitoring stanu zachowania zabytków w zasobach gminnych (w rejestrze zabytków i w gminnej ewidencji zabytków)	Monitoring stanu zabytków w zasobie (w rejestrze zabytków i w gminnej ewidencji zabytków): - budowa komputerowej bazy danych
	Dofinansowywanie z budżetu Gminy Przelewice prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach nie będących własnością gminy	Realizacja Uchwały Rady Gminy Nr X/56/2019 z 24 września 2019 r.
	Promocja dobrych realizacji prac przy zabytkach	Opracowanie regulaminu „Dyplom uznania Wójta Gminy Przelewice” za opiekę nad zabytkami/ najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego /wykonawcy prac konserwatorskich przy zabytku itp.
CEL PERSPEKTYWICZNY 2.		
FUNKCJONOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PROCESACH AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2024 - 2027 na mocy uchwały Rady Gminy w Przelewicach
1. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Realizacja Lokalnego Planu Rewitalizacji Gminy Przelewice uchwała Rady Gminy (Nr XXXV/240/17 z dn. 29.09.2017)	„Wykorzystanie walorów naturalnych, środowiskowych, kulturowych i historycznych do kształtowania tożsamości regionalnej oraz patriotyzmu lokalnego” Kontynuacja działań
	Rozbudowa kulturowych tras turystycznych, szlaków (pieszych, rowerowych, wodnych, konnych), ścieżek edukacyjnych	1. Opracowanie koncepcji rozwoju turystyki kulturowej dla Gminy Przelewice 2. Rozwój infrastruktury przy szlaku kajakowym „Rzeka Płonia” 2. Oznakowanie istniejących ścieżek i tras turystycznych wykorzystujących warunki środowiska kulturowego

		<p>w miarę posiadanych środków finansowych.</p> <p>3. Uzupelnienie stron internetowych informujacych o potencjale turystycznym gminy (o informacje dotyczace dziedzictwa kulturowego gminy).</p> <p>Kontynuacja zadan w miarę posiadanych środków</p>
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej w oparciu o stanowisko promocji UG w Przelewicach	<p>Uzupelnienie istniejacego systemu informacji wizualnej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tablice informacyjne dotyczace historii i walorów zabytków według jednolitego wzoru - przewodniki po zabytkach znajdujacych się w gminnej ewidencji zabytków <p>W miarę posiadanych środków</p>
3. Stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Podniesienie poziomu wiedzy społecznej o możliwościach pozyskania i efektywnego wykorzystania środków krajowych i unijnych.	<p>Prowadzenie informatora , np. na stronie internetowej, dla właścicieli zabytków o możliwościach dofinansowania.</p> <p>www.mswia.gov.pl</p> <p>www.bip.wzp.pl</p> <p>www.wkz.szczecin.pl</p> <p>samorzad.nid.pl</p> <p>konserwator.nid.pl</p> <p>Kontynuacja zadan</p>
<p>CEL PERSPEKTYWICZNY 3. POWSTANIE ŚWIADOMYCH WIĘZI LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I POTRZEBY JEGO ZACHOWANIA</p>		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2024 - 2027 na mocy uchwały Rady Gminy w Przelewicach
1. Budowa świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania	Systematyczne edukacja dzieci i młodzieży	1. Organizacja tzw. lekcji muzealnych, bibliotecznych i konkursów historycznych w tym we współpracy z instytucjami wojewódzkimi (np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa OT Szczecin, Biblioteka w Pyrzycach, Muzeum w Barlinku, "Ogrody Przelewice" – Zachodniopomorskie Centrum (...))
	Promocja znaczenia Gminy Przelewice dla nauki o Pomorzu (historii, architektury, archeologii sztuki i innych dziedzin) i istniejącego już dorobku naukowego	<p>Zapoczątkowanie cyklu spotkań regionalnych.</p> <p>1. Partnerstwo Gminy Przelewice w realizacji projektu „Archeologiczny krajobraz gminy Przelewice i gminy Maszewo (Projekt Narodowego Instytutu Dziedzictwa i Biura Dokumentacji Zabytków, zaakceptowanego przez</p>

		Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) 2. Promowanie nowych metod dokumentowania zabytków (fotogrametria, skaning) – partnerstwo z Biurem Dokumentacji Zabytków
	Kształtowanie tożsamości regionalnej oraz patriotyzmu lokalnego	1. Biblioteka – Gminne Centrum Kultury w Przelewicach jako koordynator działań np.: - genealogie rodzin przelewickich - kultywowanie tradycje miejsc pochodzenia; budowa nowych tradycji - folklor muzyczny – zespoły taneczne i śpiewacze Zadania mogą być realizowane w partnerstwie (stowarzyszenia, instytucje kultury)

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne - wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków, w tym:

- wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków,
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów,
- przyjęcie tzw. uchwały reklamowej
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami Gminy Przelewice w zmianach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy i innych.

Instrumenty koordynacji – uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego. Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna (aktualizowana) informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi, związkami wyznaniowymi etc. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki, tradycyjne techniki budowlane, dziedzictwo niematerialne. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach zarówno wpisanych do rejestru jak i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

10. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków wójt **zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata** sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

1. wykonanie zadań przyjętych do realizacji,

Za kryteria oceny realizacji programu opieki mogą służyć np.:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- liczba powołanych parków kulturowych;
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych etc.;
- liczba opracowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników etc.);
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- ilość szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- liczba przyjętych / zmienionych m.p.z.p.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Poniżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne – budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- ❖ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów i instytucji podległych
- ❖ Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- ❖ Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego (UMWZ)
- ❖ Radę Powiatu
- ❖ Radę Gminy
- ❖ Narodowy Instytut Dziedzictwa
- ❖ Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie Gminy Przelewice można zaliczyć działania w ramach:

- Rozwój infrastruktury kultury
- Edukacja kulturalna i diagnoza kultury
- Dziedzictwo kulturowe – priorytety:
 - Priorytet "Ochrona zabytków"
 - Priorytet " Wspieranie działań muzealnych"
 - Priorytet „Kultura ludowa i tradycyjna”
 - Priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych”
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków..., o finansach publicznych...) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczania, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku.

Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu (np. termomodernizacje, wymiana stolarek, wymiana posadzek, instalacja wodno-kanalizacyjna i in.)

Dofinansowanie w MKiDN można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Mecenat Państwa w dziedzinie kultury

Dotacje na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury stanowią jedną z kategorii dotacji celowych. Dotacje te mogą być udzielane jednostkom samorządu terytorialnego. Rozwinięcie przepisów ustawowych w odniesieniu do dotacji na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury, które mogą otrzymywać jednostki samorządu terytorialnego zawiera rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa w dziedzinie kultury, na które jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotacje, oraz sposobu i trybu przyznawania tych dotacji (Dz. U. poz. 737).

Zgodnie z przepisami tego rozporządzenia jednostki samorządu terytorialnego ubiegające się o dotację z budżetu państwa na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury mogą otrzymywać te dotacje w zakresie zachowania, waloryzacji i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz budowy i modernizacji infrastruktury kulturalnej, w tym obiektów publicznych, w których prowadzona jest działalność kulturalna. Ponadto zgodnie z przepisami o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej dotacje celowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na zadania objęte mecenatem państwa, w tym dotacje celowe na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji mogą otrzymywać organizacje pozarządowe prowadzące działalność kulturalną oraz instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, a także inne podmioty prowadzące działalność w obszarze kultury.

<https://www.gov.pl/web/kultura>

Źródło: (<http://www.sejm.gov.pl/>)

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2010 r., Nr 80, poz. 526, z późn. zm.), art. 43, ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2012 r., poz. 406), art. 5 i art. 9.

Fundusz Kościelny²⁴

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej.
www.mswia.gov.pl

Narodowy Instytut Dziedzictwa – konkursy

Wspólnie dla Dziedzictwa

Program dotacyjny pn. „Wspólnie dla dziedzictwa” jest adresowany do organizacji pozarządowych, jego zadaniem jest wsparcie działań dotyczących identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego. Maksymalna kwota dofinansowania to 100.000 zł!

W ramach Programu przewidziano możliwość realizacji zadań w następujących kategoriach:

1. „Wolontariat dla dziedzictwa” - zadania polegające na włączeniu wolontariuszy w prace porządkowe przy zabytkach i ich otoczeniu, przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa oraz prace zmierzające do wzmacniania tradycji rękodzielniczych, upowszechniania umiejętności związanych z rzemiosłem lub tradycyjnymi technikami budowlanymi, umożliwiającymi zachowanie zabytków i ich wartości.
2. „Upowszechnianie dziedzictwa” - zadania polegające na identyfikowaniu, badaniu i dokumentowaniu lokalnego dziedzictwa, a także szerokim społecznym upowszechnianiu i promowaniu wiedzy na jego temat. Podejmowane w tej kategorii działania, to m.in. prace przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu, badaniu i dokumentowaniu dziedzictwa i wszelkie działania edukacyjne i propagujące dziedzictwo oraz wiedzę na jego temat.

„Zabytek Zadbany”

Konkurs „Zabytek Zadbany” ma na celu promocję właściwej opieki nad zabytkami – prowadzonych wzorowo prac badawczych, konserwatorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych, a także systematycznych działań na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Nadzór nad Konkursem w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje Generalny Konserwator Zabytków.

Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy

²⁴ W strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków.

„Samorząd dla Dziedzictwa”

Konkurs ma przyczynić się popularyzacji obowiązku tworzenia i realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami, a co za tym idzie zwiększenia świadomości oraz poczucia odpowiedzialności społecznej za dziedzictwo w naszym bezpośrednim otoczeniu. Osiągnięcie statusu laureata ma mieć nie tylko wymiar prestiżowy. Ma być jednocześnie motywacją do wzmożonej aktywności w kolejnych latach i czytelnym sygnałem dla lokalnych społeczności, że dbałość o dziedzictwo powinno być procesem ciągłym, długoletnim i gruntownie przemyślanym. To pomost pomiędzy gminami a właścicielami zabytków, który może sprawić, że program przyczyni się do istotnego rozwoju czy też aktywnego zarządzania zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy na płaszczyźnie społecznej, kulturowej lub komercyjnej.

Zabytkomania

„Zabytkomania” to konkurs skierowany do pasjonatów sztuki filmowej oraz historii, którzy poprzez swoje prace chcą pokazywać i popularyzować dorobek materialny oraz duchowy poprzednich pokoleń. Celem konkursu, oprócz rozwijania pasji filmowej wśród młodych ludzi, jest upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz nawiązanie więzi społecznej z lokalnym dziedzictwem.

Konkurs filmowy "Zabytkomania" jest dofinansowany ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu w ramach Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA na lata 2017-2022. http://nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Konkursy/KONKURSY/

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa – w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (o ochronie zabytków..., o finansach publicznych...) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie... i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciw-włamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariacie oraz na podst. ustawy o ochronie zabytków.

Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek – także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu WKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. WKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów.

www.wkz.szczecin.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2007 roku wspiera właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. „**Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego**” (od 2018 r.) Kwota na dofinansowania w tym konkursie w 2021 r. wyniosła 1,8 mln złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo-konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, **dokumentacje**. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl).

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-

naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego²⁵

UWAGA: RPO WZ na lata 2021–2027 czeka na wdrożenie

W marcu 2022 roku zakończyły się konsultacje społeczne projektu programu „Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego”. Dokument został następnie przekazany (październik 2022 roku) do Komisji Europejskiej, a na 2023 rok planowane jest ogłoszenie naborów na projekty i przyznanie wsparcia nowym przedsięwzięciom rozwijającym Pomorze Zachodnie²⁶. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej: rpo.wzp.pl.

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie

UMWZ ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 40, 70-421 Szczecin;

infolinia: 800 34-55-34; e-mail: gpi@wzp.pl

Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Koszalinie lpi@koszalin@wzp.pl

Budżety samorządów lokalnych – gmina Przelewice

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawie o samorządzie gminnym, organy stanowiące samorządów lokalnych mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na swoim terenie. Zasady udzielania w/w dotacji, są określone w podjętych przez rady uchwałach, tworzących prawo lokalne.

Gmina Przelewice wspiera finansowo remonty i prace (określone Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków) na swoim terenie.

Gmina pomaga proboszczom/administratorom zabytków sakralnych w uzyskaniu dotacji na cele konserwacyjno-remontowe obiektów sakralnych ze źródeł zewnętrznych. (patrz „Polski Ład”)

²⁵ Należy monitorować wdrożenie RPO na lata 2021-2027.

²⁶ Na podstawie informacji dostępnej (11.2022) pod linkiem: <http://rpo.wzp.pl/o-programie/fundusze-europejskie-dla-pomorza-zachodniego/aktualnosci/czekamy-na-wazne-decyzje-z-brukseli-program-dla-pomorza-zachodniego-wyslany-do>

Od 1 stycznia 2018 r. uprawnionymi do wsparcia finansowego z budżetu samorządów są także obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Samorząd Gminy Przelewice po przeanalizowaniu celów i zadań oraz ustaleniu katalogu zadań do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przelewice na lata 2024-2027 i podjęciu uchwały o przyjęciu Programu, zobowiązuje się jednocześnie do przeznaczenia środków – w miarę możliwości budżetowej – na działania inwestycyjne, organizacyjne, promocyjne wskazywane w Programie.

Załącznik 1**Zabytki nieruchome z terenu gminy PRZELEWICE - wpisane do rejestru zabytków, włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków - stan na 30.11.2023 r.**

[Rejestr zabytków - BIP Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie \(alfatv.pl\)](#)

I.p.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu	Nr decyzji	Dawny nr rej.
1	Gardziec	kościół MB Różańcowej	1664	16.12.1963	KI.20/89/63	457
2	Jesionowo	kościół św. Floriana	1665	04.07.1956	KI.V.-0/121/56	125
3	Jesionowo	kościół Chrystusa Króla z otoczeniem	2032	21.06.2022	DZ.5130.05.2022.AR	
4	Karsko	pałac	1886	05.10.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/165/91	1194
5	Karsko	park	1886	2020-09-11	DZ.5130.09.2020.IW	
6	Kluki	kościół św. Teresy od Dzieciątka Jezus	1667	22.12.1965	KI.20/5/65	532
7	Kluki	dwór (budynek nr 21)	95	11.04.2002	DZ-4200/3/O/2002	
8	Kłodzino	kościół św. Antoniego z Padwy	1666	27.07.1956	KI.V.-0/124/56	174
9	Kłodzino	pałac	1690	09.11.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/197/91	1203
10	Kłodzino	cmentarz przykościelny mur cmentarny, zadrzewienie	1666	28.09.2023	DZ.5130.07.2023.IW	
11	Laskowo	park dworski	1688	12.03.1997	DZ-4200/42/O/96/97	1199
12	Laskowo	pałac	1688	15.10.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/178/91	1200
13	Laskowo	kościół NSPJ	1669	31.07.1956	KI.V.-0/126/56	128
14	Lubiatowo	gołębnik (w zespole folwarcznym "B")	1204	12.11.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/198/91	
15	Lubiatowo	pałac	1694	03.10.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/164/91	1193
16	Lubiatowo	kościół MB Nieustającej Pomocy	1670	16.12.1963	KI.20/91/63	459
17	Lubiatowo	cmentarz przykościelny zadrzewienie, daw. kaplica, mur cmentarny	1670	28.09.2023	DZ.5130.09.2023.IW	
18	Płońsko	cmentarz przykościelny	2023	25.02.1991	PSOZ/sz-n/5340/17/91	1175
19	Płońsko	ruina kościoła	2023	16.12.1963	KI.20/93/63	461
20	Płońsko	dwór	1197	12.10.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/172/91	
21	Płońsko	park dworski	1198	12.10.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/172/91	
22	Przelewice	pałac	103	03.12.1976	KI.I.6801/24/76	792
23	Przelewice	kościół MB Królowej Polski	1668	31.07.1956	KI.V.-0/144/56	145
24	Przelewice	cmentarz przykościelny zadrzewienie, kamienny mur cmentarny	1668	28.09.2023	DZ.5130.11.2023.IW	
25	Przelewice	dwór	103	17.01.1966	KI.20/1/66	551
26	Przelewice	park dworski (ogród dendrologiczny)	103	23.11.1948	3249/48/5	5

27	Przelewice	zespół zabudowy folwarcznej	103	28.10.2002	DZ-4200/64/O/2000/2002	
28	Przelewice	aleja kasztanowcowa Przelewice-Ślazowo	1671	11.05.1993	PSOZ/Sz-n/III/5340/69/93	1222
29	Przywodzie	kościół Zwiastowania NMP	1675	16.12.1963	Kl.20/94/63	462
30	Przywodzie	cmentarz przykościelny, mur cmentarny, bramka, zadrzewienie	1675	28.09.2023	DZ.5130.11.2023.IW	
31	Rosiny	kościół św. Michała Archanioła	1673	31.07.1956	Kl.V.-0/145/56	146
32	Rosiny	cmentarz przykościelny, mur cmentarny, bramka, zadrzewienie	1673	28.09.2023	DZ.5130.10.2023.IW	
33	Żuków	kościół św. Trójcy	1674	22.12.1965	Kl.20/1/65	533
34	Żuków	pałac	1195	08.10.1991	PSOZ/Sz-n/III/5340/170/91	

Załącznik 2**Zabytki nieruchome z terenu gminy PRZELEWICE - ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków**

(na podstawie załącznika do pisma Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie załącznik nr 2 do pisma znak DZ – 4142/96/AR/KM/2010, z późn. zmianami)

I.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Uwagi WUOZ Szczecin	Uwagi BDZ – 2023 r.
1.	Bylice	Dz. nr 77	cmentarz		ewangelicki
2.	Bylice	Dz. nr 41, 38, 43/1 i inne	zespół folwarczny		
3.	Gardziec	Dz. nr 44/3, 44/4, 46/1, 48/1, 51/1	zespół folwarczny: budynki mieszkalne o walorach zabytkowych: nr 3, 4, 5, 6	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.43.2.2023.IW z dnia 18.07.2023 r.	
4.	Gardziec		cmentarz		Nr IV (mogiła)
5.	Gardziec	Dz. nr 93	cmentarz przykościelny		Nr II - typowany do wpisu do rejestru zabytków
6.	Gardziec		cmentarz		Nr I, ewangelicki
7.	Jesionowo	Dz. nr 81	pałac ob. szkoła		Jesionowo nr 59
8.	Jesionowo	Dz. nr 246	cmentarz komunalny		Nr II
9.	Jesionowo	Dz. nr 96, 97, 81, 82 i inne	zespół folwarczny	Brama z zesp. folwar. wyłączona z WEZ pismem DZ.5140.24.2018.IW z dnia 26.03.2018	Zespół folwarczny pozostaje w wez, brama nie istnieje
10.	Jesionowo	Jesionowo nr 89	chałupa		
11.	Jesionowo	Jesionowo nr 60	świetlica wiejska		
12.	Jesionowo	Dz. nr 73	cmentarz przykościelny		Nr I
13.	Jesionowo	Dz. nr 82	oficyna ob. plebania		Jesionowo nr 58
14.	Jesionowo	Dz. nr 4	cmentarz		nr III, ewangelicki
15.	Karsko	Dz. nr 1/3	stodoła (7) w zespole folwarcznym		
16.	Karsko	Dz. nr 4/2, 1/3, 8/1	zespół folwarczny		
17.	Karsko	Dz. nr 4/1	cmentarz rodowy	Na terenie parku wpisanego do rej. zabytków Nr A-1886 dec. dnia 11.09.2020 r.	Część działki nr 4/1
18.	Kluki	Dz. nr 92	cmentarz przykościelny		Nr I
19.	Kluki	Kluki nr 21, dz. nr 211, 209, 215	zespół folwarczny		
20.	Kluki	Dz. nr 206/2	park dworski		Oraz dz. nr 162/4
21.	Kluki	Dz. nr 274	cmentarz		Nr II, ewangelicki
22.	Kłodzino	Dz. nr 272/14	obora (9) w zespole folwarcznym		Obora I
23.	Kłodzino	Dz. nr 272/14	obora II		

I.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Uwagi WUOZ Szczecin	Uwagi BDZ – 2023 r.
24.	Kłodzino	Kłodzino nr 41, dz. nr 336/2, 336/1	chałupa (2) w zespole folwarcznym		Dom nr 41C i 41
25.	Kłodzino	Kłodzino nr 41, dz. nr 172/8	chałupa (5) w zespole folwarcznym		Dom z wozownią nr 41a na dz. nr 172/8 („4” i „5” w zespole folwarcznym)
26.	Kłodzino		mleczarnia		Kłodzino nr 2
27.	Kłodzino	Dz. nr 272/10	spichlerz (3) w zespole folwarcznym		Budynek b.nr, posadowiony przy nr 41, na dz. nr 172/10
28.	Kłodzino	Dz. nr 340, 334, 172/14, 172/10, 172/8, 336/1	zespół folwarczny:	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.55.22023.IW z dnia 6.07.2023 r. Zachowane: pałac, gorzelnia, obora I, obora II, spichlerz, wozownia, stajnia, dom nr 41-41a, dom nr 42	Stan na 31.10 2023 r.: pałac, gorzelnia, obora I, obora II, dom nr 41C i 41, dom z wozownią nr 41a, spichlerz k/nr 41, stajnia nie istnieje (rozebrana), dom nr 42 (dawna rządcówka lub dom gorzelnego)
29.	Kłodzino	Dz. nr 272/14	gorzelnia (13) w zespole folwarcznym		Budynek na dz. nr 172/14
30.	Kłodzino	Dz. nr 272/11	stajnia (6) w zespole folwarcznym		Nie istnieje (stan na 09. 2023) – do wyłączenia z WEZ
31.	Kłodzino	Dz. nr 155/3, 155/4	cmentarz		Nr II, także dz. nr 155/1 ob. komunalny
32.	Kosin	Kosin nr 11, dz. nr 192/10	stodoła		Nie istnieje (stan na 09. 2023) – do wyłączenia z WEZ
33.	Kosin	Dz. nr 208/1	cmentarz komunalny		Nr I
34.	Kosin	Dz. nr 242 (Przykościelny?)	cmentarz		Nr II, cmentarz przykościelny (działka kościelna)
35.	Kosin	Dz. nr 192/10	zespół folwarczny	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.55.2.2023.IW z dnia 06.07.2023 r.	Budynki o walorach zabytkowych: jałownik, obora, magazyn
36.	Laskowo	Dz. nr 18	bramka w murze cmentarza	Brama południowa typowana do wpisu do rejestru zabytków	
37.	Laskowo	Dz. nr 9/5	zespół folwarczny		
38.	Laskowo		cmentarz		Nr I, upamiętnienie I wojny światowej
39.	Laskowo	Dz. nr 18	cmentarz przykościelny	Wszczęto postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków	Nr II
40.	Lubiatowo	Dz. nr 107, 94, 240/1, 244	zespół folwarczny	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.57.2.2023.IW z dnia 06.07.2023 r.	Zespół A – zachowane: stodoła, brama/stajnia, stodoła ob. magazyn, transformator, budynek nr 4, 7
41.	Lubiatowo	Dz. nr 240/1	stodoła (8) w zespole folwarcznym	A	Lubiatowo nr 26 – stodoła I (6) w zespole folwarcznym; w karcie

I.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Uwagi WUOZ Szczecin	Uwagi BDZ – 2023 r.
					WEZ z 2023 oznaczona na planie nr 3
42.	Lubiatowo	Dz. nr 240/1	stajnia (7) w zespole folwarcznym	A	Brama/stajnia
43.	Lubiatowo		szkoła w zespole folwarcznym	A	Lubiatowo nr 7 – dawna rządcówka; w karcie WEZ z 2023 oznaczona na planie nr 1
44.	Lubiatowo	Dz. 208/2, 210	zespół folwarczny	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.56.2.2023.IW z dnia 06.07.2023 r.	Zespół B – zachowane: pałac, gołębnik, dom nr 23, stajnia/wozownia
45.	Lubiatowo	Dz. nr 217	park dworski	A	
46.	Lubiatowo		park dworski	B	
47.	Lucin	Dz. nr 31	cmentarz		Ewangelicki
48.	Myśliborki	Dz. 4/12	budynek owczarni	Karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.38.2.2023.IW z dnia 18.07.2023 r.	Opracowana karta GEZ – zespół folwarczny (owczarnia)
49.	Oćwieka	Dz. nr 159/7, 159/6 i inne	zespół folwarczny	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.54.2.2023.IW z dnia 18.07.2023 r.	Budynki o walorach zabytkowych: dom mieszkalny nr 2, 10, 11
50.	Płońsko	Dz. nr 96/13	spichlerz (4) w zespole folwarcznym		
51.	Płońsko	Płońsko nr 28	chatupa		Zdewaloryzowana
52.	Płońsko	Dz. nr 96/13, 96/1, 144	zespół folwarczny		Płońsko nr 8
53.	Przelewice	Dz. nr 9/50	cmentarz rodowy	Na obszarze Ogrodu Dendrologicznego, wpisanego do rejestru zabytków	Nr III, mauzoleum Augusty von Prillwitz
54.	Przelewice	Dz. nr 9/50	cmentarz		Nr IV, mogiła Conrada von Borsig
55.	Przelewice	Dz. nr 136	cmentarz komunalny		Nr I
56.	Przelewice		młyn		Przelewice k/nr 67
57.	Przywodzie		owczarnia (8) w zespole folwarcznym	Karta włączona do WEZ Zarządzeniem WKZ nr 131/2023 z dn. 26.10.2023 r.	Opracowana karta GEZ
58.	Rosiny	Dz. nr 70/1	cmentarz komunalny		Nr I
59.	Rosiny		zagroda młyńska		
60.	Rutnica (Obr. Jesionowo)	Dz. nr 201, 131/4	zespół folwarczny	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.48.2.2023.IW z dnia 18.07.2023 r.	Budynki o walorach zabytkowych: obora, stodoła
61.	Ślázowo	Dz. nr 7/23 i inne	zespół folwarczny		
62.	Ukiernica	Ukiernica nr 7	chatupa (7) w zespole folwarcznym	Typowane do wyłączenia z WEZ (brak adresu właściciela działki/ brak informacji o spadkobiercach)	Opracowana karta GEZ

I.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Uwagi WUOZ Szczecin	Uwagi BDZ – 2023 r.
63.	Ukiernica	Dz. nr 20/3, 27, 28/1, 28/2, 33	zespół folwarczny	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.47.2.2023.IW z dnia 18.07.2023 r.	Budynki o walorach zabytkowych: rządcówka, dom nr 2, obora/świetlica, chlewiki, transformator
64.	Żuków	Dz. nr 215/6, 208/2, 208/1, 94/1, 104/2	zespół folwarczny	Aktualizacja karty: nowa karta włączona do WEZ pismem Dz.E.5140.58.2.2023.IW z dnia 06.07.2023 r.	Zachowane: pałac, budynek mieszkalny nr 8, 9, 14, 21
65.	Żuków	Żuków nr 16, dz. nr 96	chałupa	Nie istnieje typowane do wyłączenia z WEZ (brak adresu właściciela działki)	Opracowana karta GEZ (miejsce posadowienia)
66.	Żuków	Dz. nr 74	cmentarz komunalny		Nr II
67.	Żuków	Dz. nr 82	cmentarz przykościelny	Typowany do wpisu do rejestru zabytków	Nr I
68.	Żuków	Żuków nr 14	chałupa		
69.	Żuków	Dz. nr 215/6	park dworski		

Uwaga:

- w kolumnie „Uwagi - BDZ 2023” numery adresowe zostały naniesione zgodnie z zapisami na stronie internetowej SIP gminy Przelewice
- obiekty nieistniejące i jeszcze nie wyłączone (wykreślone) z WEZ zakreślono szarym tłem
- opracowano dodatkowo trzy karty GEZ do obiektów zabytkowych nie uwzględnionych w wykazie WEZ, a planowanych do włączenia do wojewódzkiej ewidencji zabytków, tj.:
 - Kłodzino, park pałacowy
 - Oćwieka, cmentarz ewangelicki
 - Rosiny, remiza

Załącznik 3

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy PRZELEWICE - ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków - stan na 30.11.2023 r.
(na podstawie wykazu przekazanego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie)

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
1	Bylice	Bylice	1	37-09	105	
2	Bylice	Bylice	2	37-09	106	
3	Bylice	Bylice	5	37-09	109	
4	Bylice	Bylice	6	38-10	1	
5	Bylice	Bylice	7	38-10	2	
6	Bylice	Bylice	8	38-10	3	
7	Bylice	Bylice	9	38-10	4	
8	Bylice	Bylice	10	38-10	5	
9	Bylice	Bylice	11	38-10	6	
10	Bylice	Bylice	12	38-10	7	
11	Bylice	Bylice	13	37-10	74	
12	Bylice	Bylice	14	37-10	75	
13	Bylice	Bylice	15	37-10	76	
14	Bylice	Bylice	16	37-10	77	
15	Bylice	Bylice	17	37-10	78	
16	Bylice	Bylice	18	37-10	79	
17	Bylice	Bylice	19	37-10	80	
18	Bylice	Bylice	20	37-10	81	
19	Bylice	Bylice	21	37-10	82	
20	Bylice	Bylice	22	37-10	83	
21	Bylice	Bylice	23	37-10	84	
22	Bylice	Bylice	24	37-10	85	
23	Bylice	Bylice	25	37-10	86	
24	Bylice	Bylice	26	37-10	87	
25	Bylice	Bylice	27	37-10	88	
27	Bylice	Bylice	28	37-10	89	
26	Bylice	Bylice	29	37-10	90	
29	Bylice	Bylice	30	37-10	91	
28	Bylice	Bylice	31	37-10	92	
30	Bylice	Bylice	32	37-10	93	
31	Bylice	Bylice	33	37-10	94	
32	Gardziec	Gardziec	2	37-11	58	
33	Gardziec	Gardziec	3	37-11	52	nr rej. 569
34	Gardziec	Gardziec	3a	37-11	53	
35	Gardziec	Gardziec	4	37-11	54	
36	Gardziec	Gardziec	5	37-11	59	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
37	Gardziec	Gardziec	6	37-11	55	
38	Gardziec	Gardziec	7	37-11	56	
39	Gardziec	Gardziec	8	37-11	57	
40	Gardziec	Gardziec	9	37-11	60	
41	Gardziec	Gardziec	10	37-11	61	
42	Gardziec	Gardziec	11	37-11	62	
43	Gardziec	Gardziec	12	37-11	63	
44	Gardziec	Gardziec	13	37-11	64	
45	Jesionowo	Jesionowo	2	38-11	1	
46	Jesionowo	Jesionowo	3	38-11	2	
47	Jesionowo	Jesionowo	4	38-11	3	
48	Jesionowo	Jesionowo	5	38-11	4	
49	Jesionowo	Jesionowo	6	38-11	5	
50	Jesionowo	Jesionowo	7	38-11	6	
51	Jesionowo	Jesionowo	8	38-11	7	
52	Jesionowo	Jesionowo	9	38-11	8	
53	Jesionowo	Jesionowo	10	38-11	9	
54	Jesionowo	Jesionowo	12	38-11	11	
55	Jesionowo	Jesionowo	13	38-11	12	
56	Jesionowo	Jesionowo	14	38-11	13	
57	Jesionowo	Jesionowo	15	38-10	9	
58	Jesionowo	Jesionowo	16	38-10	10	
59	Jesionowo	Jesionowo	17	38-10	11	
60	Jesionowo	Jesionowo	18	38-10	12	
61	Jesionowo	Jesionowo	19	38-10	13	
62	Jesionowo	Jesionowo	20	38-10	14	
63	Jesionowo	Jesionowo	21	38-10	15	
64	Jesionowo	Jesionowo	22	38-10	16	
65	Jesionowo	Jesionowo	23	38-10	17	
66	Jesionowo	Jesionowo	24	38-10	18	
67	Jesionowo	Jesionowo	25	38-10	19	
68	Jesionowo	Jesionowo	26	38-10	20	
69	Jesionowo	Jesionowo	27	38-10	21	
70	Jesionowo	Jesionowo	28	38-10	22	
71	Jesionowo	Jesionowo	29	38-10	23	
72	Jesionowo	Jesionowo	30	38-10	24	
73	Jesionowo	Jesionowo	31	38-10	25	
74	Jesionowo	Jesionowo	32	38-10	26	
75	Jesionowo	Jesionowo	33	38-10	27	
76	Jesionowo	Jesionowo	34	38-10	28	
77	Jesionowo	Jesionowo	35	38-10	29	
78	Jesionowo	Jesionowo	36	38-10	30	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
79	Jesionowo	Jesionowo	37	38-10	31	
80	Jesionowo	Jesionowo	38	38-10	32	
81	Jesionowo	Jesionowo	39	38-10	33	
82	Jesionowo	Jesionowo	40	38-10	34	
83	Jesionowo	Jesionowo	41	38-10	35	
84	Jesionowo	Laskowo	1	38-11	17	
85	Karsko	Karsko	1	36-11	32	nr rej. C-15
86	Karsko	Karsko	2	36-11	27	
87	Karsko	Karsko	3	36-11	30	
88	Karsko	Karsko	4	36-11	26	
89	Karsko	Karsko	5	36-11	28	
90	Karsko	Karsko	6	36-11	29	
91	Karsko	Karsko	7	36-11	31	
92	Karsko	Pomietów	1	36-11	67	
93	Karsko	Pomietów	2	36-11	66	
94	Karsko	Pomietów	5	36-11	65	
95	Karsko	Pomietów	6	36-11	64	
96	Karsko	Pomietów	18	36-11	58	
97	Karsko	Pomietów	22	36-11	63	
98	Karsko	Przywodzie	22	36-11	41	
99	Karsko	Żuków	34	36-11	9	
100	Karsko	Żuków	38	36-11	13	
101	Kluki	Kluki	1	37-10	95	
102	Kluki	Kluki	2	36-10	19	
103	Kluki	Kluki	3	36-10	20	
104	Kluki	Kluki	4	37-10	96	
105	Kluki	Kluki	7	36-10	21	
106	Kluki	Kluki	8	36-10	22	
107	Kluki	Kluki	9	36-10	23	
108	Kluki	Kluki	10	36-10	24	
109	Kluki	Kluki	11	36-10	25	
110	Kluki	Kluki	12	36-10	26	
111	Kluki	Kluki	14	36-10	28	
112	Kluki	Kluki	15	37-10	99	
113	Kluki	Kluki	19	36-10	29	
114	Kluki	Kluki	20	36-10	30	
115	Kluki	Kluki	21	36-10	31	
116	Kluki	Kluki	22	36-10	32	
117	Kluki	Kluki	23	36-10	33	
118	Kluki	Kluki	24	36-10	34	
119	Kluki	Kluki	25	36-10	35	
120	Kluki	Kluki	26	36-10	36	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
121	Kluki	Kluki	28	36-10	38	
122	Kluki	Kluki	29	36-10	39	
123	Kluki	Oćwieka	1	36-10	82	
124	Kluki	Oćwieka	2	36-10	83	
125	Kluki	Oćwieka	3	36-10	84	
126	Kluki	Oćwieka	4	36-10	85	
127	Kluki	Oćwieka	5	36-10	86	
128	Kluki	Oćwieka	6	36-10	87	
129	Kluki	Oćwieka	7	36-10	88	
130	Kluki	Oćwieka	8	36-10	89	
131	Kluki	Oćwieka	9	36-10	90	
132	Kluki	Oćwieka	10	36-10	91	
133	Kluki	Oćwieka	11	36-10	92	
134	Kluki	Oćwieka	12	36-10	93	
135	Kluki	Oćwieka	13	36-10	94	
136	Kluki	Oćwieka	15	36-10	96	
137	Kluki	Oćwieka	16	36-10	97	
138	Kluki	Oćwieka	17	36-10	98	
139	Kluki	Oćwieka	18	36-10	99	
140	Kluki	Oćwieka	14	36-10	95	
141	Kłodzino	Kłodzino	1	37-10	103	
142	Kłodzino	Kłodzino	2	37-10	104	
143	Kłodzino	Kłodzino	3	37-10	105	
144	Kłodzino	Kłodzino	3	37-11	1	
145	Kłodzino	Kłodzino	4	37-10	106	
146	Kłodzino	Kłodzino	5	37-10	107	
147	Kłodzino	Kłodzino	6	37-10	108	
148	Kłodzino	Kłodzino	7	37-11	4	
149	Kłodzino	Kłodzino	8	37-11	3	
150	Kłodzino	Kłodzino	9	37-11	2	
151	Kłodzino	Kłodzino	10	37-10	109	
152	Kłodzino	Kłodzino	11	37-10	110	
153	Kłodzino	Kłodzino	12	37-10	111	
154	Kłodzino	Kłodzino	16	37-10	112	
155	Kłodzino	Kłodzino	17	37-10	113	
156	Kłodzino	Kłodzino	18	37-10	114	
157	Kłodzino	Kłodzino	19	37-10	115	
158	Kłodzino	Kłodzino	20	37-10	116	
159	Kłodzino	Kłodzino	21	37-10	117	
160	Kłodzino	Kłodzino	22	37-10	118	
161	Kłodzino	Kłodzino	23	37-10	119	
162	Kłodzino	Kłodzino	24	37-10	120	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
163	Kłodzino	Kłodzino	25	37-10	121	
164	Kłodzino	Kłodzino	26	37-10	122	
165	Kłodzino	Kłodzino	27	37-10	123	
166	Kłodzino	Kłodzino	28	37-10	124	
167	Kłodzino	Kłodzino	29	37-10	125	
168	Kłodzino	Kłodzino	30	37-10	126	
169	Kłodzino	Kłodzino	31	37-10	127	
170	Kłodzino	Kłodzino	32	37-10	128	
171	Kłodzino	Kłodzino	33	37-10	129	
172	Kłodzino	Kłodzino	34	37-11	5	
173	Kłodzino	Kłodzino	35	37-11	6	
174	Kłodzino	Kłodzino	36	37-11	7	
175	Kłodzino	Kłodzino	37	37-11	8	
176	Kosin	Kluki	5	37-10	97	
177	Kosin	Kluki	6	37-10	98	
178	Kosin	Kluki	16	37-10	100	
179	Kosin	Kluki	17	37-10	101	
180	Kosin	Kluki	18	37-10	102	
181	Kosin	Kluki	27	36-10	37	
182	Kosin	Kosin	1	37-10	132	
183	Kosin	Kosin	4	37-10	134	
184	Kosin	Kosin	7	37-10	137	
185	Kosin	Kosin	8	37-10	138	
186	Kosin	Kosin	9	37-10	139	
187	Kosin	Kosin	10	37-10	140	
188	Kosin	Kosin	13	37-10	143	
189	Kosin	Kosin	14	37-10	144	
190	Kosin	Kosin	15	37-10	145	
191	Kosin	Kosin	16	37-10	146	
192	Kosin	Kosin	17	37-10	147	
193	Kosin	Kosin	18	37-10	148	
194	Kosin	Kosin	20	37-10	149	
195	Kosin	Kosin	21	37-10	150	
196	Kosin	Kosin	22	37-10	151	
197	Kosin	Kosin	23	37-10	152	
198	Kosin	Kosin	24	37-10	153	
199	Kosin	Kosin	25	37-10	154	
200	Kosin	Kosin	26	37-10	155	
201	Kosin	Kosin	27	37-10	156	
202	Kosin	Kosin	28	37-10	157	
203	Kosin	Kosin	29	37-10	158	
204	Kosin	Kosin	30	37-10	159	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
205	Kosin	Kosin	31	37-10	160	
206	Kosin	Kosin	32	37-10	161	
207	Kosin	Kosin	33	37-10	162	
208	Kosin	Kosin	34	37-10	163	
209	Kosin	Kosin	35	37-10	164	
210	Kosin	Kosin	36	37-10	165	
211	Kosin	Kosin	37	37-10	166	
212	Kosin	Kosin	38	37-10	167	
213	Kosin	Kosin	39	37-10	168	
214	Kosin	Kosin	40	37-10	169	
215	Kosin	Kosin	41	37-10	170	
216	Kosin	Kosin	42	37-10	171	
217	Kosin	Kosin	43	37-10	172	
218	Kosin	Kosin	44	37-10	173	
219	Kosin	Kosin	45	37-10	174	
220	Kosin	Kosin	49	37-10	178	
221	Kosin	Kosin	50	37-10	179	
222	Kosin	Kosin	51	37-10	180	
223	Kosin	Kosin	53	37-10	182	
224	Kosin	Kosin	54	37-10	183	
225	Kosin	Kosin	55	37-10	184	
226	Kosin	Kosin	56	37-10	185	
227	Kosin	Kosin	57	37-10	186	
228	Kosin	Kosin	60	37-10	189	
229	Kosin	Kosin	61	37-10	190	
230	Kosin	Kosin	62	37-10	191	
231	Kosin	Kosin	63	37-10	192	
232	Kosin	Kosin	64	37-10	193	
233	Kosin	Kosin	65	37-10	194	
234	Kosin	Kosin	66	37-10	195	
235	Kosin	Kosin	67	37-10	196	
236	Kosin	Kosin	68	37-10	197	
237	Kosin	Kosin	69	37-10	198	
238	Kosin	Kosin	70	37-10	199	
239	Kosin	Kosin	71	37-10	200	
240	Kosin	Kosin	72	37-10	201	
241	Kosin	Kosin	73	37-10	202	
242	Kosin	Kosin	74	37-10	203	
243	Kosin	Kosin	85	36-10	41	
244	Laskowo	Jesionowo	11	38-11	10	
245	Laskowo	Laskowo	2	38-11	18	
246	Laskowo	Laskowo	5	38-11	19	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
247	Laskowo	Laskowo	6	38-11	20	
248	Laskowo	Laskowo	7	38-11	21	
249	Lubiatowo	Lubiatowo	1	36-10	42	
250	Lubiatowo	Lubiatowo	2	36-10	43	
251	Lubiatowo	Lubiatowo	3	36-10	44	
252	Lubiatowo	Lubiatowo	5	35-10	21	
253	Lubiatowo	Lubiatowo	6	36-10	45	
254	Lubiatowo	Lubiatowo	7	36-10	46	
255	Lubiatowo	Lubiatowo	8	36-10	47	
256	Lubiatowo	Lubiatowo	9	36-10	48	
257	Lubiatowo	Lubiatowo	10	35-10	22	
258	Lubiatowo	Lubiatowo	14	35-10	26	
259	Lubiatowo	Lubiatowo	15	35-10	27	
260	Lubiatowo	Lubiatowo	16	35-10	28	
261	Lubiatowo	Lubiatowo	17	35-10	29	
262	Lubiatowo	Lubiatowo	18	35-10	30	
263	Lubiatowo	Lubiatowo	19	35-10	31	
264	Lubiatowo	Lubiatowo	20	36-10	49	
265	Lubiatowo	Lubiatowo	21	36-10	50	
266	Lubiatowo	Lubiatowo	22	36-10	51	
267	Lubiatowo	Lubiatowo	23	36-10	52	
268	Lubiatowo	Lubiatowo	24	36-10	53	
269	Lubiatowo	Lubiatowo	25	36-10	54	
270	Lubiatowo	Lubiatowo	26	36-10	55	
271	Lubiatowo	Lubiatowo	27	36-10	56	
272	Lubiatowo	Lubiatowo	28	36-10	57	
273	Lubiatowo	Lubiatowo	29	36-10	58	
274	Lubiatowo	Lubiatowo	30	36-10	59	
275	Lubiatowo	Lubiatowo	31	36-10	60	
276	Lubiatowo	Lubiatowo	32	36-10	61	
277	Lubiatowo	Lubiatowo	33	36-10	62	
278	Lubiatowo	Lubiatowo	34	36-10	63	
279	Lubiatowo	Lubiatowo	35	36-10	64	
280	Lubiatowo	Lubiatowo	36	36-10	65	
281	Lucin	Jesionowo	1	38-10	8	
282	Lucin	Lucin	1	38-10	37	
283	Lucin	Lucin	2	38-10	38	
284	Lucin	Lucin	3	38-10	39	
285	Lucin	Lucin	4	38-10	40	
286	Lucin	Lucin	5	38-10	41	
287	Lucin	Lucin	6	38-10	42	
288	Lucin	Lucin	7	38-10	43	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
289	Myśliborki	Kosin	2	37-10	133	
290	Myśliborki	Kosin	52	37-10	181	
291	Myśliborki	Kosin	75	37-10	204	
292	Myśliborki	Kosin	81	37-10	210	
293	Myśliborki	Kosin	82	37-10	211	
294	Myśliborki	Kosin	83	37-10	212	
295	Myśliborki	Kosin	84	37-10	284	
296	Płońsko	Płońsko	1	37-11	47	
297	Płońsko	Płońsko	2	37-11	48	
298	Płońsko	Płońsko	3	37-11	39	
299	Płońsko	Płońsko	4	37-11	40	
300	Płońsko	Płońsko	5	37-11	38	
301	Płońsko	Płońsko	6	37-11	42	
302	Płońsko	Płońsko	7	37-11	43	
303	Płońsko	Płońsko	8	37-11	29	
304	Płońsko	Płońsko	9	37-11	44	
305	Płońsko	Płońsko	10	37-11	24	
306	Płońsko	Płońsko	11	37-11	25	
307	Płońsko	Płońsko	12	37-11	26	
308	Płońsko	Płońsko	13	37-11	27	
309	Płońsko	Płońsko	14	37-11	28	
310	Płońsko	Płońsko	15	37-11	30	
311	Płońsko	Płońsko	16	37-11	31	
312	Płońsko	Płońsko	17	37-11	32	
313	Płońsko	Płońsko	18	37-11	33	
314	Płońsko	Płońsko	19	37-11	34	
315	Płońsko	Płońsko	20	37-11	35	
316	Płońsko	Płońsko	21	37-11	36	
317	Płońsko	Płońsko	22	37-11	37	
318	Płońsko	Płońsko	23	37-11	41	
319	Płońsko	Płońsko	24	37-11	45	
320	Płońsko	Płońsko	25	37-11	46	
321	Płońsko	Płońsko	26	37-11	51	
322	Podlesie	Lucin	8	38-10	44	
323	Podlesie	Przelewice	27	38-10	49	
324	Podlesie	Przelewice	28	38-10	50	
325	Podlesie	Przelewice	29	38-10	51	
326	Podlesie	Przelewice	30	38-10	52	
327	Podlesie	Przelewice	31	38-10	53	
328	Podlesie	Przelewice	32	38-10	54	
329	Podlesie	Przelewice	33	38-10	55	
330	Podlesie	Przelewice	34	38-10	56	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
331	Przelewice	Kluki	13	36-10	27	
332	Przelewice	Kosin	5	37-10	135	
333	Przelewice	Kosin	6	37-10	136	
334	Przelewice	Kosin	11	37-10	141	
335	Przelewice	Kosin	12	37-10	142	
336	Przelewice	Kosin	46	37-10	175	
337	Przelewice	Kosin	47	37-10	176	
338	Przelewice	Kosin	48	37-10	177	
339	Przelewice	Kosin	58	37-10	187	
340	Przelewice	Kosin	59	37-10	188	
341	Przelewice	Kosin	76	37-10	205	
342	Przelewice	Kosin	77	37-10	206	
343	Przelewice	Kosin	78	37-10	207	
344	Przelewice	Kosin	79	37-10	208	
345	Przelewice	Kosin	80	37-10	209	
346	Przelewice	Przelewice	1	37-10	217	
347	Przelewice	Przelewice	2	37-10	218	
348	Przelewice	Przelewice	3	37-10	219	
349	Przelewice	Przelewice	6	37-10	220	
350	Przelewice	Przelewice	7	37-10	221	
351	Przelewice	Przelewice	8	37-10	222	
352	Przelewice	Przelewice	9	37-10	223	
353	Przelewice	Przelewice	10	37-10	224	
354	Przelewice	Przelewice	11	37-10	225	
355	Przelewice	Przelewice	12	37-10	226	
356	Przelewice	Przelewice	13	37-10	227	
357	Przelewice	Przelewice	14	37-10	228	
358	Przelewice	Przelewice	15	37-10	229	
359	Przelewice	Przelewice	16	37-10	230	
360	Przelewice	Przelewice	17	37-10	231	
361	Przelewice	Przelewice	18	37-10	232	
362	Przelewice	Przelewice	19	37-10	233	
363	Przelewice	Przelewice	20	37-10	234	
364	Przelewice	Przelewice	21	37-10	235	
365	Przelewice	Przelewice	22	37-10	236	
366	Przelewice	Przelewice	23	37-10	237	
367	Przelewice	Przelewice	36	37-10	239	
368	Przelewice	Przelewice	37	37-10	240	
369	Przelewice	Przelewice	38	37-10	241	
370	Przelewice	Przelewice	39	37-10	242	
371	Przelewice	Przelewice	40	37-10	243	
372	Przelewice	Przelewice	41	37-10	244	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
373	Przelewice	Przelewice	42	37-10	245	
374	Przelewice	Przelewice	43	37-10	246	
375	Przelewice	Przelewice	44	37-10	247	
376	Przelewice	Przelewice	45	37-10	248	
377	Przelewice	Przelewice	46	37-10	249	
378	Przelewice	Przelewice	47	37-10	250	
379	Przelewice	Przelewice	48	37-10	251	
380	Przelewice	Przelewice	49	37-10	252	
381	Przelewice	Przelewice	50	37-10	253	
382	Przelewice	Przelewice	51	37-10	254	
383	Przelewice	Przelewice	52	37-10	255	
384	Przelewice	Przelewice	53	37-10	256	
385	Przelewice	Przelewice	54	37-10	257	
386	Przelewice	Przelewice	55	37-10	258	
387	Przelewice	Przelewice	56	37-10	259	
388	Przelewice	Przelewice	57	37-10	260	
389	Przelewice	Przelewice	58	37-10	261	
390	Przelewice	Przelewice	59	37-10	262	
391	Przelewice	Przelewice	60	37-10	263	
392	Przelewice	Przelewice	61	37-10	264	
393	Przelewice	Przelewice	62	37-10	265	
394	Przelewice	Przelewice	63	37-10	266	
395	Przelewice	Przelewice	64	37-10	267	
396	Przelewice	Przelewice	65	37-10	268	
397	Przelewice	Przelewice	66	37-10	269	
398	Przelewice	Przelewice	67	37-10	270	
399	Przelewice	Przelewice	68	37-10	271	
400	Przelewice	Przelewice	69	37-10	272	
401	Przelewice	Przelewice	70	37-10	273	
402	Przelewice	Przelewice	71	37-10	274	
403	Przelewice	Przelewice	72	37-10	275	
404	Przelewice	Przelewice	73	37-10	276	
405	Przywodzie	Przywodzie	1	37-11	90	
406	Przywodzie	Przywodzie	2	36-11	43	
407	Przywodzie	Przywodzie	3	37-11	82	
408	Przywodzie	Przywodzie	4	37-11	83	
409	Przywodzie	Przywodzie	5	37-11	84	
410	Przywodzie	Przywodzie	6	37-11	85	
411	Przywodzie	Przywodzie	7	37-11	86	
412	Przywodzie	Przywodzie	8	37-11	87	
413	Przywodzie	Przywodzie	9	37-11	88	
414	Przywodzie	Przywodzie	10	37-11	89	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
415	Przywodzie	Przywodzie	11	37-11	91	
416	Przywodzie	Przywodzie	12	37-11	92	
417	Przywodzie	Przywodzie	13	37-11	93	
418	Przywodzie	Przywodzie	14	37-11	94	
419	Przywodzie	Przywodzie	15	37-11	95	
420	Przywodzie	Przywodzie	16	37-11	96	
421	Przywodzie	Przywodzie	17	37-11	97	
422	Przywodzie	Przywodzie	18	37-11	98	
423	Przywodzie	Przywodzie	20	37-11	100	
424	Przywodzie	Przywodzie	21	37-11	101	
425	Przywodzie	Przywodzie	23	36-11	42	
426	Przywodzie	Przywodzie	24	36-11	44	
427	Przywodzie	Skrzany	1	37-11	119	
428	Przywodzie	Skrzany	4	37-11	118	nr rej. 620
429	Przywodzie	Skrzany	5	37-11	111	
430	Przywodzie	Skrzany	6	37-11	106	
431	Przywodzie	Skrzany	7	37-11	107	
432	Przywodzie	Skrzany	8	37-11	108	
433	Przywodzie	Skrzany	9	37-11	109	
434	Przywodzie	Skrzany	10	37-11	110	
435	Przywodzie	Skrzany	11	37-11	112	
436	Rosiny	Przywodzie	19	37-11	99	
437	Rosiny	Rosiny	1	37-11	12	
438	Rosiny	Rosiny	2	37-11	18	
439	Rosiny	Rosiny	3	37-11	17	
440	Rosiny	Rosiny	4	37-11	20	
441	Rosiny	Rosiny	5	37-11	19	
442	Rosiny	Rosiny	6	37-11	21	
443	Rosiny	Rosiny	7	37-11	9	
444	Rosiny	Rosiny	8	37-11	11	
445	Rosiny	Rosiny	9	37-11	10	
446	Rosiny	Rosiny	10	37-11	13	
447	Rosiny	Rosiny	11	37-11	14	
448	Rosiny	Rosiny	12	37-11	15	
449	Rosiny	Rosiny	13	37-11	16	
450	Rosiny	Rosiny	14	37-11	22	
451	Ślázowo	Przelewice	4	38-10	45	
452	Ślázowo	Przelewice	5	38-10	46	
453	Ślázowo	Przelewice	24	37-10	238	
454	Ślázowo	Przelewice	25	38-10	47	
455	Ślázowo	Przelewice	35	38-10	57	
456	Ślázowo	Przelewice	74	37-10	277	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
457	Topolenek	Kłodzino	13	38-11	14	
458	Topolenek	Kłodzino	14	38-11	15	
459	Topolenek	Kłodzino	15	38-11	16	
460	Topolenek	Rosiny	9	38-11	39	
461	Ukiernica	Lubiatowo	11	35-10	23	
462	Ukiernica	Lubiatowo	12	35-10	24	
463	Ukiernica	Lubiatowo	13	35-10	25	
464	Ukiernica	Moskorzyn	7	36-10	78	
465	Ukiernica	Moskorzyn	8	36-10	79	
466	Ukiernica	Moskorzyn	22	36-10	81	
467	Ukiernica	Ukiernica	1	36-10	104	
468	Ukiernica	Ukiernica	2	36-10	105	
469	Ukiernica	Ukiernica	3	36-10	106	nr rej. 729
470	Ukiernica	Ukiernica	4	35-10	63	
471	Ukiernica	Ukiernica	5	35-10	64	
472	Ukiernica	Ukiernica	6	36-10	107	
473	Ukiernica	Ukiernica	7	36-10	108	
474	Ukiernica	Ukiernica	8	36-10	109	
475	Ukiernica	Ukiernica	9	36-10	110	
476	Ukiernica	Ukiernica	10	36-10	111	
477	Ukiernica	Ukiernica	12	36-10	113	
478	Ukiernica	Ukiernica	13	36-10	114	
479	Ukiernica	Ukiernica	14	36-10	115	
480	Ukiernica	Ukiernica	15	36-10	116	
481	Ukiernica	Ukiernica	16	35-10	65	
482	Ukiernica	Ukiernica	17	35-10	66	
483	Ukiernica	Ukiernica	18	35-10	67	
484	Ukiernica	Ukiernica	19	35-10	68	
485	Ukiernica	Ukiernica	20	35-10	69	
486	Ukiernica	Ukiernica	21	36-10	117	
487	Ukiernica	Ukiernica	22	36-10	118	
488	Ukiernica	Ukiernica	23	36-10	119	
489	Ukiernica	Ukiernica	24	36-10	12	
491	Ukiernica	Ukiernica	25	36-10	121	
491	Ukiernica	Ukiernica	26	36-10	122	
492	Ukiernica	Ukiernica	27	36-10	123	
493	Ukiernica	Ukiernica	28	36-10	124	
494	Ukiernica	Ukiernica	29	36-10	125	
495	Ukiernica	Ukiernica	30	36-10	126	
496	Ukiernica	Ukiernica	31	36-10	127	
497	Ukiernica	Ukiernica	32	36-10	128	
498	Włodowo	Gardziec	1	37-11	70	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
499	Wołdowo	Gardziec	14	37-11	65	
500	Wołdowo	Gardziec	15	37-11	66	
501	Wołdowo	Gardziec	16	37-11	67	
502	Wołdowo	Gardziec	17	37-11	68	
503	Wołdowo	Gardziec	18	37-11	69	
504	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	3	37-11	77	
505	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	4	37-11	81	
506	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	5	37-11	73	
507	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	6	37-11	74	
508	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	7	37-11	75	
509	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	8	37-11	76	
510	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	9	37-11	78	
511	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	10	37-11	79	
512	Wołdowo	Laskowo (Wołdowo)	11	37-11	80	
513	Żuków	Lubiatowo	37	36-10	66	
514	Żuków	Lubiatowo	38	36-10	67	
515	Żuków	Lubiatowo	39	36-10	68	
516	Żuków	Ukiernica	11	36-10	112	
517	Żuków	Żuków	1	36-10	132	
518	Żuków	Żuków	2	36-10	133	
519	Żuków	Żuków	3	36-10	134	
520	Żuków	Żuków	4	36-11	14	
521	Żuków	Żuków	5	36-10	135	
522	Żuków	Żuków	5	36-11	16	
523	Żuków	Żuków	6	36-10	136	
524	Żuków	Żuków	7	36-10	137	
525	Żuków	Żuków	8	36-10	138	
526	Żuków	Żuków	9	36-10	139	
527	Żuków	Żuków	10	36-10	140	
528	Żuków	Żuków	11	36-10	141	
529	Żuków	Żuków	12	36-10	142	
530	Żuków	Żuków	13	36-10	143	
531	Żuków	Żuków	14	36-10	144	
532	Żuków	Żuków	15	36-10	145	

Stanowiska archeologiczne, gm. Przelewice						
Lp	Obręb	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP* Archeologiczne Zdjęcie Polski	Nr na arkuszu	Uwagi
533	Żuków	Żuków	16	36-10	146	
534	Żuków	Żuków	17	36-10	147	
535	Żuków	Żuków	18	36-10	148	
536	Żuków	Żuków	19	36-10	149	
537	Żuków	Żuków	20	36-10	150	
538	Żuków	Żuków	21	36-10	151	
539	Żuków	Żuków	22	36-10	152	
540	Żuków	Żuków	23	36-10	153	
541	Żuków	Żuków	24	36-10	154	
542	Żuków	Żuków	25	36-10	155	
543	Żuków	Żuków	26	36-10	156	
544	Żuków	Żuków	27	36-10	157	
545	Żuków	Żuków	28	36-10	158	
546	Żuków	Żuków	29	36-10	159	
547	Żuków	Żuków	30	36-10	160	
548	Żuków	Żuków	31	36-11	6	
549	Żuków	Żuków	32	36-11	7	
550	Żuków	Żuków	33	36-11	8	
551	Żuków	Żuków	35	36-11	10	
552	Żuków	Żuków	36	36-11	11	
553	Żuków	Żuków	37	36-11	12	
554	Żuków	Żuków	39	36-11	15	

Załącznik 4

„Projekt: Krajobraz archeologiczny gminy Maszewo i Przelewice”²⁷

Obszar gminy Przelewice leży na pograniczu dwóch makroregionów: Pobrzeża Szczecińskiego i Pojezierza Zachodniopomorskiego. Jego północna część znajduje się w mezoregionie Równiny Pyrzycko-Stargardzkiej. Region ten znany jest z żyznych gleb, które wytworzyły się z osadów ilasto-mułkowych, będących pozostałością rozległego przyłodowcowego jeziora. Południowe tereny leżą w obrębie Pojezierza Myśliborskiego, charakteryzującego się występowaniem wzgórz morenowych oraz dużej ilości jezior. Urodzajne czarne ziemie oraz łatwy dostęp do źródeł wody i pożywienia w postaci rzeki Płonia oraz jeziora Płoń sprawiły, że obszar ten był od dawna penetrowany przez różne grupy ludzkie. Największe natężenie stanowisk archeologicznych jest właśnie z nimi związane i wokół nich się skupia.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy Przelewice pochodzą z epoki kamienia. Na ten okres datuje się 223 stanowiska, które w przeważającej części (196 stanowisk) związane są z neolitem. Na podstawie odnalezionych fragmentów ceramiki, narzędzi a także rodzaju pochówku wydzielono również konkretne kultury związane z kręgiem kultur naddunajskich: kultura ceramiki wstęgowej rytej, kultura pucharów lejkowatych, kultura amfor kulistych oraz kultura ceramiki sznurowej.

Wśród stanowisk z tego okresu dominują ślady osadnictwa (98 stanowisk), w obrębie których odnaleziono pojedyncze zabytki. Odkryto również znaczną ilość pozostałości osad (31 stanowisk) i cmentarzysk (30 stanowisk) świadczących o długotrwałym przebywaniu większych grup ludzkich na tym obszarze. Stanowiska z tego okresu stanowią 1/5 wszystkich zinwentaryzowanych obiektów. To dość znaczna ilość biorąc pod uwagę rozpiętość czasową jaka dzieli nas od czasu ich powstania.

Najwięcej znalezisk (38 stanowisk) związanych jest z działalnością ludności kultury pucharów lejkowatych, której pozostałości wyraźnie koncentrują się na terenach znajdujących się na południe od jeziora Płoń, a w szczególności w obrębie miejscowości Przelewice. Na szczególną uwagę zasługuje fakt odkrycia 27 cmentarzysk ludności tej kultury, których większe skupisko znajduje się na południowy wschód od Przelewic. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury było budowanie przez nich grobowców megalitycznych, zwanych również grobowcami kujawskimi.

Wyraźny spadek osadnictwa nastąpił w epoce brązu. Z tym okresem związanych jest 45 stanowisk, z których 31 to osady, zaś 4 to cmentarzyska. Do tego okresu zaliczany jest również kurhan odkryty w miejscowości Ukiernica (AZP 3/106/36-10). Jest to do tej pory jedyny kurhan odnaleziony w obrębie gminy Przelewice. Niewielki wzrost ilości obiektów zaobserwowano w przypadku stanowisk powiązanych z ludnością kultury łużyckiej. Na 66 stanowisk 27 to osady, zaś 7 to cmentarzyska. Już to, samo w sobie, świadczy o długotrwałym pobycie ludzi na tym obszarze i prężnie rozwijającym się osadnictwie tych terenów. W późniejszym okresie (okres lateński)

²⁷ Projekt badawczy realizowany w porozumieniu Narodowego Instytutu Dziedzictwa i Biura Dokumentacji Zabytków, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Szczecinie.

zasiedlenie tego obszaru wyraźnie wygasa. Jest to związane ze zmianami klimatycznymi. Warunki atmosferyczne stały się mniej sprzyjające funkcjonowaniu dużych grup ludzkich na małym terenie. Nastąpiło wyraźne ochłodzenie temperatur i podniesienie się wód gruntowych przez co dochodziło do zabagniania coraz większych obszarów. To pociągnęło także za sobą problemy w zaspokojeniu potrzeb żywnościowych. Ich ilość wyraźnie zmalała. Z 66 stanowisk przypisywanych poprzedniej epoce pozostało 13. Pomimo nieznaczonej ilości stanowisk 6 określono jako osady, zaś 2 jako cmentarzyska. Ponowny wzrost ilości stanowisk związany jest z obiektami datowanymi na okres wpływów rzymskich (64 stanowiska). Tutaj również można zauważyć dominację osad (41 stanowisk) oraz występowanie cmentarzysk (4 stanowiska). Jest to istotna informacja, ponieważ wskazuje nam na fakt, iż pomimo wyraźnego spadku ilości stanowisk na każdym etapie występują osady i cmentarzyska, które świadczą o stabilnym osadnictwie w tym okresie dziejów.

Należy także brać pod uwagę fakt, że część stanowisk datowanych ogólnie jako pradziej jest związana z omawianym przedziałem czasowym, co mogłoby wpłynąć na ogólną ich ilość i rozplanowanie. Obiekty te są starsze niż obiekty wczesno-średniowieczne, jednak nie są przypisane do konkretnego okresu lub kultury. Jest to jedna z największych grup stanowisk (226 stanowisk), z czego 95 to ślady osadnictwa, 59 punkty osadnicze oraz 61 osad.

Sytuacja diametralnie zmienia się w okresie wczesnego średniowiecza, w którym obszar gminy Przelewice został ponownie zasiedlony. Z tego czasu zaobserwowano 116 stanowisk, wśród których wyraźnie dominują osady (60 stanowisk). Odkryto także pozostałości po grodzisku w obrębie miejscowości Gardziec (AZP 3/52/37-11) oraz Lubiатовo (AZP brak/73/36-10). Wszystkie te relikty związane są ze słowiańskim plemieniem pyrzyczan, które w IX wieku zostało wymienione przez Geografa Bawarskiego w „*Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*”, spisie grodów zwanego „Zapiską karolińską”.

Niewielki spadek osadnictwa nastąpił w późnym średniowieczu. Odnotowano istnienie 116 stanowisk, z których 12 to osady zaś 86 to ślady osadnicze. Ludność wyraźnie zaczyna skupiać się wokół osad i większych miejscowości i tylko nieznaczne ślady ich bytności można zaobserwować poza nimi. Z tego okresu znane są pozostałości miasta, które założono w 2 połowie XIII wieku, a jego upadek datuje się na 1302 rok. Miejsce to pod względem naukowym jest wyjątkowe, ponieważ jest pozostałością niezmiennego układu średniowiecznego miasta, które zaraz po lokacji zostało zniszczone i opuszczone.

Podobną sytuację można zaobserwować w okresie nowożytnym, w którym dalej następuje wzrost zasiedlenia tego obszaru. Na ten okres wydatowano 228 stanowisk, z czego 127 to ślady osadnictwa, zaś 97 to punkty osadnicze.

Charakterystyka stanowisk archeologicznych gminy Przelewice

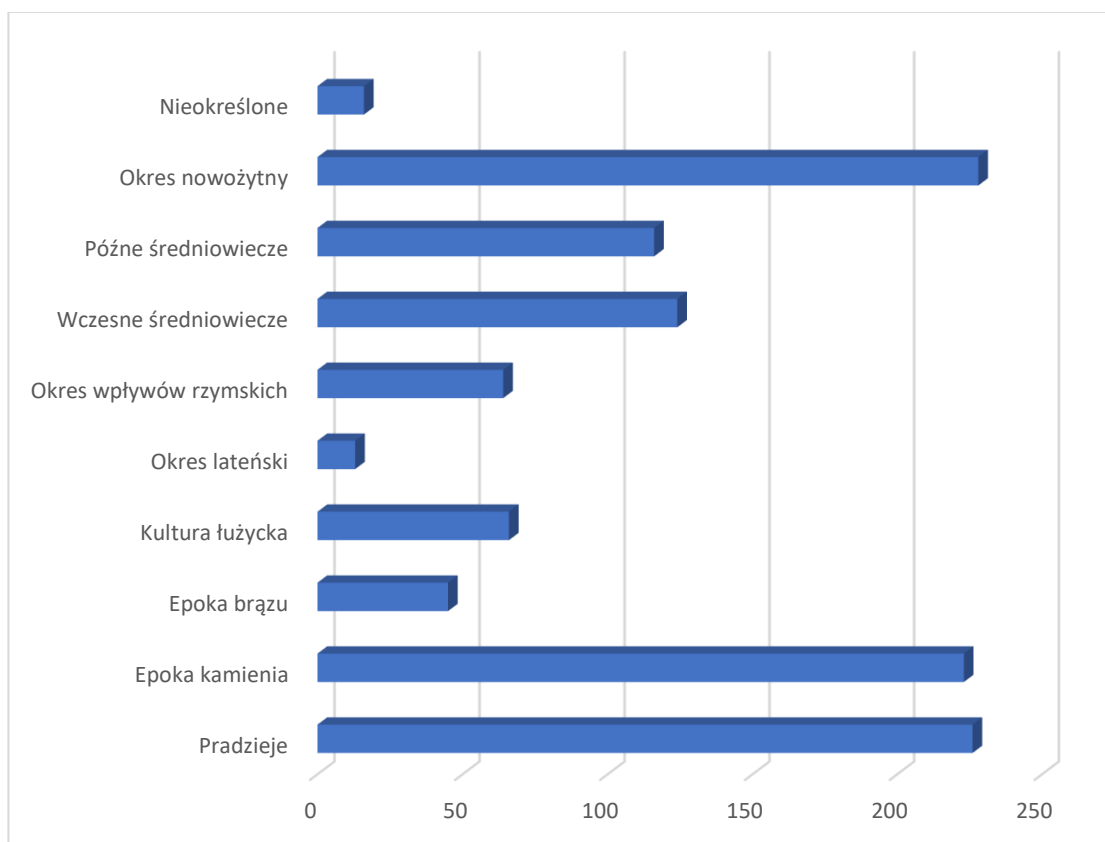
W obrębie gminy Przelewice istnieje 627 stanowisk archeologicznych (repozytorium Narodowego Instytutu Dziedzictwa wg kart KESA). Wśród nich są 4 stanowiska wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego. Siatka stanowisk archeologicznych, jest równomierna i wyraźnie koncentruje się wzdłuż rzeki Płoni i jeziora Płoń. Prawie połowa stanowisk jest wielofazowa, przez co liczba stanowisk nie pokrywa się z ilością ich faz zasiedlenia. Wyróżniono tutaj 1121 fazy, wśród których wyraźnie dominują obiekty związane z pradziejami, epoką kamienia oraz okresem nowożytnym (Tab. 1; Ryc. 1). Z tymi stanowiskami związanych jest również najwięcej stanowisk jednofazowych (Ryc. 3). Drugą pod względem wielkości jest grupa stanowisk dwufazowych (151 stanowisk). Wśród nich zdecydowanie dominują stanowiska datowane na pradzieje oraz okres nowożytny. Odnotowano również istnienie stanowisk trzy (72), cztero (35), pięć (10) oraz sześciofazowych (6). Są także dwa stanowiska siedmioletnie oraz dwa ośmioletnie, w obrębie których zaobserwowano pozostałości osadnictwa datowane od epoki kamienia po późne średniowiecze włącznie. Tylko na części stanowisk wielofazowych zaobserwowano występowanie ciągłości osadniczej i była ona związana z przedziałem czasowym od wczesnego średniowiecza po okres nowożytny.

Wśród stanowisk wyraźnie dominują obiekty wydatowane na epokę kamienia (223 stanowiska), ogólnie przyjęte pradzieje (226 stanowiska) oraz okres nowożytny (228 stanowisk). Mniejsza, ale nadal pokaźna ilość stanowisk związana jest z wczesnym (124 stanowiska) oraz późnym średniowieczem (116 stanowisk). Jest to wyraźny wskaźnik trzech dużych fal osadniczych. Obejmują one okres epoki kamienia oraz wczesnego średniowiecza, kończąc na okresie nowożytnym. Zupełnie inny obraz osadnictwa daje analiza obiektów związanych z epoką brązu (45 stanowisk) oraz okresem lateńskim (13 stanowisk). Są to dwie epoki, które charakteryzują się mniejszą ilością odkrytych stanowisk. Nie oznacza to jednak, że w tych okresach zasiedlenie było mniej intensywne. Dane te mogą być zafałszowane, ukazując niepełny obraz osadnictwa. Świadczyć może o tym fakt odkrycia osad oraz pozostałości cmentarzysk z tych okresów, będących wyraźnym śladem długotrwałego osadnictwa.

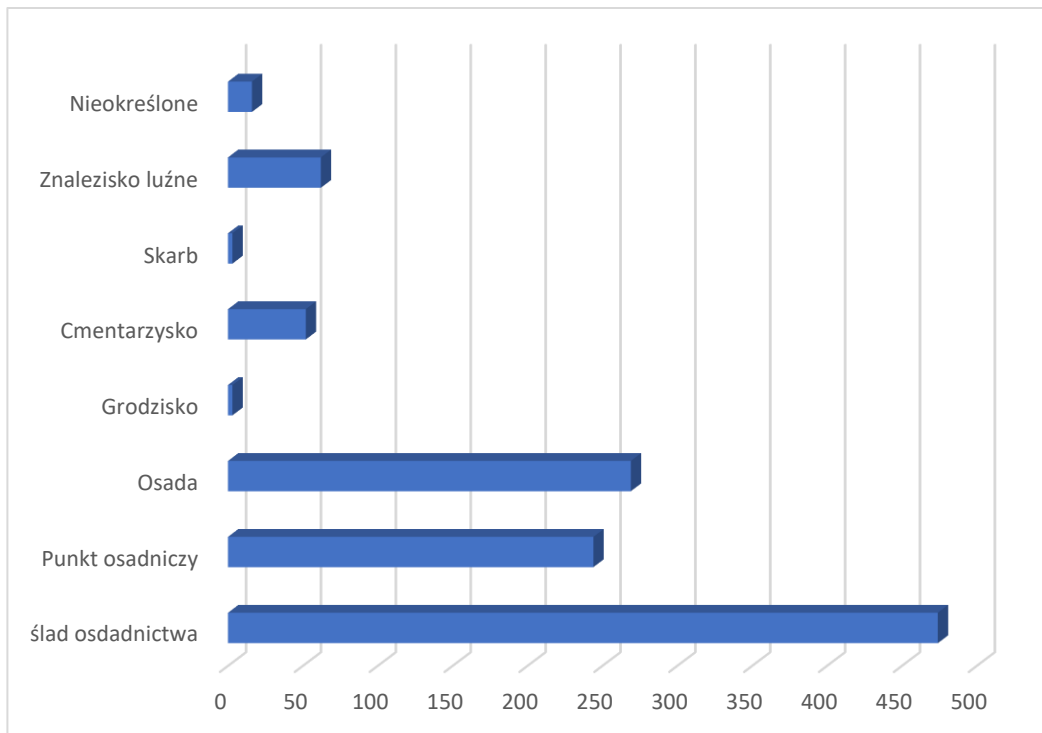
Wśród stanowisk odkrytych w obrębie gmina Przelewice dominuje jeden typ (Tab. 1; Ryc. 2). Są to obiekty których funkcję określono jako ślad osadnictwa (473 stanowiska). Jest to najmniejsza pozostałość po przebywaniu grup ludzkich na danym terenie świadcząca najczęściej o jego epizodycznym charakterze. Zaobserwowano również stanowiska o własnej formie terenowej. Przeważają tutaj megality (27 stanowisk), zaś w obrębie całej gminy odnotowano istnienie tylko jednego kurhanu (AZP 3/106/36-10), grodziska (AZP 3/52/37-11) oraz pozostałości średniowiecznego miasta (AZP 4/118/37-11), które błędnie rozpoznano jako grodzisko.

Chronologia Funkcja	Pradzieje	Epoka kamienia	Epoka brązu	Kultura łużycka	Okres lateński	Okres wpływów rzymskich	Wczesne średniowiecze	Późne średniowiecze	Okres nowożytny	Nieokreślona	Suma
Ślad osadnictwa	95	98	8	9	3	12	32	86	127	3	473
Punkt osadniczy	59	29	6	11	-	6	26	10	97	-	244
Osada	61	31	23	27	6	41	60	12	4	4	269
Grodzisko	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	3
Cmentarzysko	4	30	4	7	2	4	-	1	-	-	52
Skarb	-	1	-	1	-	-	-	1	-	-	3
Znalezisko luźne	6	29	4	9	2	1	4	4	-	2	61
Nieokreślone	1	5	-	2	-	-	-	1	-	7	16
Suma	226	223	45	66	13	64	124	116	228	16	1121

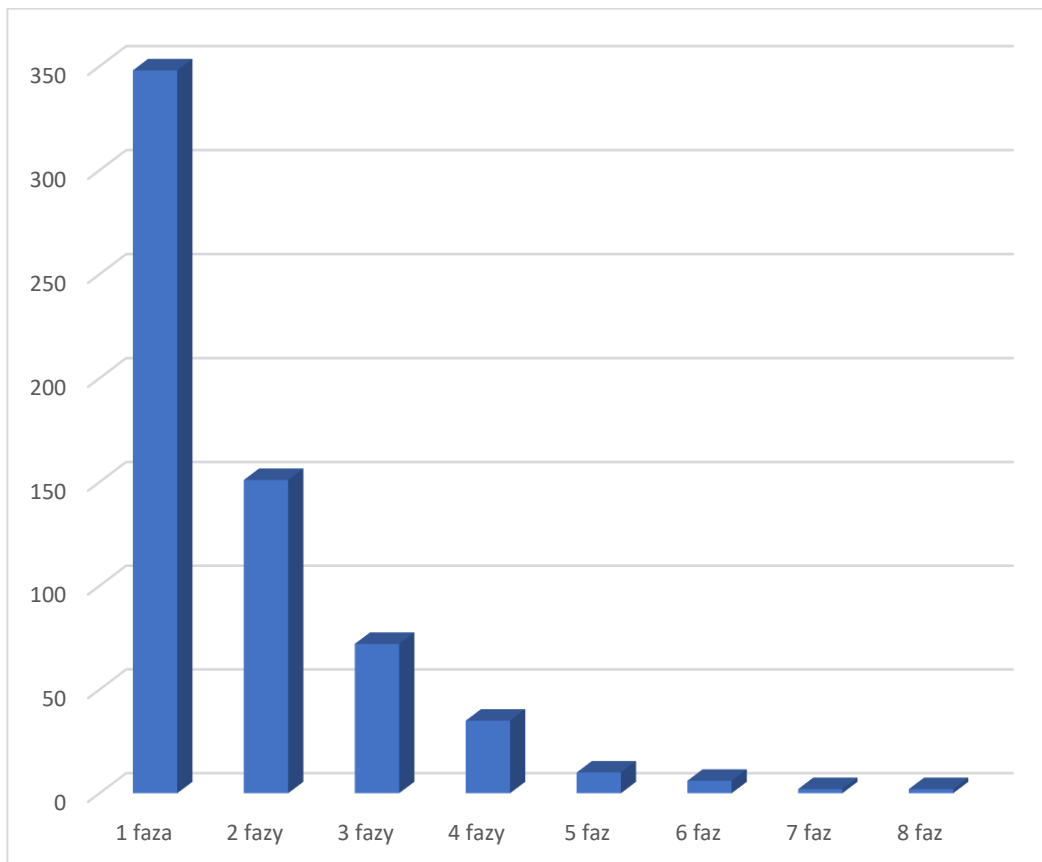
Tab. 1. Zestawienia funkcji i chronologii stanowisk archeologicznych znajdujących się w obrębie gminy Przelewice na podstawie KEZA (Wyk. Marta Żukowska-Bosy).

Ryc. 1. Zestawienie ilościowe stanowisk archeologicznych znajdujących się w obrębie gminy Przelewice według datowania.

Ryc. 2. Zestawienie ilościowe stanowisk archeologicznych znajdujących się w obrębie gminy Przelewice według funkcji.

Ryc. 3. Zestawienie ilościowe stanowisk archeologicznych znajdujących się w obrębie gminy Przelewice według ilości faz.

Rejestr zabytków archeologicznych gminy Przelewice

Wśród 627 stanowisk archeologicznych leżących w obrębie gminy Przelewice 4 obiekty zostały wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego.

L.p.	Nazwa	Numer stanowiska	Funkcja	Chronologia
1.	Gardziec	3/52/37-11	Grodzisko	Wczesne średniowiecze (X-XII w.)
	nr 569, decyzja z dn. 16.12.1968 r., znak: Kl.I.6801/15/68			
2.	Karsko	1/32/36-11	Cmentarzysko	Epoka kamienia – neolit (kultura pucharów lejkowatych)
	nr 728, decyzja z dn. 26.08.1972r. (C-15 z dnia 17.10.2012 r.), znak: Kl.I.6801/10/72			
3.	Skrzany (Przywodzie)	4/118/37-11	Grodzisko	Średniowiecze (2 poł. XIII w. – 1302 r.)
	nr 620, decyzja z dn. 16.12.1968 r., znak: Kl.I.6801/34/69			
4.	Ukiernica	3/106/36-10	Kurhan Cmentarzysko szkieletowe	Epoka brązu? Okres wpływów rzymskich B2/C1
	nr 729, decyzja z dn. 28.08.1972 r., znak: Kl.I.6801/11/72			

Tab. 2. Zestawienie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego, znajdujących się w obrębie gminy Przelewice.